TC.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS BÖLÜMÜ

SURİYE KRİZİ DENKLEMİNDE TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Tolga KILIÇARSLAN

Ankara-2016

GCPS

TC.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS BÖLÜMÜ

SURİYE KRİZİ DENKLEMİNDE TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Tolga KILIÇARSLAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. HASAN ÜNAL

Ankara-2016

KABUL VE ONAY

Mehmet Tolga KILIÇARSLAN tarafından hazırlanan "Suriye Krizi Denkleminde Türkiye Rusya İlişkileri" başlıklı bu çalışma, 14.12.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yelda Hatice DEMİRAĞ (Başkan)

Prof. Dr. Hasan ÜNAL (Danışman)

Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR (Üye)

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

14.12.2016

Mehmet Tolga KILIÇARSLAN

ÖZ

KILIÇARSLAN, Mehmet Tolga. Suriye Krizi Denkleminde Türkiye Rusya İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

Tarih boyunca karşılıklı rekabet ve çatışma içerisinde geçen Türkiye-Rusya ilişkileri önce Milli Mücadele sonra da Soğuk Savaş döneminde (1965-1980) ekonomik ve ticari işbirliği şeklinde devam etmiş ve 2000'li yıllardan itibaren çok yönlü bir işbirliği halini almış ve özellikle enerji alanında gelişmiştir.

2010 yılından itibaren Kuzey Afrika'da başlayan ve hızla Ortadoğu'ya yayılan Arap Baharı ateşi Suriye'ye de sıçramış ve bölgedeki dengeleri alt üst etmiştir. Krizin başlamasından sonra Türkiye ve Rusya'nın bölgeye ilişkin politikaları çatışmış, Türkiye Esad rejiminin karşısında yer alırken, Rusya Esad rejimini desteklemiş ve ikili ilişkiler bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir.

2015 yılında Rus SU-24 savaş uçağının Türk F-16'larınca düşürülmesi ilişkileri kopma noktasına getirmiş, Rusya tarafından uygulamaya konulan ekonomik ambargolarla ilişkiler gerginlik aşamasından kriz safhasına taşınmıştır. Yaklaşık 8 ay süren kriz dönemi boyunca iki ülke de ekonomik olarak zorluklar yaşamış, iki ülkenin birbiri açısından vazgeçilmez konumda olduğu anlaşılmıştır.

Suriye krizi ile birlikte farklı bir boyuta taşınan ikili ilişkiler, Rus uçağının düşürülmesi ile kriz dönemini yaşamış, kriz döneminden normalleşme safhasına geçiş uzun ve sancılı olmuştur. Buradan hareketle tezimizin amacı Suriye krizi ile başlayan değişim sürecinin Türkiye-Rusya ilişkilerine etkisini analiz etmek ve gelecekte Türkiye-Rusya ilişkilerinin nasıl şekilleneceğini değerlendirmektir.

Anahtar Sözcükler

Türkiye, Rusya, Suriye Krizi, SU-24, İkili ilişkiler.

ABSTRACT

KILIÇARSLAN, Mehmet Tolga. Turkey-Russia relations in the axis of Syrian Crisis. Master Thesis, Ankara, 2015.

Over the history Turkey-Russia relations, initially in the national struggle and then in the cold war period (1965-1980) coming up with the mutual rivalry and conflict, it's converted to multi-dimensional cooperation and especially improves in energy sector after the 2000's.

As of 2010, Arab Spring, which started in Northern Africa and spread through the middle east with a high pace, effected Syria and ruined the regional balances. After the crisis, Turkey's and Russia's foreign policy for the region were clashed, while Turkey supported anti Esad regime, Russia Supported Esad regime and mutual relations were effected negatively.

After the Russian Su-24 jet shot downed by the Turkish F-16's in 2015, relations came to the breaking point, with the implementation of the economical embargos, relations changed the phases from tensions to crisis. During the eight months of crisis period two country both suffered economically and it is realized that two counry are indispensable for each other.

Mutual relations which dragged into the different dimensions with the Syrian Crisis, experience the crisis period in relations with the shooting down the Russian jet, and process were long and painful from the crisis to normalisation period. From this point, main purpose of this thesis to analyze the effects of the change process begin with the Syrian Crisis to the Turkey-Russia relations and to evaluate how Turkey-Russia relations will be shaped in the future.

Keywords

Turkey, Russia,Syrian Crisis, SU-24, bilateral relations.

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

İÇİNDEKİLER ..... **iii**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **v**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vii**

ÖNSÖZ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE- RUSYA İLİŞKİLERİ

1. SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE- RUSYA İLİŞKİLERİ

1.1. Dünden Bugüne Türkiye-Rusya İlişkileri **3**

1.1.1. Milli Mücadele dönemi Türkiye-Rusya ilişkileri 3

1.1.2. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye-SSCB ilişkileri 6

1.1.3. İkinci Dünya Savaşında Türkiye-SSCB ilişkileri 9

1.1.4. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye-SSCB ilişkileri 13

1.1.5. Stalin sonrası Türkiye-SSCB ilişkileri 16

1.1.6. Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Rusya ilişkileri 18

1.1.7. 2000–2010 Yılları arasında Türkiye-Rusya ilişkileri 21

1.2. Suriye Krizi **24**

1.3. Türkiye'nin Suriye Politikası **34**

1.4. Rusya'nın Suriye Politikası **47**

İKİNCİ BÖLÜM

RUS UÇAĞININ DÜŞÜRÜLMESİ VE KRİZ DÖNEMİ

2. RUS UÇAĞININ DÜŞÜRÜLMESİ VE KRİZ DÖNEMİ

2.1. Rus Uçağının Düşürülmesine Giden Süreç 55

2.1.1. ABD'yi Suriye'de başarısız göstermek.....57

2.1.2. Türkiye'yi etkisiz kılma çabaları.....60

2.1.3. NATO'yu etkisizleştirerek müttefikler arasında güvensizlik oluşturmak.61

2.1.4. Avrupa'ya mülteci akınını artırmak.....62

2.1.5. Tartus Deniz Üssü 63

2.1.6. Doğalgaz ve petrol kaynakları üzerinde Batı'nın söz sahibi olmasını engellemek.....64

2.2. Rus Uçağının Düşürülmesi.....66

2.3. Rus Uçağının Düşürülmesi Sonrası Rusya İle Yaşanan Kriz.....69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLİŞKİLERİN NORMALLEŞMESİ

3. İLİŞKİLERİN NORMALLEŞMESİ

3.1. Ortak Çıkarlar ve Ekonomik Kayıplar.....73

3.1.1. Enerji İşbirliği Alanları.....76

3.2. Ahmet Davutoğlu'nun Tasfiyesi.....83

3.3. Arabuluculuk Çabaları ve Normalleşmenin Başlangıcı 87

3.4. 15 Temmuz Faktörü 91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

4. SONUÇ.....95

KAYNAKÇA.....100

ÖZGEÇMİŞ.....110

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e.: Adı Geçen Eser

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

a.g.m.: Adı Geçen Makale

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

BAAS : Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BRICS : Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika'yı simgeleyen ülkeler grubu.

CIA: Merkezi İstihbarat Teşkilatı – Central Intelligence Agency

çev.: Çeviren

Ed.: Editör

FETÖ : Fethullahçı Terör Örgütü

IŞİD: Irak-Şam İslam Devleti Örgütü

KEİÖ : Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

km.: Kilometre

km²: Kilometre kare

MC : Milletler Cemiyeti

MGK : Milli Güvenlik Kurulu

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü - North Atlantic Treaty Organization

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PKK: Kürdistan İşçi Partisi - Partiya Karkeren Kurdistan

PYD: Demokratik Birlik Partisi - Partiya Yekitiya Demokrat

S.: Sayı

s.: Sayfa

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SUK : Suriye Ulusal Konseyi

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

v.b.: Ve benzeri

v.d.: Ve diğerleri

YDSİK: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

YPG : Halkçı Koruma Birlikleri-Yekineyen Parastina Gel

y.y. : Yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil:1.Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri 74

Şekil:2.Yıllara göre Rus Turist Sayısı 76

Şekil:3.Türkiye'nin Doğalgaz İthalatı 77

Şekil:4.Doğalgaz Sektörel Tüketim Miktarı 77

Şekil 5.Türkiye Ham Petrol Kaynakları.....79

ÖNSÖZ

Osmanlı'nın mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan günümüze kadar dış politikasında barış ve istikrar ile modernleşme politikaları izlemiş, dönemsel etkenler ile komşularıyla sorunlar yaşamış; zaman zaman komşularıyla dış politikasında rekabet ve mücadele ön plana çıkmıştır.

2002 yılından sonra AK Parti iktidarı ile "komşularla sıfır sorun politikası" izlemeye başlayan Türkiye, başta Suriye olmak üzere bölge ülkeleri ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmiştir. 2010 yılında yaşanan Arap Baharının yansımaları Suriye'ye sıçramış ve ülke istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Bölgesel güç olma hedefi ile komşuları ile ilişkilerini geliştiren, ekonomik olarak atılım içine giren Türkiye, Suriye krizi ile beraber komşuları ile sorunlu bir döneme girmiştir.

Bu tez çalışmamda ana hedef Suriye konusunda farklı politikalar izleyen Türkiye ve Rusya'nın ilişkilerinin uzun vadede nasıl şekilleneceğini ortaya koymak ve uluslararası literatüre katkıda bulunmaktır.

Tez çalışmamın her aşamasında desteğini benden esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hasan Ünal başta olmak üzere; Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler bölümünün tüm personeline tüm içtenliğimle teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde Bosna-Hersek'te görevli bulunan çok kıymetli eşim Aslı Tepe Kılıçarslan'a sonsuz desteği, sabrı ve en önemlisi mesafeleri önemsizleştirdiği için minnettarım.

GİRİŞ

Tarih boyunca dönemsel etkenler ile yakınlaşan ve gerginleşen Türkiye-Rusya İlişkileri, genel olarak karşılıklı rekabet ve çatışma ortamında ilerlemiştir. 2000'li yıllardan itibaren siyasi istikrarsızlıkları üzerinden atan Türkiye ve Rusya bu tarihten itibaren ilişkilerini stratejik ortaklık ve işbirliği üzerine kurmuşlardır.

2010 yılının sonlarından itibaren Kuzey Afrika'da başlayan özgürlük hareketleri Arap Baharı olarak adlandırılmış ve 2011 yılı itibariyle Suriye'ye sıçramıştır. Arap Baharı Türkiye'nin bölge ülkeleri ve Ortadoğu bölgesinde aktif olarak politika yürüten Rusya ve ABD ile olan ilişkileri etkilemiş, Suriye'ye ilişkin politikaların tekrar gözden geçirilmesine neden olmuştur. Suriye'de başlayan olaylar bölge ülkelerinin güvenliklerini tehdit ederken Türkiye, Suriye ve Rusya ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir.

Türkiye ve Rusya'nın yakın dönemine baktığımızda 2000 yılında Putin'in sonrasında Ak Parti Hükümetinin tek başına iktidara gelmesi, 2003 yılındaki 1 Mart tezkeresinin kabul edilmemesi, 2008 yılındaki Rusya – Gürcistan savaşı gibi olaylar dizisi Türkiye Rusya ilişkilerini şekillendirmiştir.

2011 yılında Suriye krizinin başlaması ile Türkiye ve Suriye'nin izlediği politikalar çatışmış, Esad iktidarının kalması taraftarı Rusya ile Esad iktidarının gitmesi taraftarı Türkiye, ayrı saflarda yer almışlardır. 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden Rus SU-24 savaş uçağının Türk F-16'larınca düşürülmesi neticecinde Türkiye-Rusya ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır.

Rusya, uçak krizini daha da derinleştirerek Türkiye'ye karşı ambargo kararları almış ve uygulamaya koymuş, Suriye politikasını da gözden geçirmiş ve Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde Suriye'nin kuzeyindeki PKK oluşumu PYD'yi destekleyerek Türkiye'yi zor duruma sokmayı hedeflemiştir. Türkiye ise krizin meydana gelmesinden itibaren daha yapıcı ve ılımlı bir politika izlemiş ve Rus uçağının düşürülmesi konusunda uluslararası desteği arkasına almıştır.

Yaklaşık 8 ay süren kriz dönemi her iki ülkeyi de ekonomik olarak olumsuz etkilemiş ve ilişkilerin tekrar normalleşmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. İlişkilerin normalleşmesi için Rusya Türkiye'nin özür dilemesi ve Rus pilotun ailesi için tazminat talebinde bulunmuştur. Krizin hemen sonrasında özür talebi reddedilmiş ise de 2016 Haziran'ında Türkiye Rusya'ya özür anlamı taşıyan mektubunu iletmiş ve ilişkileri normalleşme yoluna sokmuştur.

Türkiye-Rusya ilişkilerini Suriye krizi üzerinden analiz edebilmek maksadıyla tezim üç bölümde hazırlanmıştır. Türkiye-Rusya ilişkilerinin tarihsel arka planı, Suriye krizi ve Türkiye ile Rusya'nın Suriye politikaları birinci bölümde, Rus uçağının düşürülmesi ve sonrasında meydana gelen kriz dönemi ikinci bölümde ilişkilerin normalleşme süreci ise üçüncü bölümde incelenmiştir.

Yöntem olarak tarama modeli izlenmiş, çeşitli basılı kitaplardan, süreli yayınlardan, akademik kaynaklardan, röportajlardan, raporlardan, analizlerden ve basın kesitlerinden, çeşitli kurum ve kuruluş yayınlarından, uluslararası örgüt antlaşmalarından yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE- RUSYA İLİŞKİLERİ

1.1 Dünden Bugüne Türkiye- Rusya İlişkileri

1.1.1 Milli Mücadele dönemi Türkiye-Rusya ilişkileri

Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının en önemli aktörlerinden birisidir. Tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğunu yayılmasındaki en önemli engel olarak görmüş ve sürekli olarak Osmanlı İmparatorluğu ile çekişmeler yaşamıştır. 1. Dünya Savaşına kadar 19. yüzyılda Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında altı büyük savaş yaşanmış, 1. Dünya savaşının sona ermesi ile Osmanlı İmparatorluğu tasfiye sürecine girerken Rusya da dönüşüm sürecine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki ilişkiler bu tezin konusu olmadığından dolayı detaylı olarak ele alınmamıştır.

1917'de Rusya'da Ekim Devrimi başladığı zaman 1. Dünya Savaşı üçüncü yılını doldurmuş, Osmanlı ise Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının yanında savaşa devam etmekteydi. Karşılarında ise dönemin en güçlü devletleri İngiltere ile Fransa ve Rus İmparatorluğu vardı. Osmanlı Çanakkale'de direnmesine rağmen Suriye, Irak ve Doğu Anadolu'da sürekli toprak kaybediyor Rusya'da ise Ekim 1917 devrimi ile Bolşevik rejim kuruluyor ve ardından Rusya savaştan çekiliyordu.

Türkiye ile Bolşevik Rusya yönetimi arasındaki ilişkilerin kurulması 1919'da Anadolu'da Milli Mücadele hareketinin başlaması ile sağlanmıştır. Bolşevikler Anadolu'daki hareketi başından itibaren izlemişler, İstanbul'da İttihatçılar Anadolu'da ise Kuvay-i Milliyeciler ile iletişim kurmaya çabalamışlardır. Albay Buduyeni başkanlığındaki Sovyet heyeti, Mustafa Kemal daha Havza'da iken kendisiyle görüşmüş ve 13 Eylül 1919'da Sivas kongresinden 2 gün sonra Türk işçi ve köylülere Dışişleri komiseri Çiçerin tarafından ülkenin kaderini belirlemelerini istenmişti. Hâlihazırdaki durumu görmek üzere Moskova tarafından İstanbul'a

yollanan Kafkas Bolşevik orduları komutanı, Kuvayi Milliyeciler ile görüşerek Türk ulusal haklarını destekleyip tanıyacaklarını ayrıca yardıma başlayacaklarını bildirdi.[1]

23 Nisan 1920'den sonra Ankara'da artık Meclis ve hükümet vardı ama mücadeleyi yürütmek için para ve silah yoktu. Milli mücadeleyi yürütmek için TBMM Hükümeti Moskova'dan yardım talebinde bulunuyor ve 5.000.000 altınla gerekli savaş ekipmanı ve gıda yardımı istiyordu.[2]

Rusya Dışişleri Komiseri Çiçerin bu öneriyi 2 Haziranda yazdığı bir mektupla yanıtladı. Çiçerin mektubunda TBMM ile işbirliği ve doğrudan ilişki kurmayı kabul ederken asıl vurguyu Anadolu'da yaşayan halkların kendi kaderlerini belirleme haklarına ve Boğazlar sorununun Karadeniz'e kıyısı olan devletlerarasında düzenlenecek konferansta çözüme kavuşmasına yapıyordu. Bu yazışma iki yeni yönetim arasında siyasi ilişkilerin başlangıcı kabul edilmektedir.[3]

3 Mayıs 1920'de TBMM'de ilk hükümet kuruldu. Hariciye vekilliğine Bekir Sami Bey atandı. Moskova ile ilişkileri geliştirmek için 8 Mayısta Moskova'ya bir heyet gönderilmesi kararlaştırıldı. Moskova'ya gidecek heyetin başkanı Bekir Sami bey, diğer üyeler ise Albay İbrahim Tali bey, Yusuf Kemal bey, Mebus Osman bey ve Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Seyfi Bey idi. Heyet 69 günlük zorlu yolculuğun sonunda 19 Temmuz'da Moskova'ya vardı ancak Moskova'da beklediği ilgi ve alakayı bulamayarak Moskova'dan ayrıldı. Bu başarısızlığın nedeni halen Anadolu'da devam eden Yunan ilerleyişinin durdurulamaması ve Kafkasya'da Bolşeviklerin ilerleyişi idi.

Eylül ayına gelindiğinde koşullar değişmiş, Kuvayi Milliye'nin ilerleyişi başlamış ve 7 Kasımda Doğu Cephesinde Ermenilerin saldırıları püskürtülerek Kars ve Gümrü ele geçirilmiş, sonrasında Ermenistan ile TBMM hükümetinin imzaladığı

---

[1] Stefanos Yerasimos**, Kurtuluş Savaş'ında Türk-Sovyet İlişkileri (1917–1923),** Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2000.s.13.
[2] Baskın Oran, **Türk Dış Politikası:Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980**, 20.bs, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.155.
[3] Baskın Oran, a.g.e. s.165.

ilk uluslararası anlaşma olan Gümrü imzalanmıştı. Ancak Gümrü'yü imzalayan Ermenistan hükümeti üç gün sonra Bolşeviklerin eline geçerek yasallığını yitirmişti.

21 Ekim 1920'de İstanbul'da iktidara gelen Kuvayi Milliye'ye yakın Tevfik Paşa Hükümetinin Ankara'yı İngiltere'ye yakınlaştırma olasılığı Moskova'yı, Gümrü anlaşmasının uygulanamaması ise Ankara'yı zor durumda bırakmıştı. Batıdan soyutlanmış her iki taraf için de sürekli diplomatik ilişki kurmak ve yarım kalan görüşmelere tekrar başlamak gerekiyordu. Moskova'ya 2. TBMM heyeti gönderilmesi kararlaştırıldı ve heyet 19 Şubat 1921'de Moskova'ya vardı. Bu defa heyet büyük bir coşku ile karşılanmış ve görüşmeler neticesinde 16 Mart 1921'de resmi adıyla "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma TBMM Hükümetinin büyük bir devletle imzaladığı ilk antlaşmadır ve çok önemli hükümler içermektedir. Antlaşmada Batum iyi niyet göstergesi olarak Gürcistan'a terk edilirken, Nahçivan özerk olarak Azerbaycan'ın yönetimine bırakılıyordu. Yine bu antlaşma ile Türkiye'nin Osmanlı döneminden Çarlık Rusya'sına olan borçları siliniyordu.[4]

Antlaşma onay belgelerinin verilmesiyle 22 Eylül 1921'de yürürlüğe girdi. Moskova Antlaşması kuruluş aşamasındaki iki devletin ilişkilerinde temel taşı niteliği kazanacak, bundan sonra imzalanacak her antlaşmada buraya atıfta bulunulacaktır. Sakarya Muharebesinin kazanılmasının ardından 13 Ekim 1921'de Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ile Kars'ta dostluk antlaşması imzalandı. Kars Antlaşması da içerik açısından Moskova Antlaşması ile benzerdi. Bu antlaşma ile Moskova'dan gelen yardımların önündeki engeller kaldırılırken Türkiye'nin doğu sınırları belirlendi. [5]

Eylül 1922'de zaferin elde edilmesi, nasıl bir barışın sağlanacağı sorununu da beraberinde getirdi. Birinci sorun, barış görüşmelerine kimlerin katılacağı idi. İtilaf Devletleri Türkiye ile savaşmadıkları ve aralarındaki sorunları Moskova, Kars ve Ankara antlaşmalarıyla çözdükleri gerekçesi ile Lozan'da yapılacak konferansa Rusya ve Sovyet Cumhuriyetlerinin katılmasına karşıydı. Bu nedenle 20 Eylül

[4] Kamuran Gürün, **Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010. s.63
[5] Baskın Oran, a.g.e. s.161.

1922'de Lozan'a katılmak üzere çağrı yapılan devletlerarasında Sovyet Cumhuriyetleri yoktu. Diğer yandan konferansta ele alınacak önemli konulardan biri de Boğazların statüsünün belirlenmesiydi.

Moskova Antlaşmasında (1921) Boğazların kıyıdaş devletlerce düzenleneceği kararlaştırılmıştı. Fakat burayı boşaltan İtilaf Devletleri de düzenlemede söz sahibi olmak istiyorlardı. Üstelik Moskova'nın bu düzenlemeye katılmasına karşıydılar. Bolşevik Yönetimi ise bir yandan kendisinin bulunmayacağı bir yapılanmanın geçersiz olacağını iddia ederken diğer yandan ise Türkiye'ye Moskova Antlaşmasında öngörülen düzenlemeyi hatırlatıyordu. Sonunda Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'dan oluşan Sovyet delegasyonu Lozan konferansının yalnızca ilk bölümüne ve sadece Boğazlar konusu görüşülürken katıldı.

Boğazlar konusunda, İngilizler ve Sovyetlerin politikaları taban tabana zıttı. 19.yy.da Rusya Akdeniz'e inebilmek için savaş gemilerinin Boğazlardan özgürce geçebilmesini isterken İngilizler ise Boğazların Türk kontrolünde olmasını ve kapalı tutulmasını istiyordu. Mevcut durumda ise İngilizler Boğazların savaş gemilerine açık tutulmasını isterken Sovyetler kapalı tutulmasını istiyordu. Bunun nedeni Rus donanmasının büyük kısmının Bolşevik ihtilalinde tahrip olmasıydı. Sonuçta 1 Şubat 1923'te Boğazlar konusunda anlaşmaya varıldı. Buna göre Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin donanmalarına sınırlı geçiş izni tanınarak ve Boğazların her iki yakası da askerden arındırılarak uzlaşmaya varıldı. Bu uygulamalar Uluslararası bir komisyon tarafından denetlenecekti.[6]

1.1.2. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye-SSCB ilişkileri

Lozan sonrasında Türkiye ile SSCB ilişkilerinde ilk önemli gelişme 17 Aralık 1925'te Dışişleri bakanları Tevfik Rüştü ARAS ve Çiçerin tarafından Paris'te imzalanan "Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasıdır. Türkiye, Lozan sonrasında batılı

[6] William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-1994**, Mozaik, İstanbul, 2003, s.46-47.

devletlerle ilişkilerini tamamen düzeltemediğinden, SSCB'yi bir destek kabul ediyordu. Aslında benzer bir durum SSCB açısından da söz konusu idi.[7]

1 Aralık 1925'te imzalanan Lokarno düzenlemesi ile Almanya'nın Batı'nın yanında yer alması ihtimali üzerine Türkiye ile 17 Aralık 1925'te "Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma üç madde, üç protokol ve gizli bir mektuptan oluşmaktadır: antlaşma tarafların herhangi bir üçüncü devletin saldırısı durumunda tarafsız kalınmasına vurgu yaparken, Antlaşmanın süresinin taraflarca belirleneceği, son verilmemesi halinde süresinin kendiliğinden bir yıl uzayacağı belirtiliyordu.

1925 Antlaşması 1929 yılında imzalanan protokolle iki yıl daha uzatılmış ve Türk-Sovyet ilişkileri olumlu yönde gelişmiştir. Daha sonra SSCB'nin önerisi ile önce Milletler Cemiyeti Silahsızlanma Konferansına Türkiye davet edilmiş, daha sonra Briand-Kellog Paktında ve Litvinov protokolünde ortak hareket etmişlerdir.[8]

1930 yılında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Eylül 1930'da SSCB ziyareti esnasında Karadeniz ve ona bitişik denizlerde Deniz Kuvvetlerinin sınırlandırılması protokolü ile 1925 antlaşmasının beş yıllık süre ile uzatılmasına ilişkin protokol imzalandı. Bu arada İsmet Paşa, 25 Nisan - 10 Mayıs 1932'de SSCB'yi ziyaret etmiş, ziyaretinde Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olması konusunda SSCB'yi ikna etmiş, bu ziyaretin ardından Türkiye 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyetine üye olmuştur. Üye olurken Milletler Cemiyeti Misakına koyduğu çekince ile SSCB'ye güvence vermiştir.[9]

1930'ların başından itibaren Türkiye, uluslararası koşullardaki değişiklikler çerçevesinde, Boğazların Lozan'daki statüsünün yeniden ele alınması yönünde girişimlerde bulundu. Nihayet İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasının ardından Milletler Cemiyetinin İtalya'ya karşı zorlama önlemleri aldığı Kasım 1935'teki toplantıları sırasında olumlu bir hava yaratmayı başarmıştır.

---

[7] Baskın Oran, a.g.e, s.315.
[8] Kamuran Gürün, a.g.e., s.113.
[9] William Hale, a.g.e., s.52.

Türkiye 10 Nisan 1936'da yayımladığı notayla Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olan devletlere Boğazlar rejiminde değişiklik yapmak istediğini belirterek çağrıda bulunmuştur. Lozan'da getirilen düzenlemeden rahatsız olan SSCB, diğer devletlerle beraber Türkiye'nin çağrısını dikkate alarak görüşmelere katıldı. Konferansta Boğazların Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulmasını, kıyısı bulunan devletlerin savaş gemilerinin ise serbest geçiş hakkını savundu. Türkiye'nin Boğazları silahlandırma teklifini destekleyeceğini belirterek, silahların SSCB tarafından sağlanmasını da önerdi. Fakat bu öneri konferansa katılan ülkeler tarafından kabul görmedi. Montrö Boğazlar Sözleşmesi 22 Temmuz 1936'da Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olan (İtalya hariç) tüm devletlerce onaylandı ve Boğazlar bölgesinin Türk Ordusu tarafından askeri tahkimata 15 Ağustos 1936'da başlandı.[10]

Sözleşmeden rahatsızlık duyan SSCB, Ekim 1936'da Türkiye'ye ikili ittifak önerisi sundu. Buradaki asıl maksadı, Boğazların kimin tarafından silahlandırılacağı hususunda söz sahibi olmaktı. Çünkü silahlandırmayı bizzat kendisi yapmak istiyordu. Ayrıca Türkiye'den SSCB'ye Karadeniz'den saldıracak bir gücün geçişine izin vermemesini istedi. Türkiye bu sırada SSCB'nin önerisini gizlice İngiltere'ye iletti ve İngiltere, Boğazlar üzerinde imzalanacak ayrı bir ittifakın Montrö'yü geçersiz kılacağını belirtti. SSCB görüşmelerin İngiltere'nin telkiniyle sonuçsuz kaldığını öne sürdü ve bu gelişme ilişkilerde gerginlik yarattı.[11]

Montrö sonrası SSCB ile olan ilişkiler açık bir şekilde soğumaya başlamıştı. İkinci Dünya Savaşı başlarken Türkiye ile SSCB arasında son üst düzey görüşme 25 Eylül 1939'da başlayan ve 23 gün süren Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun Moskova ziyareti sırasında gerçekleşti. Türkiye-İngiltere-Fransa arasında parafe edilen üçlü ittifak antlaşması ve Alman-Sovyet yakınlaşmasının etkisi ile görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmadı. Böylece 15 Nisan 1939'da başlayan Türkiye ile SSCB arasında ortak yardımlaşma paktı girişimleri 16 Ekimde başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Aslında görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması ve Türkiye'nin savaş dışı duruşu

[10] Faruk SÖNMEZOĞLU, **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 2015, s.340.
[11] Kamuran Gürün,a.g.e., s.151.

SSCB ‘yi memnun ediyordu. Çünkü Montrö’ye göre Türkiye savaş dışı kaldığı sürece Boğazlardan savaşan devletlerin savaş gemilerinin geçmesi yasaktı.[12]

Kısaca emperyalist Batı’ya karşı 1919’da başlayan kader birliği, Moskova ile Ankara arasında 1923’ten sonra işbirliğine dönüşerek, 1936’dan itibaren de yaklaşan savaşa hazırlık döneminde önceliklerini şekillendirmiştir.

1.1.3. İkinci Dünya Savaşında Türkiye-SSCB ilişkileri

23 Ağustos 1939 tarihinde Almanya’nın SSCB ile imzaladığı “Saldırmazlık Paktı” ile Almanya’nın Polonya’yı işgal etmesinde bir sorun kalmamış ve Almanya’nın Polonya’ya saldırması ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştı. Paktın gizli bir maddesi SSCB ile Almanya’nın Polonya’yı paylaşmasını öngörüyordu. Sovyetler Birliği’de doğudan Polonya’ya saldırmış ve Polonya, Almanya ile Sovyetler arasında paylaşılmıştı. Daha sonra Sovyetler Estonya-Letonya ve Litvanya’yı işgal ederek Finlandiya’ya saldırmış ve ciddi bir direnişe rağmen 12 Mart 1940’ta Finlandiya’yı da işgal etmiştir.

İkinci Dünya Savaşının ilk iki yılı Alman-Sovyet dostluğu çerçevesinde geçerken, Almanya 1940–1941 kışı boyunca SSCB’ye saldırı hazırlıklarını tamamlamakla meşguldü. Hitler’in SSCB ile 1939’da yaptığı anlaşma, Almanya’nın batıda Fransa ve İngiltere ile meşgulken doğuda herhangi bir sorun çıkmamasına yönelik ustaca bir manevra idi. Batı Avrupa’da savaş sonuçlanıp, Afrika’da İngilizler çekilmeye başlayınca Alman-Sovyet çatışması başlayacaktı. Ancak Stalingrad kuşatması ve ABD’nin savaşa girmesi savaşın gidişatını değiştirmiş ve savaş müttefiklerin lehine son bulmuştur.

Savaş sırasında Türkiye’nin temel amacı mümkün olduğunca savaş dışında kalarak ülkenin Lozan Barış antlaşması ile sağlanmış olan toprak bütünlüğünün korunması olmuştur. Türkiye bu amaç doğrultusunda savaş süresince, konjonktürel değişikler paralelinde, hem İngiltere ve Fransa ile gerçekleştirmiş olduğu

[12] Baskın Oran,a.g.e., s.321.

antlaşmalara sadık kalmak hem de Almanya ve Sovyetler Birliği ile çatışmaya girmeyecek bir ilişki yakalamak istiyordu.[13]

Savaşın ilk döneminde toprak bütünlüğüne karşı en büyük tehdit Almanya iken savaşın son döneminde en büyük tehdit Sovyetler idi. Stalingrad Türk-Sovyet ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. Almanya'nın Sovyetlere saldırmasının ardından Türkiye'ye karşı anlayışlı ve dostça davranan Sovyetler, zaferden sonra tekrar 1941 öncesi duruma döndüler. Türkiye savaşın sona yaklaştığını gördükçe İngiltere ve Amerika'dan sonra SSCB ile arasını düzeltmeye ihtiyacı olduğunu hissetti. Hükümetin SSCB ile yakınlaşma çabalarındaki ilk resmi girişim 22 Mayıs 1944'te Büyükelçi Vinogradov ile görüşen Menemencioğlu'nun iki ülke arasında Balkan meselelerinde birbirlerine danışmaları esasına dayanan bir anlaşmanın derhal yapılması teklifinde bulunmasıdır. SSCB'nin cevabı ise netti; Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerde köklü değişiklikler olmadıkça siyasi işbirliği mümkün değildi ve bir anlaşmaya varmak için ön koşul, Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerini keserek müttefikler safında savaşa girmesiydi. [14]

4–11 Şubat 1945'te icra edilen Yalta konferansında Stalin, Boğazlar meselesi ve Montrö konusunu ortaya atarak Türkiye'yi gündeme getirdi. Stalin özellikle Türkiye'nin sadece savaş zamanında değil, savaş tehlikesi halinde de Boğazları kapatma hakkının olmasından rahatsızlık duyuyor ve Boğazlarda serbest geçiş rejimi talep ediyordu. Roosevelt ve Churchil'in olumlu yaklaşmaları üzerine Sovyetlerin önerilerini üç ülke dışişleri bakanlarının toplantısına sunmaları kararlaştırıldı. 1 Mart 1945 itibariyle Almanya ve Japonya ile savaş durumunda olan devletlerin kurucu üye olarak davet edilmeleri Yalta'da alınan önemli bir karardır. Bunun üzerine Türkiye Yalta'yı takiben 23 Şubatta Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Tabii Türkiye'nin bu hareketi BM konferansına kurucu üye olarak katılabilmesi için gerekli olan hukuki koşulun yerine getirilmesinden başka bir anlam ifade etmiyordu. [15]

[13] William Hale, a.g.e., s.59
[14] Kemal Girgin(E.Büyükelçi),a.g.e., s.313.
[15] Baskın Oran,a.g.e., s.472.

Türkiye'nin bu hareketi SSCB için tatmin edici olmadı ve Dışişleri bakanı Molotov savaşın bitimine 7 hafta kala 19 Mart 1945'te Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'e 17 Aralık 1925 Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşmasının süresini uzatılmayacağını ifade ederek, "İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen köklü değişiklikler" nedeniyle, 7 Kasım 1935 tarihli protokol hükümlerine uygun olarak bu anlaşmanın feshini istediğini bildiren bir nota verdi. [16]

Türkiye'nin savaş boyunca olmasından çekindiği husus gerçekleşmişti. Bu sebeple Türkiye, Sovyetlerin notasına cevap vererek yeni bir pakt önerdi. Bunun üzerine Molotov, Sarper arasındaki görüşmeler yeniden başlayarak, Kars ve Ardahan bölgelerinin SSCB'ye terkini de kapsayan Türkiye'nin doğu sınırlarında değişiklik yapılması hususu, Boğazlarda ortak savunmayı sağlamak için SSCB'ye üs verilmesi ile Montrö'nün yeniden gözden geçirilmesi konularının halledilmesi gerektiği Molotov tarafından 07 Haziran'da ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Sovyet isteklerini kesin bir dille reddetmiş ve;

" Herhangi bir bahane ile toprağı ve hakları üzerinde Türkiye'den bir şey istemek en ufak bir insaf ile izah edilemez. Biz geçen hadiseleri ve haklarımızı İngiliz İmparatorluğu milletlerine ve Birleşik Amerika milletlerine anlatabilirsek, milletlerin bizi haklı bulacaklarından şüphemiz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz" diyerek gerekirse topraklarımızı savunmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacağının altını çizmiştir.[17]

Müttefikler tarafından Türkiye'nin durumunun gündeme getirileceği Postdam konferansı 17 Temmuz'da toplandı. Türkiye konusu ise altıncı oturumda gündeme geldi. Oturumda ilk söz alan Churchill, Montrö sözleşmesinin değiştirilmesinden yana olduğunu ifade etmiş ve Stalin'e Türkiye'nin endişelerinin giderilmesi gerektiğini belirtmişti. Türkiye'nin Sovyet askerlerinin Bulgaristan sınırına yığılması, doğu sınırlarının değiştirilmek istenmesi ve Boğazlardan üs taleplerinden endişe duyduğunu belirterek Sovyet heyetinden açıklama istedi. Sovyet tarafı ise bu konulardaki görüşlerini şöyle açıkladı;

---

[16] William,Hale, a.g.e., s.100.
[17] Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 23.bs.,Ankara,2013, s.252

- Montrö'de imzalanan Boğazlar sözleşmesi şimdiki şartlara uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.

- Boğazlar rejiminin tayini, ticaret geçiş serbestisi ve Karadeniz Boğazlarının güvenliği ilgili devletler, Türkiye ve SSCB olmalıdır.

- Yeni Boğazlar Rejimi diğer tedbirlere ilave olarak şunu da öngörmelidir: kendi güvenlikleri ve Karadeniz Bölgesindeki barışın korunması için Boğazların Karadeniz devletlerine dostça olmayan amaçlarla başka ülkeler tarafından kullanılmasını Türkiye ve Sovyetler Birliği Boğazlardaki ortak tesisleri ile önleyeceklerdir.[18]

Görüşmelerin sonunda Rusya'nın toprak ve üs talepleri taraflarca kabul görmedi ve konu Rusya ile Türkiye'nin kendi aralarında halletmeleri gereken bir mesele olarak görüldü. Stalin Boğazlar konusunu da Türkiye ile baş başa görüşme niyetinde idi. Ancak Churchill ve Truman'la yaptığı görüşmelerden sonra bunun pek mümkün olmadığını anlamıştı. Sonuçta üç hükümetin her birinin Türkiye ile doğrudan görüşmeler yolu ile konunun çözümlenmesi kararı benimsenmişti. Bununla birlikte hem İngiltere hem de Rusya inisiyatifi ABD'nin almasını beklemekteydi.

Nitekim ABD Postdam'da alınan kararlara uygun olarak 2 Kasım 1945'te Boğazlar konusundaki görüşlerini notayla Ankara'ya bildirdi. ABD büyükelçisi Wilson tarafından Dış işleri Bakanı Hasan Saka'ya verilen notada Postdam'da İngiltere ve SSCB ile birlikte Montrö Antlaşmasının tadili ve bu amaçla söz konusu hükümetlerin her biri ile Türk Hükümeti arasında doğrudan doğruya görüşmeler yapılması konusundaki mutabakatı hatırlattıktan sonra, Türkiye'nin ve Karadeniz'e sahili olan devletlerin menfaatleri ve bütün milletlerin ticaretleri bakımından rolü olan bu boğazların serbestçe kullanımının uluslararası güvenliği artıracak tarzda çözümü hususunda kuvvetli ümidini vurgulayarak Montrö Antlaşmasında bazı düzenlemelerin yapılmasının uygun olacağını belirtti.[19]

[18] Oral Sander, a.g.e., s.253.
[19] Kamuran Gürün,a.g.e., s.270

ABD notasına dönemin Başbakanı Şükrü SARAÇOĞLU 5 Aralık 1945'te bir basın toplantısında yanıt vererek gerekli değişikliklerin uluslar arası bir konferansta görüşülmesinin gerektiğini belirtmiştir.[20]

1.1.4. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye-SSCB ilişkileri

Notaya verilen yanıtın ardından ABD, yaklaşan Sovyet tehdidi üzerine Boğazlar konusundaki görüşlerini yeniden gözden geçirdi ve 1946 yılının başından itibaren de Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile ilgilenmeye başladı. İngiltere de benzer şekilde Türkiye'nin toprak bütünlüğüne vurgu yaptı ve bu iki açıklama SSCB'de hayal kırıklığı yarattı.[21]

ABD, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne sahip çıktığının ve teminatının göstergesi olarak kalp krizi sonucu vefat eden Türkiye'nin ABD Büyükelçisinin naaşını Missouri Zırhlısı ile İstanbul'a göndermiş ve SSCB'ye gövde gösterisinde bulunmuştur. Bu gelişmenin ardından SSCB, Türkiye Büyükelçisini geri çağırmış ve bu gerilimli süreçte yaklaşık iki yıl Ankara'da maslahatgüzar seviyesinde temsil edilmiştir.[22]

İngiltere ve ABD'nin Türkiye ile yakınlaşması ve Stalin'in Türkiye üzerindeki beklentilerinin göz ardı edilmesi üzerine SSCB önce Türkiye üzerindeki başta toprak talebi ve Türkiye'de yaşayan bazı etnik grupları kışkırtma yoluyla baskını arttırmış ve 7 Ağustos 1946'da Türk Boğazları konusunda taleplerini içeren bir nota vermiştir. Bu notada SSCB, II. Dünya Savaşı süresince Montrö Antlaşmasının ihlal edildiğini ve Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında Boğazları iyi savunamadığından dolayı yeni bir Boğazlar rejiminin oluşturulmasını istemiştir.

---

[20] Baskın, Oran, a.g.e., s.504
[21] Baskın, Oran, a.g.e., s.475.
[22] Kemal Girgin(E.Büyükelçi),a.g.e., s. 318.

SSCB, Boğazlar konusundaki görüşlerini içeren notayı Türkiye'nin yanı sıra ABD ve İngiltere'ye de vermişti. Notanın üç ülkeye birden verilmesi aslında Ankara'nın işini kolaylaştırmıştı. Çünkü Sovyetler üç devlete de aynı anda nota vererek ABD ve İngiltere'yi taraf haline getirmiştir. Türkiye bundan en iyi şekilde faydalanmış, notaya cevap vermeden önce iki devletin görüşlerini de almıştır. Türkiye'nin temasları sonucunda ABD Başkanı Truman ve ekibi bu konuyu çeşitli açılardan ele almış ve Türkiye'nin Sovyet egemenliğine girmesi halinde sıranın Yunanistan'a geleceğini ve akabinde tüm Akdeniz ve Ortadoğu'da dengelerin bozulacağı sonucuna varmışlardır.[23]

12 Mart 1947'de ABD başkanı daha sonra "Truman Doktrini" olarak adlandırılacak konuşmasında, dünyanın iki ideolojik ilke dizisi arasında bölünmenin eşiğinde olduğunu, Komünizm tehdidi altındaki Yunanistan ve Türkiye'nin özgür bir ülke olarak kalabilmesi için bu ülkelere mali ve askeri yardım yapılmasının gerekli olduğunu belirtti. Truman Doktrini Türkiye'de memnuniyetle karşılandı. ABD heyetinin Türkiye'ye gelerek yaptığı görüşmeler sonucunda Türkiye 12 Temmuz 1947'de ABD ile anlaşma imzalayarak, Truman Doktrini ile yardım almayı kabul etti. [24]

Sovyet-Amerikan mücadelesinin temellerini atan Truman Doktrini, dünyanın iki bloğa ayrıldığını net olarak ortaya koyarak, 1990'a kadar sürecek olan soğuk savaşın ilk adımlarını oluşturmuştur. Aynı zamanda Balkanlardaki bölünmeyi de çok daha keskin çizgilerle açığa çıkarmıştır. Türkiye ile ABD arasında ilişkilerin gelişmesi sağlanırken, SSCB'nin Ortadoğu'da izlediği politikalar nedeniyle, İngiltere'nin de etkisi ile bütünüyle Batı eksenli dış politika yürütülmeye başlandı.[25]

4 Nisan 1949'da Komünizm tehdidine karşı askeri ve siyasi bir yapı oluşturmak maksadıyla ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek NATO'yu kuran Kuzey Atlantik

[23] Baskın Oran,a.g.e., s. 530
[24] Baskın Oran,a.g.e., s. 533
[25] Oral Sander,a.g.e.,s.258.

Antlaşmasını imzalamışlardır. Antlaşma 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girdi. Böylece Sovyet Bloğuna karşı Batı bloğu oluşuyor ve Soğuk Savaşın temelleri atılıyordu.

Türkiye 1945 yılındaki Sovyet taleplerinin şokunu Truman doktrini ve Marshall yardımları ile bir nebze de olsa üstünden atsa da II. Dünya savaşında izlediği realist politika nedeniyle yalnız kalma korkusu yaşıyordu. Bu korku sebebiyle ABD'nin başını çektiği savunma topluluğu olan NATO'ya girmek istiyordu. Türkiye'nin aradığı fırsat BM'nin Kore'ye asker gönderme kararı almasıyla eline geçiyordu. Kore savaşında Türk askerinin göstermiş olduğu başarılar özellikle ABD'nin takdirini kazanıyordu. Sonunda 15 Mayıs 1951'de ABD Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmasını önerdi. Bu kararının ardında, 1949 yılında SSCB'nin de atom silahlarına sahip olması ve olası Sovyet nükleer saldırısına anında karşılık verilebilmesi için SSCB'ye yakın ülkelerde hava üssüne ihtiyaç duyması yatıyordu. 16–20 Eylül 1951'de yapılan NATO bakanlar kurulu toplantısında Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka alınmalarına karar verildi ve Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO'ya üye oldu.[26]

5 Mart 1953'te Stalin'in ölümü hiç kuşkusuz Türkiye-SSCB ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasıydı. Bu tarihten sonra Türkiye- SSCB İlişkileri bir anda olmasa da olumlu yönde gelişme göstermiştir. 30 Mayıs 1953 tarihinde SSCB verdiği nota ile İkinci Dünya Savaşının ardından gündeme gelen isteklerden vazgeçtiğini Türkiye'ye resmen bildirdi. Nota üç noktaya değiniyordu, birincisi SSCB ilişkileri iyileştirme isteğini dile getiriyordu. İkincisi Türkiye'den hiçbir toprak talebi olmadığını belirtiyordu. Üçüncüsü ise Boğazlar konusundaki görüşlerini gözden geçirdiğini belirtiyordu. Türkiye notanın olumlu olduğu kadar olumsuz yönlerinin de olduğunun farkındaydı.[27] Batı'nın Türkiye'ye verdiği desteğin azalması ihtimali vardı. Türkiye, verdiği karşı notada SSCB'nin isteklerinden vazgeçmesinin olumlu karşılandığı belirtilirken, Boğazlar konusunun Montrö Antlaşması hükümlerine tabi olduğu hatırlatılıyordu.

[26] Oral Sander, a.g.e.,s.265.
[27] William Hale,a.g.e.,s.123.

SSCB vermiş olduğu nota ile ilişkilerin normale dönmesi için ilk adımı atmış ve savaş sonrasında ilişkileri kopma noktasına getiren çıkışından kesin bir geri dönüş yapmıştı. Türkiye'nin yanıt metninden ise SSCB'nin bu notasını olumlu ama yetersiz bulduğu anlaşılıyordu. SSCB'nin ilişkileri iyileştirme girişimleri 1950'ler boyunca devam etti.

1.1.5. Stalin sonrası Türkiye-SSCB ilişkileri

Ekim 1959'da Türkiye ile ABD on beş adet Jüpiter orta menzilli ve nükleer başlık taşıyabilen balistik füzenin SSCB'ye karşı savunma maksadıyla Türkiye'ye yerleştirilmesi konusunda anlaşmaya vardı. Füzelerin Türkiye'ye yerleştirilmesi 1960 yılının sonunda tamamlanmıştı ancak ateşleme sistemi ve savaş başlıklarının takılması 1962 yılı ortalarında tamamlandı. Füzelerin montajının tamamlanması ile birlikte SSCB'nin tepkisi artmaya başladı. 1962 Mayısında Bulgaristan'ı ziyaret eden Sovyet lideri Kruşçev ABD'nin Türkiye'ye füze yerleştirmesini sert biçimde kınayarak bunun karşılıksız bırakılmayacağını belirtiyordu. SSCB'nin sözünü ettiği karşılık Küba'ya Jüpiter benzeri Sovyet füzelerinin yerleştirilmesiydi.[28]

Bu durum ABD ile SSCB arasında büyük bir krize yol açtı ve Türkiye de ister istemez kendisini bu krizin içinde buldu. Çünkü SSCB, Küba'daki füzelerin kaldırılmasının ancak ABD'nin Türkiye'deki Jüpiter füzelerini çekmesi halinde mümkün olacağını belirtti. ABD başta Türkiye'deki füzelerin kaldırılmasına karşı çıktı çünkü Jüpiter füzelerinin savunma amaçlı iken, Küba'daki füzelerin ise saldırı amaçlı olduğunu iddia ediyordu.[29]

27 Ekim 1962'de SSCB ABD'den Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını isteyerek, SSCB'nin Türkiye'yi işgal niyetinde olmadığını, ABD'nin de aynı güvenceyi Küba için vermesi gerektiğini belirtti. ABD, SSCB ile yaptığı

[28] Baskın Oran,a.g.e.,s. 516.
[29] Baskın Oran,a.g.e.,s. 682.

görüşmeler neticesinde Küba'daki füzelerin kaldırılması karşılığında Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını kabul etti.[30]

1964 yılında Kıbrıs sorunuyla ilgili ABD başkanı Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mektupta muhtemel Sovyet saldırısında Türkiye'nin savunulmayacağını ima etmesi, Türkiye tarafında şok etkisi yarattı. Füze krizi ve Johnson mektubu Türkiye'nin dış politikasını yeniden gözden geçirmesine yol açtı. Yaşanan kriz Washington'da alınan kararların Türkiye'nin güvenliğini ve hatta varlığını tehlikeye düşürebileceğini gösterdi. Böylece Türkiye'nin tek yönlü dış politika izlemesinin kendisine zarar vereceğini dünyanın ABD dışındaki bölgeleriyle de yakın ilişkiler kurulması gerektiği düşüncesi ağırlık kazandı. Türkiye bu dönemden sonra SSCB ile yakınlaşmaya başladı.[31]

Kıbrıs'ta yaşanan olayların gölgesinde Türkiye ile SSCB arasındaki ilişkiler 1963–1965 yılları arasında ikili ziyaretlerle geçerken, 1967 yılında SSCB ile imzaladığı Ekonomik-Teknolojik İşbirliği Anlaşması ile Aliağa Petrol Rafinerisi, Bandırma Sülfürik Asit Fabrikası, Seydişehir Alüminyum Fabrikası, İskenderun Demir-Çelik Fabrikası Artvin Kereste Fabrikası'nın kuruluşuna kaynak olan iki önemli anlaşma imzalandı. Kısacası 1965 yılından itibaren SSCB'nin Afganistan'ı 1979'da işgaline kadar iki ülke arasında yoğun bir işbirliği vardı.[32]

11-17 Nisan 1972'de Sovyet Presidyum Başkanı Podgorni'nin Türkiye'ye yaptığı ziyaret esnasında imzalanan "İyi Komşuluk İlkeleri Bildirgesi" iyi ilişkilerin göstergelerinden biri oldu. 1974'te Kıbrıs'taki gelişmeler ilişkileri etkilediyse de belirleyici olmadı. SSCB Türkiye'nin Kıbrıs harekâtı karşısında son derece dikkatli tutum takındı ve konunun uluslararası platformda çözüme kavuşmasını savundu. Başbakan Ecevit'in 21–25 Haziran 1978'de SSCB'yi ziyaret etti. Bu ziyaret esnasında "İyi Komşuluk ve Dostça İşbirliği Siyasal Belgesi" imzalandı.[33] Bu belgenin imzalanmasından iki ay sonra ABD Kıbrıs Harekatı dolayısıyla uyguladığı

[30] Baskın Oran,a.g.e.,s. 683.
[31] William Hale,a.g.e.,s.138-139
[32] Kemal Girgin(E.Büyükelçi),a.g.e., s. 360.
[33] Baskın Oran, a.g.e, s.780.

silah ambargosunu kaldırdı ve Türkiye'deki askeri üsler yeniden açıldı. Bunu Aralık 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali izledi. İşgal ABD ile SSCB ilişkilerini olumsuz etkiledi. Türkiye'de de kaygı yarattı ve bunun neticesinde 1980'den başlayarak ABD ile ilişkilerin düzelmesine yol açtı.[34]

1980'li yıllarda Türkiye-SSCB ilişkilerinde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Türkiye ile Rusya arasında 18 Eylül 1984'te imzalanan doğalgaz anlaşması ile iki ülke arasındaki ekonomik işbirliği önemli ölçüde gelişmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye enerji kaynaklarını çeşitlendirirken, Türk mallarının ve hizmetlerinin SSCB pazarına girmesi sağlandı. Soğuk Savaş sona ererken ekonomik alanda yaşanan gelişmeler, SSCB'nin "Yeni Düşünce" politikası çerçevesinde iki ülke arasında "karşılıklı yarar" ilkesi doğrultusunda siyasal alana da etkisini gösterdi. Bu dönemde Karadeniz FIR hattı sorunu çözümlenmiş, Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesi gündeme gelmiştir.[35]

1.1.6. Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Rusya ilişkileri

1990'lı yılların Türkiye-Rusya ilişkilerini etkileyen dönüm noktalarından birisi de 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıdır. SSCB'nin dağılmasıyla uluslararası sisteme on dört yeni devletle birlikte, SSCB'nin ardılı olan Rusya Federasyonu da katıldı.

SSCB'nin dağılmasından hemen önce, Türkiye ve Rusya Federasyonu, dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği anlaşmaları imzalamışlardı. Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilk resmi ilişkiler, 1992 yılındaki Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi çerçevesindeki görüşmeler sırasında kurulmuştu. Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin, İstanbul Zirvesi'ne katılmak üzere 1992 Haziran'ında Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün(KEİÖ) kuruluş bildirgesine imza atmıştı.[36]

---

[34] Kemal Girgin(E.Büyükelçi),a.g.e., s. 365.
[35] Baskın Oran, a.g.e, s.785.
[36] Erhan Büyükakıncı, "Türk Dış Politikasının Analizi", İstanbul, 2014, s.685.

1992 yılı boyunca, her iki devlet arasında ilişkileri geliştirmek maksadıyla bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Nitekim iki devlet arasındaki ilişkilerin kurucu belgesi, 25 Mayıs 1992 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel'in Moskova ziyareti sırasında imzalanan ve 19 Temmuz 1994'te yürürlüğe giren "Türkiye-Rusya arasındaki ilişkilerin esasları hakkında antlaşma" olmuştur. Söz konusu antlaşma, 1991 yılında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Moskova ziyareti sırasında Gorbaçov'la imzaladığı "dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği" anlaşmasının devamı niteliğindedir.

Rusya Federasyonu ile başlayan işbirliği ve ilişkilerin neden olduğu ılımlı ortam 1994 yılından itibaren ortaya çıkan sorunlar nedeniyle soğumaya başlamıştır. Bu olumsuz ortam daha çok Rus liderlerin milliyetçi akımların etkisiyle geleneksel politikalarına dönmeleri ve dış ilişkilerinde bu çerçevede şekillendirerek dayatıcı bir eğilime girmeleri yaratmıştır. Bununla birlikte Batı'nın teknolojik ve mali desteğini göz önünde bulunduran Rusya dış ilişkilerinde Batı'ya karşı daha ölçülü tavır takınırken, Ankara'ya karşı daha sert ve dayatıcı bir duruş göstermiştir.

Rusya'nın 1993 yılında ilan ettiği "Yeni Dış Politika Doktrini" çerçevesinde ortaya çıkan "Yakın Çevre Yaklaşımı" stratejisi bu olumsuz ilişkinin temeli olmuştur. Buna göre "yakın çevre", Rusya Federasyonu'nu güneyinden çeviren eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin oluşturduğu kuşağı ve özellikle Orta Asya ve Kafkasya'yı ifade ederken, Moskova'nın yeni dış politikasının en öncelikli alanı olarak tanımlamıştır. Ayrıca Rusya'nın bu bölgedeki gelişmelerde birinci derecede söz sahibi olduğu iddiasıyla ortaya çıkması, olumsuz gelişmelerin nedeni olmuştur.[37]

Türkiye, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" parolası ile Orta Asya ve Kafkasya'daki bağımsızlıklarına yeni kavuşan soydaş cumhuriyetlere karşı bölgede model ülke rolünü benimseyerek etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Türkiye söz konusu ülkelerle yakınlaşma maksadıyla, üst düzey görüşmeler ile ikili anlaşmalar vasıtasıyla işbirliği kurmayı ve ekonomik çıkarlarını geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda Türkiye, Orta Asya ve Kafkas ülkelerinin petrol ve doğal gaz yataklarının işletilmesi ve bunların uluslararası pazarlara boru hatları ile

[37] Enver Hasanoğlu, "Yeniden Biçimlenen Dünyada Türk-Rus İlişkileri", Büyüteç, ASO Medya, Şubat 2015.

sevk edilmesi gibi çeşitli girişimler yaparak, bölgede Rusya'yı rakip bir ülke olarak görmediğini ve işbirliği içinde birlikte hareket etmek isteğini her fırsatta belirtmiştir.[38]

Türkiye ve SSCB arasındaki enerji işbirliği aslında 1984 yılında imzalanan doğalgaz anlaşmasına dayanmaktaydı. Ekonomik işbirliğinin temelini oluşturan doğalgaz hem Türkiye, hem de Rusya için önemli bir ticaret aracıydı. Rus doğal gazı, 1994 yılı rakamlarına göre, tek başına Türkiye'nin enerji ürünlerinin toplam dış alımlarının % 12'sini oluşturmaktaydı. Türk endüstrisinde gün geçtikçe artan doğal gaz talebi, Rusya'dan alınan gazın arttırılmasını gerektiriyordu.[39] Nitekim 1997 yılının Aralık ayında Ankara'ya resmi bir ziyaret gerçekleştiren Rusya Başbakanı V. Çernomırdin'in Karadeniz üzerinden Türkiye'ye doğal gaz sevk etme önerisi üzerine 15 Aralık 1997'de "Mavi Akım[40]" projesi adıyla anılan anlaşma imzalandı.

Ancak, Türkiye'nin özellikle Hazar Bölgesine olan yakın ilgisi, Rusya'nın stratejik çıkarlarına ters düşen bir durum olarak algılanmış ve rahatsızlık yaratmıştır. Bu rahatsızlığın temelinde ABD'nin de teşviki üzerine Hazar Petrollerini Batı pazarına ulaştırmak için Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının inşasının bu dönemde gündeme gelmesi yatmaktadır.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ile birlikte Soğuk Savaş sona ermiş ve tek kutuplu dünya düzeninin oluşmuştur. Bu durum bölgede çeşitli değişimlere zemin hazırlayarak, Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişmesine sebep olmuştur. Ayrıca tek kutuplu dünyada süper güç olan ABD'ne karşı da bölgede yeni denge arayışları için uygun ortam hazırlamıştır. Ancak Rusya Federasyonu'nun Kafkaslar, Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarına yönelik hedefleri ile Türkiye'nin

[38] Fatih Özbay, "Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri, 1992-2010", Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 4, 2011, s.37.
[39] M.Akgün ve T. Aydın "Türkiye-Rusya İlişkilerindeki Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri", TÜSİAD Yay.,1999,s.216.
[40] Mavi Akım Rusya'dan Türkiye'ye doğal gaz nakletmek için Karadeniz geçişli büyük boru hattıdır. Gazprom boru hattının Rus topraklarında kalan bölümünün işletmesini üstenmiş olup Türk topraklarında bulunan bölümün işletmesi ise Türk enerji şirketi BOTAŞ tarafından gerçekleştirilmektedir. Gazprom'un boru hattını inşa etmesindeki amacı Rus gaz iletim hatlarını arttırmak ve Türkiye'nin üçüncü ülkelerle enerji anlaşmaları yapmasına engel olmaktır. Mavi Akım hattının uzunluğu 1213 kilometre olup, Şubat 2003 tarihinde açıldı. Daha detaylı bilgi için bkz. http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/active/blue-stream/

ortaya çıkan soydaş Türk devletleriyle ilişkilerini geliştirme çabaları Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişmesini ciddi şekilde sınırlayan bir faktör olmuştur. Hatta bu durum Rusya tarafından ulusal çıkarlarına bir tehdit olarak algılanmış, Türkiye ile Rusya arasında yeni bir soğuk savaşın yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Hazar Bölgesi'ndeki enerji kaynaklarının işletilmesi hususunda yapılan mücadelede Türkiye'nin Türk devletleri ile ilişkilerini geliştirme politikası, iki ülke ilişkilerin ilerlemesinde sınırlayıcı bir etki yapmıştır. Hazar bölgesinin enerji kaynaklarını Batı pazarlarına nasıl, hangi yoldan ve nerelerden ulaştırılacağı konularında Türkiye ve Rusya karşı karşıya gelmişlerdir.[41]

1.1.7. 2000–2010 Yılları arasında Türkiye-Rusya ilişkileri

1990'ların ortalarında birbirlerini Çeçen, Kürt meseleleri ve Enerji koridorları sebebiyle tahrik etmiş ve aralarında gerilime sebep olan iki ülke nihayet 1990'ların sonunda uzlaşmacı bir tutum takınmıştı. Türkiye ile Rusya Federasyonu işbirliğinin ilk sinyalleri 1990'ların sonundan itibaren gelmekteydi.[42] Kasım 1999'da Başbakan Bülent Ecevit'in yaptığı resmi Moskova ziyareti, iki ülke arasındaki ilişkinin adının konulmak istendiği ve işbirliği yönünde ilerleme konusundaki açık ve kesin bir iradenin ortaya konulduğu en önemli gelişmedir. Çeçenistan konusunda kendisine yöneltilen bir soruya Ecevit, *"Biz Rusya'nın içişlerine karışmak istemiyoruz. Biz sorunun barışçıl yöntemlerle çözüleceğine inanmaktayız"* cevabını vermişti. Rusya Başbakanı Vladimir Putin ise Ecevit ile yaptığı görüşmede *"Nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, Rusya Türkiye'ye yönelik hiçbir terörist eylemi desteklemedi ve desteklemeyecektir"* açıklamasını yapmıştır.[43]

Söz konusu ziyaret esnasında terörizmle mücadele konusunda imzalanan "Ortak Deklarasyon" ve iki ülkenin özellikle enerji alanında daha yakın bir işbirliği kararı alması ilişkilere ivme kazandırmıştır. Her ne kadar Ecevit'in Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile görüşememesi geziye gölge düşürse de bu ziyaret ilişkilerde artık rekabet yerine işbirliğinin öne çıkacağını ortaya koyması yönünden

---

[41] Enver Hasanoğlu,a.g.m. s.4.
[42] S.Yılmaz ve Abdullah Yakşi "Osmanlı Devletinden Günümüze Tük-Rus İlişkileri",Türkiye Yazarlar Birliği Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,s.17, 2016, s.34.
[43] Kemal Girgin(E.Büyükelçi),a.g.e.,,s.415.

oldukça önemlidir. 2000 yılında seçim ile Rusya Federasyonu Başkanı seçilen Vladimir Putin başlangıçta uyguladığı politika nedeniyle Türkiye ile ilişkileri fazla yakın olmamıştır. Ancak 11 Eylül 2001 terör saldırısından sonra dünyada değişen koşullar, Türkiye ile Rusya'nın ilişkilerinin gelişmesine de zemin hazırlamıştır.[44]

Uzun yıllar terörden zarar gören ABD ve Rusya için 11 Eylül olayları karşılıklı anlayış çerçevesinde yakınlaşmaya sebep olduğundan, bu durum Türkiye'ye Avrasya bölgesinde Rusya ile işbirliği imkânlarının artacağı izlenimini verdi. 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan atmosferde sorunları geride bırakma politikası, ekonomik işbirliğini öne çıkarttı. Bunun en somut izleri BM Genel Kurulu toplantısı için New York'ta bulunan Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Rusya Dışişleri Bakanı İgor S. İvanov "Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasında Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı: İkili İşbirliğinden Çok boyutlu Ortalığa" adlı belgede görülmektedir.[45]

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) ABD askerlerinin Irak Savaşı için Türkiye topraklarını kullanmasının Mart 2003'te reddedilmesi Rusya ve Türkiye'yi yakınlaştıran bir diğer önemli gelişmedir. Bu sayede Rusya'nın gözünde Türkiye, ulusal çıkarları gerektirdiğinde müttefiklerine karşı çıkabilen bağımsız bir dış politika aktörü olarak görülmüştür.[46]

2004–2005 yılları iki ülke ilişkilerinin, karşılıklı üst düzey resmi ziyaretlerin icra edildiği ve yapılan anlaşmalarla arzu edilen sonuçların alınmaya başlandığı, kısacası ilişkilerde bahar havasının yaşandığı dönem olarak tanımlanabilir. Hatta bu süreçte Türk-Rus ilişkilerinin 500 yılı aşkın tarihinde ilk defa bir Rus devlet başkanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 23-26 Şubat 2004 tarihlerinde Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Moskova'ya resmi ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyareti Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 5–6 Aralık 2004'deki Ankara ziyareti izlemiştir. Tüm bu üst düzey ziyaretler ilişkilerin siyasi, ekonomik, sosyal ve hatta askeri boyutu da

---

[44] Kemal Girgin(E.Büyükelçi),a.g.e.,,s.417.
[45] Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2015, s.246.
[46] Fiona Hill & Omer Taspinar, "Rassiya i Turtsiya na Kavkaze", Politika, 2011, http://www.politika-magazine.ru/78/245-rossija-i-turtsija-na-kavkaze.html.

dahil olmak üzere her boyutunun gözden geçirilmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Rus devlet başkanının Türkiye'yi ziyaret esnasında "Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Dostluğun ve Çok Boyutlu Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Deklarasyon" ile birlikte ekonomik ve askeri-savunma alanlarında 6 ayrı anlaşma daha imzalanmıştır.[47]

Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan savaşı Türkiye-Rusya arasındaki ilişkilerine yeni bir boyut kazandıran önemli bir faktördür. Bu savaş sırasında Montrö Anlaşmasını bir kez daha gündeme gelmiştir. Bunun sebebi ABD Karadeniz üzerinden Gürcistan'a insani yardım ulaştırmak için harekete geçmesidir. Ruslar Montrö Anlaşması'nın "Karadeniz güçlerine ait olmayan savaş gemileri amaçları ne olursa olsun Karadeniz'de yirmi bir günden fazla süre kalamaz" maddesine vurgu yaparak Türkiye'nin duruşuna adeta yön vermek istemiştir. Bu durumda Türkiye Montrö Anlaşması'nın şartlarına uygun olarak davranmış ve teknik gerekçeler karşılanmadığından ABD'ye ait iki büyük hastane gemisinin Boğazlar üzerinden Karadeniz'e girmesine müsaade etmemiştir. Gürcistan Savaşı süresince Türkiye'nin izlediği politikalar savaşın seyrinde önemli rol oynamıştır. Ankara, ABD gemilerinin Karadeniz'e girmesinin engelleyerek, bölgesel krizleri bölgesel dinamikler doğrultusunda çözme eğiliminde olduğunu göstermiştir.[48]

2000'li yıllarda AK Parti dönemi Türkiye Dış Politikasının en önemli olgularından biri enerji politikalarında 1990'ların sonunda başlayan hareketliliğin artan bir şekilde devam etmesi olmuştur. Bu bağlamda Türkiye-Rusya ilişkileri 2000'li yıllarda ekonomik ağırlıklı (özellikle enerji alanında) olmaktan ileri gidememiş, stratejik denilecek ileri boyuta taşınamamıştır.

2010 yılının sonunda Tunus'ta Arap Baharı'nın fitilinin ateşlenmesi ile tüm dünya devletlerinin dikkati Orta Doğu'ya yönelmiştir. Orta Doğu ile fiziksel sınırlarımız olması dolayısı ile Türkiye 2010 yılı itibari ile başlayan Arap Baharı

[47] Kemal Girgin(E.Büyükelçi),a.g.e., s.439.
[48] Habibe Özdal,v.d., **Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine,**USAK Rapor no :13-06, Ankara, 2013. s.22.

ateşini çok yakından hissetmiş, Rusya ile gerek Kafkaslarda, gerekse Balkanlarda olan çıkar çatışmaları Suriye Krizi ile birlikte Orta Doğu'ya taşınmıştır.

1.2 Suriye Krizi

İşsiz ve Üniversite mezunu Tunuslu Muhammed Bouazizi isimli seyyar satıcının polisler tarafından dövülmesi ve tezgahına el konulmasıyla, Bouazizi kendisini valilik binası önünde ateşe vermiştir. Bu olaydan sonra ölen genci destekleyen ve daha fazla özgürlük isteyen gençler internet aracılığı ile organize olmuş ve protesto gösterilerine başlamışlardır. Böylece Arap Baharı olarak anılan ve tüm Arap dünyasına yayılan bir süreç başlamıştır.

Tunus'tan sonra olayların sıçradığı ilk ülke Mısır olmuş, 2010 yılının Haziran ayında polislerin uyuşturucu çeteleri ile rüşvet alışverişini görüntüleyen ve videoyu internetten paylaşan Halid Said isimli genç polisler tarafından öldürülmüştür. Bu olay sonrası ülkenin çeşitli bölgelerinde gösteriler başlamış ve Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesine kadar olaylar sürmüştür.[49]

Arap Baharı rüzgarı Muammer Kaddafi tarafından yönetilen Libya'ya da ulaşmış ve olaylar benzer şekilde gelişmiştir. 1996 yılında cezaevlerinde öldürülen insanları savunan Fethi Terbil isimli avukat muhalif olduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. Terbil'in salıverilmesini isteyenler, polisleri protesto ederek olaylar çıkarmışlardır. Olaylar kısa sürede ülke geneline yayılmış ve çatışmalar uluslar arası toplumu harekete geçirmiş ve askeri müdahale gündeme gelmiştir. Buna bağlı olarak Arap Birliği 12 Mart 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi(BMGK)'ne Libya'da uçuşa yasak bölge oluşturulması teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine BMGK, 18 Mart 2011 tarihinde Libya üzerinde uçuşa yasak bölge ilan etmiştir. Daha sonra hava harekatlarının komutası NATO'ya devredilmiş, NATO güçlerinin desteği ile muhalifler tarafından Muammer Kaddafi yönetimi devrilmiştir. Libya'dan kaçmak üzere olan Kaddafi'nin konvoyu NATO

[49] "Arap Baharının Sembol İsimleri", Timeturk, 06.08.2011, (Erişim 09.09.2016), http://www.timeturk.com/tr/2011/06/08/arap-baharinin-sembolleri.html,

uçakları tarafından vurulmuş, yaralı olarak ele geçirilen Kaddafi muhalifler tarafından linç edilerek öldürülmüştür.[50]

Arap Baharı kısa sürede tüm Kuzey Afrika ülkelerini etkisi altına almış ve domino etkisiyle Orta Doğu ülkelerine de yayılmıştır. Etkilenen ülkelerden birisi de Suriye olmuştur. Suriye'de de olayların gelişimi diğer ülkelerden farklı olmamış, Suriye'nin Deraa şehrinde 2011 yılının Mart ayında duvarlara iktidar aleyhine yazılar yazan birkaç gencin tutuklanması üzerine şehirde protestolar ve olaylar başlamıştır. 15 Mart gününü "Öfke Günü" ilan eden muhalifler ülke geneline yayılan geniş çapta gösteriler düzenlemişlerdir. 18 Mart günü Şam, Lazkiye, Halep, Hama, Humus ve Banyas şehirlerinde Suriye tarihinde görülmemiş protestolar ve olaylar yaşanmış, olaylara müdahale eden polisler tarafından öldürülenler olmuştur. Ertesi gün ölenlerin cenaze törenlerinde çatışmalar tekrarlanmış ve Suriye'de Arap Baharı başlamıştır.[51]

Esad yönetimi, olaylar başladığında işin ciddiyetinin belki de farkına varamamış ve protestocuları emperyalist güçlerin kuklaları olarak nitelemiştir. Protesto ve şiddet hareketleri ciddi boyutlara ulaştığında olayları yatıştırmak maksadıyla çeşitli reformlar yapacağının sözünü vermiştir. Bu kapsamda zorunlu askerlik hizmeti yirmi bir aydan on sekiz aya indirilmiş, olaylara karşı sert müdahalede bulunan Deraa valisi görevden alınmış ve ülkede 1963 yılından bu yana yürürlükte olan OHAL uygulaması kaldırılarak yerine yeni bir anayasa yapılacağı belirtilmiştir. Ancak Esad tarafından alınan önlemler muhaliflerce yeterli bulunmamış ve yüksek tansiyonu düşürmeye yetmemiştir. Buna karşın Esad gün geçtikçe muhaliflere olan tepkisini arttırmış ve muhaliflere karşı şiddet kullanmıştır. Bu da ölü sayısının ve protestoların artmasına sebep olmuştur. Uluslar arası kamuoyundan da Suriye'ye yönelik tepkiler gelmiş, Esad yönetimi tarafından bu tepkiler dikkate alınmamıştır. Muhaliflere yönelik baskı ve şiddet giderek artmış,

[50] "Libya'da Arap Baharı", Türkiye Uluslar arası İlişkiler Çalışmaları yayınları,2012.
[51] "Suriye'de İç Savaş Nasıl Başladı" , Vatan Gazetesi,15.05.2013, (Erişim 09.09.2016) www.gazetevatan.com/suriyede ic-savas-nasil-basladi-538013

binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan ise katliamlardan kaçmak için mülteci konumuna düşmüşlerdir. Suriye'deki kriz giderek "iç savaş" halini almıştır.[52]

İç savaş 2011 yılından itibaren giderek şiddetlenmiş ve daha kanlı hale gelmiştir. 2011 yılından itibaren ABD gelişmeleri yakından takip etmiş ve Esad yönetimine muhaliflerle görüşmesini önermiştir. Obama Doktrini olarak adlandırılan yeni ABD dış politikasına uygun olarak konu AB tarafından BM gündemine taşınırken aynı zamanda da Türkiye ve Arap Birliği ülkeleriyle de yakın temasa geçilmiştir. Bu vesile ile ABD yönetimi Suriye konusunda diplomatik çabalara ağırlık verilerek bölgesel inisiyatifler geliştirilmesini destekleyen bir politika izlemiştir. 16 Temmuz 2011 tarihinde muhalifler tarafından İstanbul'da "Ulusal Kurtuluş Konferansı" düzenlenmiş, diğer muhalif gruplara Esad yönetimine karşı birlikte hareket etme çağrısında bulunulmuştur.[53] 30 Temmuz 2011 tarihinde ise Suriye yönetimi Hama'ya ordu birlikleri ile saldırı başlatmış, yüzlerce sivilin öldüğü saldırılar sonrasında Arap Birliği ilk defa Esad yönetimini kınadığını açıklamıştır. Daha sonra Suriye ordusu Lazkiye ve Humus'a saldırmış, sonrasında ABD ile birlikte dört ülkeden de çekilmeleri konusunda tepki görmüşlerdir. 21 Ağustos 2011 tarihinde Esad'ın televizyonlara verdiği demeçte askeri operasyonların sona erdiğini ve Şubat 2012'de çok partili seçimlerin yapılacağını belirtmiştir.

Eylül ayında düzenlenen BM genel kurulunda Suriye Krizi konusu görüşülmüş, konu Güvenlik Konseyine taşınmış, ancak Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle Suriye'ye yaptırım kararı alınamamıştır. Avrupa Birliği (AB) Esad'ı ekonomik yönden baskı altına almak ve etkinliğini azaltmak amacıyla Suriye'ye karşı ekonomik yaptırım kararı almıştır.[54]

Esad, krizin başlangıcından itibaren Rusya, Çin, İran ve Hizbullah'ın desteğini kendi lehine kullanarak Arap Baharından etkilenen diğer liderler gibi yönetimi bırakacağını açıklamamış, tam aksine iktidarını artırıcı açıklamalar

---

[52] Ali Kaba, "Suriye Krizi bağlamında Rusya'nın Suriye'ye Bakışı".
[53]"Muhalifler İstanbul'da Toplandı.",Hürriyet Gazetesi,16.07.2011,(Erişim 09.09.2016) www.hurriyet.com.tr/suriyeli-muhalifler-istanbulda-toplandı-18269088
[54] "Suriye'ye Yaptırımlar Sertleştirildi", Deutsche Welle,01.12.2011,(Erişim 09.09.2016), www.dw.com/tr/iran-ve-suriyeye-yaptırımlar-sertleştirildi/a-15572469

yapmıştır. 2011 yılının sonlarına doğru Esad kırsal bölgelerde müdahalelerini arttırmış, ve bunun sonucunda olaylar ve protestolar azalmıştır. Protestoların sona ermesiyle muhalifler siyasi bloklar oluşturarak mücadelelerine devam etmiş ve Suriye genelinde birçok radikal grup ortaya çıkmıştır. Radikal grupların olaylara karışması ile birlikte Suriye'de olaylar farklı bir boyuta sürüklenmiştir.

2012–2013 yılları muhaliflerin sahada avantaj kazandıkları yıllar olmuştur. Muhalifler Halep'i ele geçirmiş ve başkent Şam'a yaklaşmışlardır. Yaşanan çatışmalar sonunda kuzey ve doğu Suriye'nin tamamı kontrolden çıkmış ve bu bölgelerde otorite boşluğu oluşmuştur. Kürt grupların kontrolündeki PYD ülkenin kuzeyinde özerklik ilan ederek bölgeyi üç kantona (Afrin, Kobani, Haseke) ayırmışlardır. Öte yandan 2013 yılında Hizbullah Esad'ın yanında savaşa dahil olmuştur. Esad yönetimi, Rusya ve İran'dan askeri ve parasal destek alırken, muhalifler Katar ve Suudi Arabistan'dan silah desteği almışlardır. 2012 yılındaki BM raporunda devam eden iç savaşın açıkça mezhepsel bir çatışma olduğunu belirtmiş, fakat hem Suriye yönetimi hem de muhalifler bunu yalanlamışlardır.[55]

2014 yılı Suriye iç savaşında hem Irak Şam İslam Devleti (IŞİD)'nin alan kazandığı, Lübnan sınırındaki çatışmaların Lübnan'ı tehdit ettiği ve yabancı savaşçıların Suriye'de gün yüzüne çıktıkları bir yıl olmuştur. Bu dönemde muhalifler kendi aralarında çatışarak birbirlerine düşmüşler, bu sebeple dış desteklerini kaybetmişler ve beklemedikleri darbeyi IŞİD'den almışlardır. IŞİD kuzey ve doğudaki bölgeleri ele geçirirken, Esad güçleri de başkenti kontrol altına almıştır. IŞİD, muhaliflerden sonra hedefine Esad güçlerini ve Halkçı Koruma Birliklerini(YPG) alarak, kontrol alanını genişletme çabası içine girmiştir. IŞİD YPG ile çatışmalarını Haseke ve Kobane'ye taşımış, Esad ise muhaliflere karşı şiddetin dozunu arttırmış ve sivil halka karşı kullandığı varil bombaları ile uluslar arası kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Ayrıca muhaliflere karşı Klorin gazı kullanarak, Cenevre sözleşmelerine aykırı hareket etmiştir. YPG ile IŞİD arasındaki çatışmaların en yoğun olduğu yerlerden birisi Kobane olmuştur. ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin hava saldırıları ile IŞİD vurulmasına rağmen Kobane IŞİD'in eline

[55] "BM Raporu 21-32"25.09.2012.(Erişim 10.09.2016) www.un.org/docs/journal/asp/HRC21-32

geçmiştir. Koalisyon güçlerinin hava saldırılarına ilave olarak Türkiye'nin izniyle Kobane'ye giren peşmerge ve ÖSO'nun dahil olduğu çatışmalar sonunda şehirdeki mevzilerine geri çekilmiştir.[56]

Bu arada Suriye Krizini sona erdirmek için uluslar arası toplum arabuluculuk rolü üstlenerek Suriye yönetimi ile muhalifler arasında birçok görüşme düzenlenmiştir. Bunlardan en önemlisi Cenevre görüşmeleridir. 2013 yılında yapılan ilk Cenevre görüşmelerinde Esad sonrası dönemin nasıl olacağı ve şekilleneceği konusu ele alınmış; ancak Suriye Ulusal Konseyi'nin bu toplantılara davet edilmemesi nedeniyle görüşmeler başarısız olmuştur. İkinci Cenevre görüşmeleri Suriye'deki muhalefetin dağınıklığı ve konferansa katılacak büyük devletlerin çözüm konusunda anlaşamamaları nedeniyle sürekli ertelenmiş, ancak 22 Ocak 2014 yılında yapılabilmiştir.[57]

Bu konferans başlarken, iç savaşın sonlanacağına yönelik olumlu bir hava yoktu. Ayrıca konferans öncesi yaşanan temsil krizleri de mevcuttu.[58] BM Genel Sekreteri Ban Ki Mun diğer katılımcıların görüşünü almadan konferansa İran'ı da davet etmiş, Suriye Ulusal Koalisyonunun İran'a yapılan davetin geri çekilmemesi durumunda toplantıya katılmayacağını belirtmesi üzerine davet iptal edilmiştir. Ayrıca konferanstan önce muhalifler arasında yaşanan yeni bir bölünme ve Kürtleri temsil eden kesimin davet edilmemesi diğer önemli bir krizdi. Toplantıdan bir gün önce Suriye Muhalif ve Devrimci güçler koalisyonundan Suriye Ulusal Konseyinin ayrılarak Cenevre–2 görüşmelerine katılmaması ve PYD'nin muhalefete mesafe koyarak rejim güçlerine yaklaşmasından dolayı toplantıya davet edilmemesi yaşanan diğer krizlerdir.[59] Toplantıya davet edilmeyen PYD tepkisini Rojova bölgesinde özerklik ilan ederek göstermiş ve Cenevre–2 görüşmelerinin sonucunu etkileyecek en önemli gelişme ise Esad yönetiminin işlediği savaş suçlarını belgeleyen "Suriye'de Savaş Suçları" raporunun yayımlanması olmuştur. Cenevre–2 görüşmeleri iki oturum

[56] Doğan Şafak Polat, "Arap Baharı ve Suriye Savaşı",Uluslar arası Politikada Suriye Krizi,der. Hasret Çomak, Beta Yayınları,İstanbul,2016,s.144.
[57] Ali Şemin "Suriye Krizi, PYD ve 2.Cenevre Konferansı" Bilgesam,2014.
[58] "Cenevre Konferansı Gergin Başladı",Hürriyet Gazetesi,(Erişim 11.09.2016) www.hurriyet.com.tr/montrodeki-cenvre-2-konferansi-gergin-basladi-25623620
[59] Ali Şemin, a.g.m.

olarak yapılmış ve ilk oturum 25 Ocak'ta başlayıp 31 Ocak'ta tamamlanırken, ikinci oturum ise 10–15 Şubat tarihleri arasında gerçekleşmiştir.

Görüşmelerde olumlu olarak nitelendirebilecek iki gelişme yaşanmıştır, bunlar Rejim ile Muhaliflerin bir araya gelebilmesi ve Suriye'de belirli bölgelere insani yardımın ulaşması maksadıyla işbirliğine gidilmesiydi. Bunun neticesinde Humus'ta geçici ateşkes sağlanmış ve Kızılhaç üzerinden insani yardım bölgeye ulaştırılmıştır. Ancak daha görüşmeler sona ermeden BM yetkililerinin Humus'ta saldırıya uğramaları ve güvenliklerinin sağlanamaması bu konudaki iyimserliği ortadan kaldırmıştır. Rusya, Suriye yönetimini destekleyerek rejimin durumu iyileştirmek adına somut adımlar attığını, muhaliflerin ise sürekli yeni sorunlar çıkardığını belirtmekteydi.

Görüşmeler esnasında Esad yönetimi, siyasi bir çözüme karşı olduğu için sürekli olarak görüşmelerde oyalama taktiği izlemiş, Muhalifler ise Esad sonrası kurulması gereken Geçiş Hükümeti konusunda baskı kurmuş, Suriye yönetiminin geçiş hükümetini reddetmesi durumunda üçüncü tur görüşmelerine katılmayacağını belirtmiştir. Ancak görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmamış ve Cenevre-2 görüşmelerinden de taraflar eli boş ayrılmışlardır.[60] Başta ABD olmak üzere muhalifleri destekleyen ülkeler görüşmelerden bir sonuç çıkmamasından ve sürecin kesintiye uğramasından dolayı Suriye yönetimini sorumlu tutmuştur. Cenevre-2 görüşmelerinin ardından Esad yönetimi sonrası ülkenin Irak'a benzer bir duruma dönüşebilme endişesi en başta ABD tarafından askeri seçeneğin gündeme gelmesini engellemiştir. Türkiye ise Şubat 2015'te istihbarat raporları neticesinde sınırına yaklaşan IŞİD tehdidi gerekçesiyle Süleyman Şah türbesini emniyetli bölgeye taşımak maksadıyla bir operasyon icra etmiştir. Ayrıca ABD ile Suriyeli muhaliflerin eğitimi kapsamında "Eğit-Donat Projesi" hayata geçirilmiş, ancak bu proje, eğitilecek Suriyeli muhaliflerin hazır hale gelmesinin uzun zaman alması ve eğitilen

[60] "Cenevre Görüşmeleri Sonuçsuz Kaldı", BBC Haber,15.02.2014,(Erişim 10.09.2016) www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140215_BM_Suriye

muhaliflerin çoğunun tek kurşun bile atmadan teslim olması sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.[61]

ABD'nin Esad dönemi sonrasını tahmin edememesi ve bu konuda Rusya'yı ikna edememesinden dolayı Suriye politikasında değişikliğe gitmiş, mevcut Esad yönetimi ile yoluna devam etmeye karar vermiştir. Ayrıca muhalif grupların fazla dağınık olması, yapılan silah yardımlarının IŞİD'in eline geçmesi ve bu silahların İsrail'e karşı kullanılabilme ihtimali bu kararı almasını desteklemiştir. Öte yandan Rusya Suriye'nin isteği üzerine "terörle mücadele kapsamında 30 Eylül 2015 tarihinde düzenlediği hava saldırıları ile Suriye'deki savaşa fiilen dahil olmuş ve savaştaki dengeleri Suriye yönetimi lehine değiştirmiştir.[62] Bu hareketi ile Batı'ya Suriye'nin kendisi için vazgeçilmez olduğunu hatırlatmış ve Rusya süreç içindeki muhaliflere yönelik yaptığı hava saldırıları ile amacının sadece IŞİD ile mücadele etmek olmadığını göstermiştir. Ayrıca Rusya, PYD ile Ekim ayından itibaren yakınlaşmış ve Azez-Cerablus arasında PYD'ye hava desteği sağlamıştır.[63]

Ekim 2015'ten itibaren ABD ve Rusya'nın öncülüğünde BM, AB ve Arap Birliği temsilcilerinin katıldığı çözüm toplantılarının bir yenisi Viyana'da yapılmıştır. 14 Kasım 2015'ten itibaren çözümü hızlandırmak için bir dizi adım atılmasına karar verilmiştir. Buna göre altı ay içerisinde geçiş hükümetinin kurulmasına ve müteakip yıldan itibaren seçim yapılmasına karar verilmiştir. Toplantı sonrası Suriye yönetimi ile Muhalifler arasındaki görüşmelerin 1 Ocak'a kadar başlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca BM denetimindeki ateşkesin IŞİD ve El Nusra Cephesini kapsamayacağı açıklanmıştır. Ancak İran'ın da dahil olduğu bu toplantılardan da olumlu sonuç alınamamıştır.[64]

---

[61] "ABD Eğit Donatı Bitirdi",Haberler.com, (Erişim 12.09.2016) www.haberler.com/abd-egit-donat-programini-bitirdi-7761056

[62] "Rusya Suriye'de ilk hava operasyonunu gerçekleştirdi" Hürriyet Gazetesi, 30.09.2015, (Erişim 12.09.2016) http://www.hurriyet.com.tr/rusya-suriyede-ilk-hava-operasyonunu-gerceklestirdi-30194938

[63] "Suriye'de ABD-Rus rekabeti ve YPG'li yeni ittifak", BBC Haber, 12.10.2015, (Erişim 30.09.2016), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151012_suriye_kurt_arap_ittifak

[64] "Viyana'daki Suriye görüşmeleri", Sputnik News, 01.01.2016, (Erişim 30.09.2016), https://tr.sputniknews.com/avrupa/201601011019025900-viyana-suriye/

2015 yılı sonu itibariyle Rusya ve İran Suriye yönetimine desteğini arttırırken, muhaliflerin Batı'dan aldığı destek zayıflamıştır. Rusya'nın Suriye'deki IŞİD terörüne karşı Suriye yönetimine verdiği desteğin altında IŞİD terörünün kendi topraklarına sıçrama endişesi ve Batı ile nükleer anlaşma imzalamış olan İran'ın bölgedeki artan etkisi olmuştur. 2008 yılının Eylül ayında Suriye ile imzaladığı anlaşma ile Suriye'nin Tartus limanına kalıcı olarak Rus üssü kurulmuş, IŞİD ile mücadele kapsamında da Lazkiye yakınlarında bir hava üssü inşa edilmiştir. Rus hava saldırılarının başlamasından sonra Rusya'nın 6–8 aylık dönemde hava saldırılarının devam edeceği ve bu esnada Suriye ordusunun silah ve lojistik yardım ile toparlanacağı öngörülmüştür. Ancak Rusya, gerek IŞİD'le gerekse Nusra cephesi ile yaptığı mücadelelerde kısmen başarılı olmuş, Suriye yönetimine mutlak zafer sağlayamamıştır. Rusya'nın vekalet savaşına asaleten girmesi Esad karşıtı bölgesel güçlerin de savaşa güçlü şekilde dahil olmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Rusya 15 Mart 2016'dan itibaren askerlerinin büyük kısmını Suriye'den çekmiştir. Rusya Suriye'deki altı aylık mücadelesinde 100'ün üzerinde kayıp vermiştir.[65]

Barış görüşmelerinin devamı kapsamında Riyad'da geniş katılımlı bir konferans icra edilmiş, konferans neticesinde Cenevre–3 görüşmelerinin başlaması için muhalifler tarafından belirli şartlar öne sürülmüştür. Bu şartlar, ülke çapında ateşkesin ilan edilmesi, sivillere karşı Esad yönetimi ve Rusya'nın bombalamalarının durdurulması ve bölgeye insani yardımın ulaştırılmasından oluşmaktaydı. Ayrıca Cenevre görüşmelerinde PYD'nin olup olmayacağı da tartışılmıştır. Türkiye PYD'nin toplantılarda yeri olmadığını savunurken, Rusya PYD'siz toplantının yapılamayacağını savunmuştur.[66] PYD sonuç olarak görüşmelere davet edilmemiş ve 2 Şubat 2016 tarihinde BM Suriye özel temsilcisi Mistura ve muhalifler arasında ön görüşmeler Cenevre'de gerçekleşmiştir.

Eş zamanlı olarak Rusya terörle mücadele kapsamında hava harekâtına devam edeceğini belirterek, Halep bölgesini bombalamış, bombardıman neticesinde

[65] "Rusya'nın Suriye'deki askeri kaybı artıyor", Dünya Bülteni net, 15.03.2016, (Erişim 12.09.2016), http://www.dunyabulteni.net/avrupa/371522/rusyanin-suriyedeki-asker-kaybi-artiyor
[66] "PYD'siz Cenevre", Sabah Gazetesi, 29.01.2016, (Erişim 12 .09.2016) www.sabah.com.tr/dunya/2016/01/29/pydsiz/cenevre

yüzlerce sivilin hayatını kaybettiği iddia edilmiş ve muhalifler ağır kayıplar vermiştir. Durum değerlendirmesi yapan muhalifler mevcut şartlar altında görüşmelerin olmayacağını, görüşmelerin başlaması için Rusya'nın sivillere yönelik hava harekâtına son vermesi gerektiğini aksi halde görüşme masasına dönmeyeceklerini belirtmişlerdir.[67] Bunun üzerine müzakereler 26 Şubat tarihine kadar geçici olarak durdurulmuş ve 2016 yılı başlangıcından itibaren Suriye yönetimi Rusya'nın da desteği ile IŞİD kontrolünde olan Halep kırsalı da dahil olmak üzere bir çok yerleşim yerini ve Türkmen dağının büyük bölümünü ele geçirmiştir. IŞİD ise elinde bulundurduğu alanlardan büyük bir kısmını kaybetmiş, bu bölgeleri kuzeyde YPG güneyde ise Suriye yönetimi ele geçirmiştir.

26 Şubat 2016 tarihinde ABD ve Rusya'nın öncülüğünde Suriye'deki ilk geniş çaplı ateşkes yürürlüğe konmuş, ateşkese IŞİD ve El Nusra Cephesi dahil edilmemiştir. Ateşkesle beraber kuşatma altında bulunan bölgelere insani yardım gönderilmiştir.[68] Rusya ateşkes döneminde özellikle Halep bölgesini bombalamaya devam etmiş, Batı ile Rusya arasında kimin terörist olduğu ile ilgili başka bir kriz yaşanmıştır.

Cenevre–3 barış görüşmelerinin birinci oturumu, 14 Mart'ta başlamış, ancak görüşmeler Esad'ın geleceği, siyasi geçiş süreci ve terör teriminin tanımı konularındaki anlaşmazlıklar neticesinde yine bir sonuca ulaşamadan sona ermiştir. Görüşmelerle eş zamanlı olarak YPG destekli Kürt unsurların kuzeydeki üç kantonun birleşerek Kuzey Suriye federasyonunu ilan ettiklerini açıklamaları gerilimi yükseltmiş, Suriye yönetimi, Rusya, ABD ve Türkiye kurulduğu iddia edilen federal yapının tanınmayacağını belirtmişlerdir.[69]

İkinci oturum 13 Nisan–27 Nisan tarihleri arasında yapılmış, ancak Suriye parlamento seçimlerinin aynı tarihte yapılması ve Halep'te çatışmaların tekrar başlayarak ateşkesin sona ermesi görüşmeleri olumsuz etkilemiş ve bir sonuca

[67] "Görüşmeler Ertelendi", Milliyet Gazetesi, (Erişim 13.09.2016), www.milliyet.com.tr/cenevre-gorumeleri-ertelendi-/dunya/detay/2184139
[68] UN Resolution 2268, "Security Council Endorses Syria Cessation of Hostilities Accord", 2016.
[69] "Federal Yapıya izin Yok",Sputnik Haber,16.03.2016,(Erişim 13.09.2016), www.sputniknews.com/columnist/20160316102151836 6/suriye/federasyon

ulaşılamamıştır. BM Suriye özel temsilcisi De Mistura, taraflar arasında yaşanan çatışmaların görüşmeler için uygun koşulları ortadan kaldırdığını belirterek üçüncü tur görüşmelerin en erken Ağustos ayı sonunda yapılabileceğini belirtmiştir.[70]

24 Ağustos 2016 tarihinde Türkiye IŞİD terör örgütünün Cerablus'taki varlığına son vermek, Cerablus-Azez arasında teröristlerden arındırılmış bölge oluşturarak PYD tarafından açılması planlanan Kürt koridorunun oluşumunu engellemek maksadıyla "Fırat Kalkanı" adı verilen harekatı başlatmıştır. Harekat, Türkiye ve Türkmen savaşçıları da barındıran Özgür Suriye Ordusu tarafından icra edilmekte ve ele geçirilen bölgeler Özgür Suriye Ordusu kontrolüne devredilmektedir.[71]

Ağustos ayı içerisindeki bir diğer önemli gelişme de 28 Ağustos tarihinde ABD-Rusya Dışişleri bakanlarının Suriye konusunda ikili görüşmeler kapsamında bir araya gelmeleri idi. 2016 yılı içinde yedi kez bir araya gelen bakanlar Suriye konusunu görüşmüşler, ancak ortak bir nokta da buluşamamışlardı. Bu görüşmede ise Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir açıklama yapıldı. İki Bakan'da Suriye'nin kuzeyinde oluşturulması düşünülen özerk yapı veya bağımsızlık ilanını kesinlikle kabul etmeyeceklerini belirttiler. Ayrıca Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, Türkiye'nin icra ettiği Fırat Kalkanı operasyonunu eleştirmemiş, ancak Suriye'de yönetimin rızasıyla güç bulunduran iki ülkenin Rusya ve İran olduğunu belirtmiştir. Bu açıklama bir bakıma Amerika'ya da verilmiş bir mesaj olmuştu.[72]

10 Eylül tarihli görüşmelerde, 12 Eylül 2016 tarihinden itibaren bir hafta boyunca (Kurban Bayramı süresince) taraflar arasında ateşkesin sağlanması konusunda anlaşılmış ve yardım konvoylarının, Halep başta olmak üzere, savaştan zarar görmüş bölgelere gönderilmesi başlanmıştır.[73] 19 Eylül 2016 tarihinde Esad yönetiminin Rusya ile birlikte yardım konvoyunu vurduklarının iddia edilmesi ABD

[70] BM Haberler, www.unog.ch./unog/website/news_media.nsf
[71] Osman Ararat, "Fırat Kalkanı Operasyonu", ANKA Enstitüsü yayınları.
[72] "Lavrov-Kerry görüşmesinin ardından", Karar Gazetesi, 28.08.2016, (Erişim 14.09.2016), http://www.karar.com/yazarlar/mensur-akgun/lavrov-kerry-gorusmesinin-ardindan-1970#
[73] "Suriye'de Ateşkes İlanı",Yenişafak Gazetesi,12.09.2016,(Erişim 14.09.2016), www.yenisafak.com/dunya/suriyede-ateskes-ilanı-2530371

ile Rusya arasında yeni bir gerilimin fitilini ateşlemiş, 3 Ekim tarihi ile ABD ve Rusya arasındaki ikili görüşmeler durdurulmuştur.[74]

ABD ve Rusya'nın Suriye konusundaki politikalarında uzlaşamamaları halinde Suriye Krizinin devam edeceği, Halep'teki çatışmaların şiddetleneceği ve sivil kayıpların artacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca BM'nin tarafından yürütülen Cenevre Barış görüşmelerinin üçüncü turu şiddet olaylarının durmaması ve ateşkesin sağlanamaması dolayısı ile icra edilememektedir.

1.3 Türkiye'nin Suriye Politikası

Suriye toprakları 1517'de Ridaniye Savaşı ile alınmış ve 1.Dünya Savaşı sonuna kadar yaklaşık dört yüz yıl kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı hakimiyetinden sonra Fransa'nın Orta Doğu manda yönetimine bırakılmıştır. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasına kadar geçen sürede bölgede kurulan manda yönetimi ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler, mandater devlet olan Fransa üzerinden yürütülmüştür.[75] Bu sebepten dolayı Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkinin belirleyici unsuru Türkiye ve Fransa ile Milletler Cemiyeti Teşkilatıdır. 1946'da bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçte Suriye ve Türkiye ilişkileri, Suriye'nin tarihsel önyargıları etrafında şekillenmiş çatışmacı yaklaşımla şekillenerek, "Büyük Suriye" düşüncesi çerçevesinde başlamıştır.[76]

Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası politikalar gereği tıpkı Musul ve Kerkük de olduğu gibi Kurtuluş Savaşı sürecinde kabul edilen Misak-i Milli'de Türk toprağı olarak görülen ancak, Türkiye Cumhuriyeti'ne dâhil edilemeyen İskenderun Sancağı meselesi Türkiye'nin revizyonist olarak algılanmaktan çekinmesinden olayı ertelenmiştir. Türkiye'nin bu tutumunda dönemin uluslararası yapısının böyle bir duruma imkân vermemiş olması da önemli etken olmuştur.

---

[74] "ABD Açıklaması", Milliyet Gazetesi,19.09.2016, (Erişim 25.09.2016), www.miliyet.com.tr/son-dakika--abd-acikladi-rusya-dunya-2320967

[75] William Cleveland, **A History of the Modern Middle East**, 6th edition, 2016.

[76] Hakan Arıdemir, "Arap Baharı Kapsamında Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yaşanan Sürekliliğin Değerlendirilmesi" 11.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 2013.

İkinci Dünya Savaşından sonra sonucu belirleyen iki güç, ABD ve SSCB uluslararası sistemin merkezini bu ağır yıkım karşısında duramayan Avrupa'dan kaymasına sebep olmuşlardır. Ortaya çıkan blokların merkezleri birbirlerine rakip olan bu iki güç arasında yeniden şekillenerek uluslararası sistemi yeni bir döneme sokmuştur; Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde ABD öncülüğünde Batı Bloğu, SSCB öncülüğünde de Doğu Bloğu oluşmuştur.

Blokların şekillendiği dönemde SSCB ile artan ilişkileri ile paralel olarak Suriye yönetiminin Orta Doğudaki yükselen çizgisi, Batı Bloğunda özellikle Türkiye'de rahatsızlık yaratmıştır. Türkiye, Suriye ilişkisini gerilimli sürece sokan 1957 Türkiye Suriye Krizi literatüre geçen bir örnektir. Ancak bu gerilim ortamı, bölgesel bir gerilim gibi görünse de sistemsel bir çatışmanın da savaş alanı olmuştur. Suriye üzerinden Orta Doğu'ya açılma stratejisi SSCB'ye cesaret vermekle kalmamış, aynı zamanda o zamana kadar Orta Doğu'ya hâkim olan ve SSCB'nin varlığını kendi çıkarlarına tehdit olarak gören Batı Bloğunu endişeye sevk etmiştir. Doğal olarak bu durum Batı Bloğu Orta Doğu'da Türkiye'nin yanında yer almıştır. Aslında sadece Türkiye ile Suriye arasında bölgesel bir sorun olarak başlayan 1957 Krizi, iki kutuplu sistemin özelliklerinden dolayı iki ülke arasında bir çatışma olmaktan çıkarak, uluslararası sistemin egemen güçlerinin karşı karşıya geldiği çok uluslu sistemsel bir problem sahası olmuştur. Bu sebepten dolayı arabulucu ülkelerin çabası ve egemen güçlerin anlaşması neticesinde konu çözüme kavuşmuştur.[77]

1960'lı yıllardan itibaren Suriye ve Türkiye ilişkileri, soğuk savaş dönemi politikalarına uygun şekilde mesafeli ve çatışmacı bir ruhla yeniden gerilmiştir. Yine aslında bölgeselmiş gibi başlayan doğal kaynaklar ile ilgili sorun, iki ülke ile sınırlı kalmayarak, Orta Doğu'nun temel sorun alanlarından birisi haline gelmiştir. Orta Doğu'nun coğrafik konumu nedeniyle kurak olmasından dolayı su kaynakları oldukça büyük öneme sahiptir. Türkiye, Orta Doğu'nun kuzeyinde yer almakta olup, diğer bölge ülkelerine oranla daha fazla su kaynağına sahiptir. Türkiye kaynaklı suyun paylaşımı bölge ülkelerinde farklı yorumlanmıştır. Bunun en önemli sebebi Asi Nehri haricinde diğer su kaynaklarının akış yönünün kuzeyden güneye olması ve

[77] Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na karşı Politikaları 1945-1970**, 2.baskı, Platin yayınları, 1972.

Türkiye'nin bölge ülkeleri için kaynak ülke olmasıdır. Bu durum Orta Doğu'daki su sorununu ortaya çıkartmıştır.[78]

Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan su sorunu, Türkiye ve Suriye arasında önemli bir sorun haline gelmiş olsa da açıkça bir çatışmaya neden olmamıştır. Bunun sebebi iki ülkenin karşıt bloklarda yer alması ve blok üyelerinin çatışmasına genel yapının izin vermemesidir. Bölgede yaşanan Soğuk Savaş su üzerinden de yaşanmıştır. Ancak su sorunu kendisinden sonra ortaya çıkan diğer sorun alanlarının tetikleyicisi olmuştur. Bu nedenle su sorunu kaynaklı terör sorunu ortaya çıkan bir diğer problem sahası olmuştur.[79]

Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB'den gördüğü büyük destek ve aldığı yardımlar ile Suriye, Türkiye karşıtı politikalarını yıllar boyunca sürdürme imkânı bulmuştur. Bu politikalarının başında terör örgütü PKK'ya verdiği destek ve sağladığı imkânlar olmuştur.[80] Türkiye'ye göre Suriye'nin izlediği politikanın nedeni, çift kutuplu sistemin yapısı da dikkate alınarak, açıkça bir çatışma ortamına girmeyi göze alamamasıdır. Konunun hem ikili ilişkiler hem de uluslararası ilişkilerdeki öneminin farkında olan Türkiye, bu politikalara doğrudan müdahalede bulunamayarak, sorunun kendisiyle uzun yıllar uğraşmak zorunda kalmıştır.[81] Bu Durum aynı zaman da Türkiye'nin uzun yılları istikrarsız geçirmesine, tüm gücünü iç meselelere yoğunlaştırmasına ve büyük maddi kayıplar yaşamasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş dönemini gergin olan Türkiye Suriye ilişkileri, Soğuk Savaşın bitmesine ve SSCB'nin dağılmasına rağmen, aynı çatışmacı ruhla, başta su ve terör sorunu olmak üzere aynı sorunlar etrafında devam etmiştir. Uluslararası sistem bir değişim yaşamış ve çift kutuplu sistem ortadan kalkmıştır. Ancak destek gücünün ortadan kalkması nedeniyle Suriye sadece terör sorunundan dolayı Türkiye ile karşı karşıya gelmiştir. Artık bu aşamadan sonra iki ülkenin kapasiteleri ilişkilerde belirleyici unsur olmuştur. Çünkü Suriye uluslararası sistemin bu şekilde bir değişimi

---

[78] Özden Bilen, **Orta Doğu Su Sorunları ve Türkiye,** TESAV Yayınları, 2000.
[79] Hakan Arıdemir, "Arap Baharı Kapsamında Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yaşanan Sürekliliğin Değerlendirilmesi" 11.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 2013.
[80] Graham Fuller, a.g.e., s.89.
[81] Zafer Sağlam,"Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konumları İtibariyle Türkiye-Suriye İlişkilerinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul: s.48.

sonucunda Orta Doğu'da büyük bir destek kaybı yaşamış ve yeni oluşan uluslararası sistemin dışında kalmıştır.[82]

Türkiye'nin sıcak çatışmayı göze alan net duruşu ve uluslararası sistemin Türkiye lehine yaklaşımı sebebiyle Suriye yönetimi, uzun yıllardır sürdürdüğü terör destekçiliğinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Suriye'nin teröre destek vermeyeceği "Adana Mutabakatı" ile resmiyet kazanmıştır. Bunun sonucunda, uzun yıllar Şam'da ikamet eden Abdullah Öcalan, Şam'dan çıkarılmış ve Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmiştir. Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile Türkiye, yaşadığı terör sorununda önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Türkiye Suriye ilişkileri 1998 yılında yapılan Adana Mutabakatı ile Soğuk Savaş dönemini geride bırakmıştır. Adana Mutabakatı iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönem başlayarak, ilişkilerdeki çatışmalara son vermiştir. Hafız Esad'ın ölümü ve yerine küçük oğlu Beşar Esad'ın gelmesi çatışmacı ilişkilerin sona erdiği zamanlara rastlayan bir diğer değişimdir. Hafız Esad'ın 1970 yılından itibaren izlediği siyasi çizgi ve politikalar her daim Türkiye karşıtı olmuştur. Bu nedenle iki ülke ilişkileri lider faktörü üzerinden olumsuz olarak devam etmiştir.

Suriye'nin yeni lideri olan Beşar Esad sadece Türkiye'de değil aynı zamanda tüm dünyada olumlu beklentilerin gelişmesine sebep olmuştur. Bunda Batıda aldığı eğitimi nedeniyle kendisinden reformcu bir lider portresi beklentisi önemli rol oynamıştır. Aslında Beşar Esad, kendisinden beklenen bu çizgiyi iktidarının ilk yıllarında göstermeye çalışarak Şam Baharı olarak adlandırılan demokratikleşme sürecini 2005 yılında başlatmıştır.[83] Ancak bu süreç nihai aşamaya gelemeden son bulmuştur.[84]

2000 yılında Hafız Esad'ın cenaze törenine Türkiye'nin Cumhurbaşkanı düzeyinde katılım göstermesi Beşar Esad yönetimi tarafından olumlu karşılanmış, yeni dönemde Türkiye ile olan ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur.

---

[82] Hakan Arıdemir, a.g.e. s.4.
[83]Andrew Mango, " Turkey in the Middle East**, Journal of Contemporary History**", Vol.3, No.3, The Middle East, s.225-236.
[84] Yasin Atlıoğlu, "Beşar Esad Suriyesi'nde Reform Demokratikleşme-Güvenlik İkilemi", Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 36.

11 Eylül sonrası ABD'nin terörle mücadele kapsamında küresel çapta açtığı savaşta Suriye'nin teröre destek veren ülkeler kategorisine sokulması ve ABD tarafından 2002 yılında başlatılan ekonomik yaptırımlarla uluslararası alanda baskı altına alınmasının amaçlanması Türkiye Suriye ilişkilerinin gelişmesinin başka bir sebebidir. ABD, 12 Aralık 2003 tarihinde Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen "Suriye Sorumluluk Yasası" gereğince Suriye'ye ambargo uygulamaya başlamış, gıda ve ilaç haricindeki ABD mallarının Suriye'ye girişini yasaklamış ve iki ülke arasındaki uçak seferlerini kaldırmıştır.

2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesi ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun belirleyicisi olduğu "Komşularla sıfır sorun politikası" ve "Stratejik Derinlik Doktrini" doğrultusunda Türkiye-Suriye ilişkileri gelişmeye devam etmiştir.

Suriye, ABD tarafından yalnızlaştırılmasından sonra İran ve Türkiye ile ilişkilerini derinleştirerek ittifaklarını çeşitlendirme yoluna gitmiş, değişen uluslararası sistemin sunduğu fırsatlar ile Ak Parti'nin iktidara geldikten sonra uygulamaya koyduğu "komşularla sıfır sorun politikasının" kesişmesi 2000'li yıllarda Suriye ile gelişen ilişkilerde önemli etkenlerden olmuştur. Karşılıklı üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirildiği bu dönemde Ocak 2004'te Suriye Lideri Beşar Esad Türkiye'yi ziyaret etmiş, bunun karşılığında Aralık 2004'te de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Suriye'ye iade-i ziyarette bulunması, karşılıklı güvenin tesis edilmesi açısından önemli olmuştur.[85]

2009 yılında, iki ülke devlet başkanının İstanbul'da görüşmelerinin ardından, ülkeler arasındaki vizeler kaldırılmış, serbest geçiş başlamış ve Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSİK) kurulmasına karar verilmiştir. Her yıl YDSİK çerçevesinde iki ülke hükümetlerinin başbakanların eş başkanlığında icracı bakanlarının katılacağı ortak kabine toplantılarının yapılması ve Dışişleri, Enerji, Ticaret, Bayındırlık, Savunma, İçişleri ve Ulaştırma bakanlıklarının da bulunduğu 16 bakanın yer aldığı Bakanlar Konseyi'nin bu ortak kabine toplantısı öncesinde de yılda iki kez toplanarak eylem planı hazırlaması kararlaştırılmıştır. Diğer her alanda

[85] Hayati Muhammet Taban, "AKP Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri" Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.61.

olduğu gibi Ekonomik ve politik alandaki işbirliği askeri alana da taşınmıştır. Bunun en somut örneği Nisan 2009'da gerçekleştirilen iki ülke Kara Kuvvetlerinin üç gün süren sınır birlikleri değişim tatbikatıdır. İlişkilerde kaydedilen ilerlemeyi gösteren bir başka somut örnek ise, Şubat 2011'de Asi Nehri üzerinde kurulması planlanan Türkiye-Suriye Dostluk Barajı temel atma töreninde Erdoğan'ın Esad'a "kardeşim" şeklindeki hitabıdır.[86]

2010 yılı Aralık ayında "Arap Baharı" olarak nitelendirilen halk eylemleri ve protestolar Kuzey Afrika'da başlamış, geniş kitlelere ulaşmıştır. Tarih boyunca ikili ilişkilerinde görülmemiş yumuşama ve işbirliği yaşayan Türkiye Suriye ilişkileri 2010 yılı itibariyle "Arap Baharı" ile yeni bir kırılma noktasına geçmiştir. Tunus'ta başlayan bu halk hareketleri, tüm Kuzey Afrika ülkelerine ulaşmış, akabinde Mısır'da gösterilere ve iktidar değişimine neden olmuştur. Daha sonra Suriye'ye sıçrayan olaylar bu ülkeyi iç savaşa kadar götürmüştür.

21. yüzyılda Orta Doğu'yu yeniden şekillendiren Arap Baharı, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde, göstericilerin isteklerine ulaşmasına ve uzun yıllardır iktidar olan yönetimleri devirip, değiştirmesine neden olmasından ötürü bir değişim rüzgarıdır. Aynı zamanda Tunus'ta başlayan Arap Baharı ile Türkiye de, bölge politikalarını yeniden gözden geçirerek revize etmek durumunda kalmıştır.[87]

Tüm bu sebeplerden Arap Baharı'na temkinli yaklaşan Türkiye için bu süreçte problem sahası, olayların Mart 2011'de Suriye'ye sıçramasıdır. Çünkü tarihinde hiç olmamış bir işbirliği dönemini mevcut Esad yönetimi ile yakalayan Türkiye, Suriye politikasında tekrar bir değişikliğe gitmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin Arap Baharı'na odaklı yeni Orta Doğu politikası ile Komşularla Sıfır Sorun Politikasının olumlu sonuç verdiği Suriye politikasını tercih etmemiş, büyük resme odaklanıp bölge politikasına önem vermiştir. Bu nedenle de Türkiye, iki ülke ilişkilerinde tarih boyunca kronikleşen çatışma ortamını tekrar ortaya çıkartmıştır.[88]

---

[86] Aksu Albayrak, "Türkiye'nin Suriye Politikası 2011- 2013 " Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2014, s.71.
[87] Veysel Ayhan, **Arap Baharı, İsyanlar, Devrimler ve Değişim**, MKM yayınları, 2012.
[88] Hakan Arıdemir, a.g.e., s.7

Türkiye Suriye'de yaşanan olayların ardından mevcut işbirliği ortamının zarar görmesini engellemek adına krizin başlamasından itibaren önceleri yatıştırıcı ve yumuşak bir politika izlemiş, Suriye'nin yanında olduklarını ve Esad'ın söz verdiği reformların takipçisi ve destekçisi olacağı belirtilmiştir. Nitekim Nisan 2011'de Suriye yönetimi muhaliflere karşı sert tedbirler alırken ve uyguladığı şiddet Batı'da tepkiyle karşılanırken, Türkiye bu süreçte temkinli davranmış, 10 Mayıs 2011 tarihinde dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan ise yaptığı açıklamada Suriye'yi bir dış politika olarak görmediklerini, Türkiye'nin iç politikası olarak gördüklerini belirtmiştir.[89]

Suriye'de şiddet olaylarının arttığı ve rejim ve muhalefet arasındaki çatışmaların kendi sınırına doğru kaydığı bir dönemde Türkiye, Suriye'ye ye yaptığı reform çağrılarının şiddetini arttırdı ve Suriye güçlerinin şiddetini eleştirmeye başladı. Türkiye tarafından eleştirilerin arttığı bir dönemde Suriye tarafından ilk tepki geldi. Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim 22 Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirdiği basın toplantısında Türkiye ile özel bağlarının olduğunu ama Türkiye'nin bakış açısını değiştirmesi gerektiğini vurgularken, kimseden ders almadıklarını, reformlar gerçekleştiği zaman başkalarına demokrasi konusunda ders vereceklerini belirtti. Kısacası, Suriye tarafı ilk defa sözlü olarak Türkiye'nin Suriye'ye karşı tutumunu resmi olarak eleştirdi ve Suriye'nin bu eleştirisiyle ikili ilişkilerde gerilim yükseldi.[90]

Türkiye'nin krizin başından beri izlediği yumuşak politikadan dönüş noktası Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 10 Ağustos 2011 tarihinde Suriye'ye yaptığı ziyaret olmuştur. Davutoğlu ziyaretinde Esad yönetiminden şiddetin durdurulması ve reformların hayata geçirilmesini istemiştir. Buna müteakiben 15 Ağustos tarihinde Davutoğlu'nun Suriye'nin şiddeti durdurmasını, aksi takdirde iki taraf arasında konuşulacak bir şey kalmayacağını belirten açıklaması ve 18 Ağustos tarihli MGK toplantısından Suriye yönetiminden Suriye'deki şiddeti hemen durdurması ve

[89] Mehmet Turan Çağlar "2011 sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye-Türkiye Krizi",2014, s.6 https:/ / www . academia.edu/16960437/2011_Sonras%C4%B1_Tu_rkiye-Suriye_%C4 %B0li% C5%9 Fkileri_ ve_Suriye-Tu_rkiye_Krizi

[90] "Suriye'den Türkiye'ye yanıt", Hürriyet Gazetesi, 22 Haziran 2011, (Erişim 27.09.2016), http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turkiyeye-yanit-18086049

demokratik siyasi dönüşümün gerçekleştirilmesinin istenmesi, ilişkilerdeki gerginleşmenin ilk sinyalleriydi.[91]

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Suriye rejimine olan güvenlerinin kaybolduğunu belirten açıklaması ve Eylül ayında Başbakan Erdoğan'ın Suriye rejimi için son sözü söyleme vaktinin geldiğini, Suriye rejimi için tünelin ucunun gözüktüğünü belirten açıklaması bardağı taşıran son damla olmuş ve bu dönemden sonra Suriye muhalefeti ile ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 16 Eylül 2011 tarihinde Suriyeli muhalifler İstanbul'da Suriye Ulusal Kurtuluş Meclisini kurmuşlardır.[92]

21 Eylül 2011 tarihinde gerçekleşen Obama-Erdoğan görüşmesi sonrası, Erdoğan Suriye yönetimi ile görüşmeleri kestiklerini, Suriye yönetiminin Türkiye'ye karşı kara propaganda başlattığını, Türkiye'nin artık Esad rejimine güvenmediğini açıkladı. Aynı açıklamada Erdoğan yaptırımlar konusunda Dışişleri Bakanlığı'nın görevlendirildiğini bildirdi. Bu tarihten sonra taraflar birbirlerine karşı üsluplarını daha da sertleştirirken karşılıklı diplomatik ve yaptırım kararları alındı. Bunun yanında Türkiye, Suriyeli muhaliflerle ilişkilerini daha açık ve doğrudan kurmaya başladı. 22 Kasım 2011 tarihinde Başbakan Erdoğan yaptığı açıklamada ilk defa Esad'ın yönetimden çekilmesi gerektiğini belirtti ve Aralık ayından itibaren ekonomik ve siyasi yaptırımların başlayacağı açıklandı. Bu yaptırımlar kapsamında ilişkilerdeki yumuşama döneminde imzalanan tüm anlaşmalar askıya alınmıştır. Suriye, bu yaptırım kararlarına misilleme olarak serbest ticaret anlaşmasını askıya almış, transit taşımacılık durdurulmuş, ithalata %30 vergi konmuş ve Türkiye plakalı araçlara benzin sınırlaması getirilmiştir.[93]

Türkiye'nin 2012 yılı itibariyle Suriye'ye karşı en önemli stratejisi uluslararası baskıyı arttırma oldu. 2012 yılında gerek Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla gerekse de liderlerin açıklamalarıyla Türkiye uluslararası toplumu Suriye'ye karşı

[91] Mehmet Turan Çağlar, a.g.e. s.8
[92] "Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri" Bilgesam Rapor no:65, Nisan, 2015,s.17.
[93] "Suriye'den Türk mallarına %30 vergi", Hürriyet Gazetesi, 26.12.2011,(Erişim 27.09.2016), http://www.hurriyet.com.tr/suriyeden-turk-mallarina-yuzde-30-vergi-19546406

harekete geçirmeye çalıştı. Bu dönemde BM'ye eleştiri artarken, Türkiye'nin aktif politikası, Suriye rejiminin yanında yer alan Çin, Rusya ve İran gibi ülkelerle ilişkilerde sorunlara sebep olmaya başladı. [94]

Uluslararası baskıyı arttırma stratejisinin yanında Türkiye bu dönemde Suriye muhalefetinin örgütlenmesine çalıştı ve bu örgütlenmenin uluslararası kamuoyunda daha fazla kabul görmesi için çalışmalarını hızlandırdı. Türkiye'nin Suriye muhalefetiyle ilişkilerinin artması İran ile de gerilim anlamına geliyordu. 2 Mart tarihinde Suriye Ulusal Konseyi (SUK) Başkanı Burhan Galyun Paris'te düzenlediği basın toplantısında, Türkiye'de muhaliflere yabancı ülkelerden silah sağlanması için askeri temsilcilik kurulacağını açıkladı. Bu açıklamanın ertesi günü ise Suriye'de yaşanan çatışmalar sonrası yaralanan muhaliflerin Türkiye'ye getirildiği iddia edildi. Bu gelişmelerin ışığında ise Rusya ve İran, Suriye'deki muhaliflerin Türkiye tarafından silahlandırıldığını iddia etmekteydiler. [95]

9 Nisan 2012 tarihinde Suriye'nin Türkiye sınırında yaşanan çatışmalarda, Suriye güvenlik güçleri tarafından açılan ateş sonrası Kilis konteynır kentinde 2 Türk vatandaşının yaralanması sonucu Ankara'daki Suriye Maslahatgüzarı Ankara'da Dışişleri Bakanlığına çağrılarak benzer olayların tekrarlanması durumunda gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir. 10 Nisan tarihinde ise Başbakan Erdoğan yaptığı açıklamada sınır ihlalinin olması durumunda uluslararası hukuktan doğan hakların kullanılacağını duyurdu. [96]

Türkiye ile Suriye arasındaki diplomatik ilişkiler, Mayıs ayında Türk Dışişlerinin Türkiye'deki Suriyeli diplomatik personelin Türkiye'den ayrılmasının

---

[94] Hayati Muhammet Taban, "AKP Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri" Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.72
[95] "Köşeye Sıkıştı Türkiye'ye Saldırıyor", Milliyet, 11 Nisan 2012,(Erişim 27.09.2016) http://www.milliyet.com.tr/koseye-sikisti-turkiye-ye-saldiriyor/dunya/ dunyadetay/ 11.04.2012/ 1526657/ default.htm
[96] "Suriye Konusunda Türkiye Bir Yerlere zorlanıyor mu Sorusunu Yanıtladı", Milliyet, 10.04.2012,(Erişim 27.09.2016), http:// www.milliyet.com.tr/-suriye-konusunda-turkiye-bir-yerlere-zorlaniyor-mu-sorusunu-yanitladi / siyaset/ siyasetdetay/10.04.2012/1526226/default.htm

istenmesi ve misilleme olarak Haziran ayında Suriye'nin de ülkesindeki Türk diplomatları göndermesiyle son bulmuştur. [97]

Türkiye'nin Suriye krizinin başından 2012 Haziran'ına kadar izlediği politika üç aşamada özetlenebilir. İlk aşama Esad Hükümetine anayasal reformların hayata geçirilmesi yönünde baskı yapılırken, ikinci aşamada muhalif grupları bir araya getirme çabası ve uluslararası yaptırımlar sürdürülmüş, üçüncü aşamada ise BM'nin çözüm bulma çabaları desteklenmiştir (Annan Planı). Ayrıca Türkiye Suriye krizinin başlaması ile Esad rejiminin değişmesini savunan Suudi Arabistan, Katar ve Ürdün cephesinde yer alırken, karşı cephede Esad rejiminin kalmasını amaçlayan İran, Rusya, Irak yer almıştır.

22 Haziran 2012 tarihinde keşif uçuşu yapan Türk jetinin Suriye tarafından düşürülmesi yeni bir gerilimin fitilini ateşledi. Aynı gün Başbakan Erdoğan, olay sonrası artık Angajman Kuralları'nın değiştiğini ve sınıra yakın bölgelerde Suriye güçlerinin varlığının tehdit olarak tanımlanacağını açıkladı. Türkiye bu olaydan sonra Suriye üzerindeki baskısını arttırmış, Suriye'ye karşı askeri yöntem ve araçları uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda, 1 ay içinde sınırda askeri tedbirler arttırılmış, bölgeye zırhlı birlikler ve hava savunma bataryaları yerleştirilirken, sınır ihlalinde bulunan Suriye helikopterleri için F–16 jetleri kaldırılmıştır. [98]

Türkiye bu olayın ardından askeri yöntemlerin yanında yaşanan sorunu uluslararasılaştırma stratejisini de uyguladı. Olaydan iki gün sonra 24 Haziran 2012 tarihinde konuyla ilgili bilgilendirme için NATO Konseyi acil toplantıya çağırılmış, BM Genel Sekreteri ve BMGK Başkanı'na eşzamanlı mektup gönderilmiştir. Türkiye, 22 Haziran sonrası Suriye'ye karşı daha önce uygulamadığı yöntemleri devreye sokarken, bu tarihten itibaren bu yöntemler Suriye'ye karşı uygulanan politikalarda merkezi bir yere sahip olmuştur.

---

[97] "Türkiye Suriyeli Diplomatları Sınır Dışı Ediyor" Hürriyet, 30.05.2012, (Erişim 27.09.2016), http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeli-diplomatlari-sinir-disi-ediyor-20656698

[98] "Syria shots down Turkish Fighter jet",The Telegraph, (Erişim 27.09.2016), http:// www. telegraph.co.uk/ news /worldnews /middleeast/syria/9349777/Syria-shoots-down-Turkish-fighter-jet.html

Türkiye 21 Kasım 2012 tarihinde sınırların güvenliğinin artırılması kapsamında NATO'dan Patriot füze sistemlerinin Suriye sınırına yerleştirilmesini talep etmiştir. 4 Aralık tarihinde NATO, Patriot füzelerinin güvenlik risklerine karşı Türkiye'ye konuşlanacağını bildirmiş, 14 Aralık tarihinde Türkiye'ye 400 asker, 2 Patriot füze bataryası ve 2 savunma sistemi gönderilmiştir. Bu tedbirlere ilaveten 21 Ocak 2013 tarihinde 6 Patriot füze bataryası daha Türkiye'ye gönderilmiş ve bu bataryalar Suriye sınırındaki kritik bölgelere yerleştirilmiştir. Özetle, Kasım 2012 tarihinden Şubat 2013 tarihine kadar geçen dönemde Türkiye, Suriye krizinde NATO kozunu daha fazla ön plana çıkarmış, NATO'nun savunma sistemleri ile Türkiye'ye yardımda bulunması ise NATO'yu iki ülke arasındaki krizde doğrudan taraf haline getirmiştir.[99]

16 Eylül 2013 tarihinde Suriye helikopterinin Türkiye tarafından düşürülmesi iki ülke arasında yeni bir krize neden oldu.[100] Erdoğan angajman kurallarına göre hareket ettiklerini açıklarken, Suriye hükümeti, Türkiye'yi tansiyonu yükseltmekle suçladı. Bir diğer deyişle Türkiye krizi tırmandırmaktan çekinmezken Suriye krizi tırmandırmamaya özen gösterdi. Türkiye, Suriye'yi tehdit olarak tanımlamaya devam ederken, Suriye'ye karşı stratejisini de bunun üzerinden kurgulamıştır.

Suriye'nin rejim ve muhalif güçler arasında bölünmesi ve ülke genelinde kontrol sağlanamaması taraflar açısından yeni problemler doğurdu. Özellikle 2012 yılının sonunda Suriye'de varlığını tesis eden ve 2014 yılı itibariyle Suriye'deki gücünü pekiştiren IŞİD terör örgütü Suriye'deki çatışma ortamına yeni bir boyut katmıştır.

2014 yılı Eylül ayında tüm Orta Doğu'yu etkisi altına alan IŞİD terör örgütü ile mücadele etmek için ABD tarafından bir koalisyon çağrısı yapıldı. Bu çağrıya yaklaşık 10 ülke olumlu cevap verirken Türkiye'nin bu konuda çekimser tutumları hem ABD'de hem de NATO müttefikleri arasında hayal kırıklığına sebep oldu.

[99] "2013'te Dış Politika" SETA Analiz Şubat 2014 sayı:85 s.38.
[100] "2013'te Dış Politika" SETA Analiz Şubat 2014 sayı:85 s.38.

IŞİD'le mücadele kapsamında yerel unsurlara eğitim ve danışmanlık hizmetinin yanı sıra hava operasyonları ile destek verilmesi öngörülüyordu.

2015 yılının başında ABD ile Türkiye'nin ortak uygulamaya koyduğu ve muhaliflerin eğitilerek terör örgütleriyle savaşmasını amaçlayan "Eğit Donat"[101] projesi Haziran ayı itibariyle fiyasko ile sonuçlanmıştır. Bunun sonucu olarak; ABD'nin Esad dönemi sonrasını tam kestirememesi ve Muhaliflerin kendi arasındaki dağınık durumu, ABD'nin Esad'a yönelik politikasını değiştirmesine sebep olmuştur.[102]

IŞİD'e karşı ABD'nin çağrısı ile kurulan ve ilerleyen zamanda Türkiye'nin de İncirlik üssünü koalisyon uçaklarına açmasıyla dahil olduğu koalisyon Ağustos ayı itibariyle hava saldırılarına başlamış ve IŞİD'le mücadele eden Kürt unsurlara da silah ve mühimmat yardımı sağlamıştır. Özellikle bu husus Türkiye'yi rahatsız etmiş, PKK terör örgütünün uzantısı olan YPG'nin bu silahların kendisine karşı kullanıldığını belirterek tepki göstermiştir.[103]

Ayrıca ABD'ye insani yardımların daha kolay ulaştırılabilmesi için Suriye sınırları içerisinde tampon bölge oluşturulmasını teklif etmiş, Ancak ABD, önceliğini IŞİD'le mücadeleye verdiğinden dolayı Türkiye'nin teklifini göz ardı etmiştir. Türkiye bu dönemde birçok defa IŞİD saldırılarının hedefi olmuş özellikle Temmuz 2015'teki Suruç saldırısında 31 kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı kapsamda Suriye'de bulunan Süleyman Şah Türbesi'de IŞİD tehdidi gerekçesiyle, TSK tarafından icra edilen "Şah-Fırat" operasyonu ile emniyetli bölgeye taşınmıştır.[104]

Türkiye 2015 yılı itibariyle tüm dikkatini Suriye'nin kuzeyindeki gelişmelere yöneltmiş, ABD silahları ile donatılan YPG unsurlarının Kuzey Batı Suriye'den

[101] 19 Şubat 2015'te ABD ile Türkiye arasında imzalanan Suriyeli Ilımlı Muhaliflerin Terör örgütleri ile savaşması için 3yıllık eğitimin verilmesini öngören proje.
[102] Doğan Şafak Polat, "Arap Baharı ve Suriye Savaşı", Uluslar arası Politikada Suriye Krizi,der.Hasret Çomak, İstanbul, 2016,s.149.
[103] "ABD'den YPG için Silah Kararı", Sözcü Gazetesi, 05.11.2015, (Erişim 27.09.2016), http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/abdden-ypg-icin-silah-karari-977578/
[104] "Şah Fırat Operasyonunun Bilinmeyenleri", AHaber, 27.02.2015,(Erişim 27.09.2016), http://www.ahaber.com.tr/gundem/2015/02/27/iste-sah-firatin-bilinmeyenleri

başlayarak doğuya doğru IŞİD'den ele geçirilen bölgelere doğru yayılmasını endişe ile takip etmiştir. Fırat nehrinin kendisinin kırmızı çizgisi olduğunu belirterek, YPG unsurlarına göz dağı vermiştir.[105]

30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'nin talebi üzerine Rusya, Suriye denklemine doğrudan dahil olmuş[106], Tartus limanı üs bölgesine yerleştikten sonra Lazkiye yakınlarında hava üssü kurmuş ve özellikle Suriye sınırındaki uçuşları ile Türkiye'yi taciz etmeye başlamıştır. 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden Rus jeti'nin Türk savaş uçağınca düşürülmesi Suriye Krizi'ni yeni bir boyuta taşımıştır.

[105] "Türkiye'nin Kırmızı Çizgisi Fırat", Star Gazetesi, 11.11.2015, (Erişim 27.09.2016), http://www.star.com.tr/guncel/turkiyenin-kirmizi-cizgisi-firat-koprusu-haber-1069075/

[106] Rusya Suriye'de ilk kez hava saldırısı gerçekleştirdi.", BBC, 30.09.2015,(Erişim 27.09.2016), http://www.bbc.com/ turkce/haberler/ 2015/09/150930_rusya_suriye_havasaldirisi_basladi

1.4 Rusya'nın Suriye Politikası

SSCB 2. Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren Ortadoğu Bölgesine ilgi göstermeye başlamış, İngiltere ve Fransa'nın yönetimindeki Mısır, Suriye, Lübnan ve Irak ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. 2.Dünya Savaşından Fransa ve İngiltere yıpranmış ve zayıflamış olarak çıkmıştı. SSCB, Ortadoğu'ya savaştan yıpranmış olarak çıkmış İngiltere ve Fransa'nın ilgisinin azalacağını değerlendirmiş, bölgedeki muhtemel tek rakibi ABD'den önce davranarak Ortadoğu ülkelerini kendi tarafına çekmek için çaba göstermiştir.

SSCB bu amaç doğrultusunda, 1 Eylül 1946'da Beyrut'ta Suriye ile gizli bir anlaşma imzalamış, anlaşma doğrultusunda, Fransız ve İngiliz askerlerinin Suriye'den çekilmeleri konusunda Suriye yönetimine destek vermiş ve ülkeye eğitmenler ile ulusal ordunun kurulması için askeri danışman göndermeyi taahhüt etmiştir. Ortadoğu'da bir İsrail devletinin kurulması ve bu devletin ABD tarafından destek görmesi, Suriye'nin tepkisini çekmiş ve 1954'te BAAS'ın iktidara gelmesiyle de SSCB ile ideolojik bağlamda doğal bir müttefiklik durumu ortaya çıkmıştır.[107]

İkinci Dünya Savaşı sonunda Suriye, bağımsızlığına kavuşmakla birlikte, uzunca bir süre siyasi istikrara kavuşamamıştır. 1945–1949 yılları arasında nispeten sakin geçen Suriye'nin siyasi hayatı, 1949'dan itibaren tam bir karışıklık ve düzensizlik içine girmiştir. 1949–1953 yılları arasında Suriye'de üç defa hükümet darbesi gerçekleşmiş, 21 kabine değişikliği olmuş ve iki defa askeri diktatörlük kurulmuştur. 25 Şubat 1954'te Çiçekli hükümetinin askeri bir darbe ile iktidardan düşürülmesinden sonra Suriye'nin siyasi hayatında BAAS partisi ön plana çıkmış ve BAAS Partisi ile birlikte Suriye SSCB açısından önemli bir ülke haline gelmiştir.[108]

Suriye, Şubat 1955'te ABD desteğiyle kurulan Batı eksenli Bağdat Paktına üye olmaya yanaşmamış, SSCB ile önce Ekim 1955'te "Karşılıklı Savunma Paktı" imzalamış, daha sonra Kasım 1955'te Moskova'da Ticaret anlaşması imzalamışlardır. Savunma Paktı anlaşmasına tepki olarak İsrail'de ABD ile

[107] Fatma Aslı Kelkitli, "Soğuk Savaştan Günümüze Rusya'nın Suriye Politikası", Uluslararası Politikada Suriye Krizi,der.Hasret Çomak, İstanbul, 2016,s.2.
[108] Mustafa Öztürk , "SSCB'den Rusya Federasyonu'na Moskova'nın Şam Politikası",2013, s.3.

"Güvenlik Paktı" imzalamışlardır. Böylece Ortadoğu'da iki blok oluşmuş, taraflar bundan sonraki hamlelerini karşı bloğun hamlelerine göre yapmıştır. SSCB'nin özellikle Mısır ve Suriye ile olan ilişkilerinden rahatsızlık duyan ABD karşı hamlesini 5 Ocak 1957'de ilan ettiği Eisenhower Doktrini ile yapmıştır. Buna göre ABD Ortadoğu'da ki Komünizm kontrolü altındaki ülkelerden tehdit alan herhangi bir devletin talep etmesi halinde o ülkeye asker göndermekte dahil her türlü yardımı yapacağını beyan etmiştir. Bu Doktrin özellikle Türkiye, İran, Irak, Lübnan ve Libya tarafından destek görürken, Suriye yaptığı basın toplantısında Ortadoğu için asıl tehdidin Komünizm değil, Emperyalizm ve Siyonizm olduğunu açıklamıştır.[109]

Nitekim 1957 yılı başından itibaren Suriye gittikçe SSCB'ye yönelmiş 1956 Temmuz ayında imzaladığı askeri işbirliği anlaşmasının Ağustos'ta ortaya çıkması ile birlikte 1957 Suriye Bunalımı meydana gelmiştir. Yaşanan gelişmeler, Suriye'nin komşuları Türkiye, Irak ve Ürdün ile İsrail ve Lübnan'da Suriye'nin bir Rus Kuklası haline geldiği inancını yaratmaktaydı. İsrail Başbakanı Ben Gurion, Eisenhower'e gönderdiği mesajda: "*Suriye'nin milletlerarası komünizmin bir üssü haline gelmesi, zamanımızda hür dünyanın karşısına çıkan en tehlikeli hadiselerden biridir*." demekteydi. Zira Çarlık Rusya'sından bu yana ilk defa Sovyetler, bu anlaşma ile Ortadoğu ülkesine ayak basma imkânı elde etmiştir. Yaşanan gerilim Suudi Arabistan'ın arabuluculuğu ve tarafların geri adım atması üzerine son bulmuştur.[110]

Kriz sonrası yaşanan önemli bir gelişme de Mısır ve Suriye'nin birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti adını almaları idi. SSCB'nin Suriye ile olan ilişkiler kısa ömürlü Birleşik Arap Cumhuriyeti dönemi zayıflamış, ancak 1960'ların ortalarında eski haline gelmiştir. Mısır'da 1970 yılında Enver Sedat'ın başa geçmesi ve eksen değiştirip ABD yanlısı tutum alması ile Suriye SSCB açısından 1970'lerin başında Ortadoğu'daki kilit müttefiki haline gelmiştir..[111]

Bu kilit müttefiklikleri 1971 yılında Hafız Esad'ın Suriye yönetiminin başına getirilmesi ile pekişmiş ve SSCB ile 1971 yılında imzalanan Askeri yardım

[109] Fatma Aslı Kelkitli,a.g.e.,s.3.
[110] Burak Sarıkaya, "Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", 2014, s.4.
[111] Salih Yılmaz, **Rusya Neden Suriye'de ?** Yazar Yayınları, Ankara,2016, s.155.

anlaşması ile SSCB'nin Akdeniz'de donanma bulundurmasının önü açılmıştır. Bu anlaşma ile Suriye'ye ait Tartus limanı, Sovyet savaş gemilerinin bakım, onarım ve ikmal gibi faaliyetleri için Moskova'nın denetimine verilmiştir. Böylece SSCB Ortadoğu'da ABD'ye karşı yeni bir mevzii kazanırken, Suriye açısından da İsrail tehdidi karşısında bir güven unsuru olarak görülmüştür.[112]

Gorbaçov'un 1985 yılında SSCB'nin başına geçmesi, SSCB'nin Suriye politikasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Ülke genelinde yeniden yapılanma içine giren SSCB mali ve askeri harcamaları kısıtlamış, bu kapsamda Suriye'ye gönderilen silah, teçhizat ve danışmanları azaltmıştır. Böylece SSCB Suriye ilişkilerinde belirgin bir soğuma meydana gelmiştir.

SSCB ile Suriye arasında ilişkilerin kurulduğu 1946 yılından SSCB'nin yıkılışına kadar geçen sürede SSCB'nin politikası Suriye'yi Ortadoğu'ya açılan bir kapı ve Batı bloğuna karşı Ortadoğu'daki kilit müttefik olarak görmesi üzerine kurgulanmıştır. Suriye'nin Akdeniz'e kıyısı olması ve SSCB'nin 1971 yılında elde ettiği Tartus deniz üssü ile Akdeniz'i kontrol altında tutması açısından da önem arz etmektedir. Bu nedenle Suriye'yi özellikle Batı bloğuna dahil olan komşularına karşı sürekli siyasi, ekonomik ve askeri açıdan desteklemiştir.

SSCB'nin yıkılması ile birlikte Suriye pragmatik dış politika anlayışı kapsamında 1991'deki Birinci Körfez Savaşı'nda Amerika'nın desteklediği ittifaka katılarak Irak'a saldırmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Suriye'nin silah temini sıkıntısı başlamıştır. Rusya ise politik istikrarsızlık, ekonomik kriz ve Çeçen sorunları ile uğraşırken Ortadoğu'ya çok az ilgi gösterebilmiştir. Bu dönemde Suriye ile ilişkiler SSCB döneminden çok geride kalsa da askeri boyutta devam etmiş, 1994 yılında askeri-teknik işbirliği anlaşması imzalanmış, Rusya Suriye'ye silah satmaya ve SSCB döneminden kalan uçak ve tankları modernize etmeye başlamıştır.[113]

---

[112] Habibe Özdal " Rusya'nın Putin Dönemi Ortadoğu Politikası", içinde Sedat Laçiner, Arzu Celalifer Ekinci (ed.), **11 Eylül Sonrası Ortadoğu**, Ankara: USAK Yayınları, 2011, s. 442-443.
[113] Amine YAZICI, "Rusya'nın Suriye Politikası", **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler**, SDE Analiz, Haziran 2012, s.41.

Rusya, Vladimir Putin'in Mayıs 2000'de başkanlığa gelmesi ile birlikte hızlı bir siyasi ve ekonomik dönüşüm içine girmiştir. Yeltsin döneminde zayıflayan federal birimlerle ilişkiler düzeltilirken, Çeçenistan savaşının ardından burada da merkezi otorite tesis edilmiştir. Artan enerji gelirleri ve başarılı mali politikalarla büyük ölçüde toparlanan Rus ekonomisi Rusya'nın yakın çevre olarak nitelendirdiği Doğu Avrupa, Güney Kafkasya, Orta Asya'da daha etkin politikalar izlemesine imkan sağlarken, eski nüfuz bölgeleri olan Balkanlar ve Ortadoğu'ya geri dönüşünü sağlamıştır.

Rusya Suriye'ye yeni Ortadoğu Politikasında ayrı önem vermiş, bu ülke ile olan ilişkilerinde siyasi, ekonomik, askeri boyutları olan çok yönlü bir strateji izlemiştir. 2005 yılında eski Lübnan Başbakanı Hariri'nin öldürülmesi ile ilgili Suriye BM tarafından suçlanırken, askeri yaptırım kararları Rusya tarafından engellenmiş, ayrıca Suriye'nin Golan Tepelerine yönelik İsrail'e yaptığı çağrılarını desteklemiştir. Suriye Rusya'ya olan minnet borcunu Rusya'nın Çeçenistan, Osetya ve Abhazya politikalarını destekleyerek ödemiştir. Suriye yönetimi Çeçen ayrılıkçıları terörist olarak nitelemiş, Rus yanlısı Çeçen liderleri Suriye'de ağırlamıştır. Suriye 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında başlayan savaşta Rusya'nın yanında yer almış, Rusya'nın askeri müdahalesinin haklı olduğunu savunmuştur.[114]

Rusya ile Suriye arasındaki ekonomik ilişkilerde Putin'in yönetime geçmesiyle canlanmış, Şubat 2003'te Rusya ile Suriye arasında Suriye'deki petrol kuyularının faal hale getirilmesi ve petrol aramak amacıyla ortak bir şirket kurulmuştur. Ayrıca bir yıl sonra da Fırat nehri'ne yeni bir hidroelektrik santralinin inşasına başlamışlardır. 25 Ocak 2005'te Beşar Esad'ın Rusya'ya devlet başkanı sıfatıyla yaptığı ilk ziyarette Putin'in SSCB döneminde kalan Suriye'nin 10 milyar dolarlık borcunu sildiğini açıklaması ikili ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır.[115]

2005 yılında Esad'ın Rusya ziyaretinin ardından gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilere paralel olarak askeri işbirliği de gelişmiş, Suriye'ye yeni hava savunma

[114] Mustafa Öztürk ,a.g.e., s.5.
[115] Fatma Aslı Kelkitli,a.g.e.,s.5.

sistemleri gönderilmiş, 1991 yılından beri atıl durumda olan Tartus deniz üssü modernize edilmeye başlanmıştır. Ayrıca Suriye askerlerini eğitmek amacıyla 2000 Rus askeri danışman Suriye'ye gönderilmiştir.

2000'li yılların ortalarından itibaren uygulamaya koyduğu siyasi ve ekonomik reformlarla yeniden ayağa kalkan Rusya, önce yakın çevresinde daha sonra da eski nüfuz bölgelerinde daha aktif bir politika izlemiş, Ortadoğu'daki sadık müttefiki Suriye ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Beşar Esad döneminde de Baba Esad döneminde olduğu gibi politik, ekonomik ve askeri boyutları ile çok yönlü bir ilişki içerisine giren Rusya, 2010 yılından itibaren Ortadoğu'yu kasıp kavuran protesto ve olayların 2011 yılında Suriye'ye sıçramasından tedirginlik duymuştur. Ülkedeki olaylar büyüyüp kısa sürede iç savaşa dönüşürken olayları askeri yöntemlerle bastırmaya çalışan Esad yönetimi Uluslar arası toplum tarafından yalnızlaştırılma tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada Rusya kendisine yöneltilen tüm eleştirilere rağmen Esad yönetiminin arkasında durmuş, Esad yönetiminin ayakta kalmasına İran ile beraber kritik bir katkıda bulunmuştur. Bu desteğin arkasında Rusya'nın Libya'da yaptığı kritik hatayı bir daha yaparak, ekonomik bağlarının olduğu Suriye'yi de kaybetmek istememesi yatmaktadır.[116]

Rusya Suriye Krizi'nin başlamasıyla izlediği politika iki döneme yayılmaktadır. Birinci dönem yani 2011–2015 yılları arasında Rusya Suriye'yi daha çok siyasi ve ekonomik olarak desteklerken 2015 yılından itibaren askeri gücü ile de Suriye'deki savaş ortamının yeni aktörü olarak boy göstermiştir.

Rusya'nın Suriye'ye siyasi desteğinin merkezinde veto yetkisine sahip olduğu BMGK bulunmaktadır. Rusya 4 Ekim 2011 tarihinde Güvenlik konseyine sunulan ve Suriye'ye karşı ağır yaptırımları içeren tasarıyı veto etmiştir. Veto sonrası Rusya'nın BM daimi temsilcisi Churkin, ülkelerin egemenlik haklarına saygı duyulması gerektiği ve iç işlerine karışılmaması gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde 4 Şubat 2012'de BMGK'ye sunulan Suriye yönetimini açık ve yaygın insan hakları ve temel özgürlük ihlallerinden sorumlu tutan ve Suriye ordusunun tüm şehirlerden

[116] Ali Kaba,"Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye'ye Bakışı", s.7

çıkarılmasını ve diğer silahlı gruplarında devlet dairelerine misilleme eylemleri yapmasının engellenmesini öngören tasarı yine Rusya tarafından veto edilmiştir. Suriye Hükümetinin daha önceki karar tasarılarında yer alan hükümlere uymasını isteyen aksi takdirde yaptırımlara maruz kalacağını belirten 19 Temmuz 2012 tarihli BMGK tasarısı da yine Rusya tarafından veto edilmiştir. Churkin, kararın tek taraflı hazırlandığını ve yaptırımın sadece Suriye'ye uygulanmasının hata olduğunu belirtmiştir.[117]

Son olarak 65 ülke tarafından imzalanan ve Suriye yönetimini İnsanlığa karşı suç ve savaş suçu işlediğinden dolayı Uluslar arası Ceza mahkemesine gönderilmesini ön gören 22 Mayıs 2014 tarihli tasarıyı da veto ederek Esad yönetimini rahatlatmıştır. Böyle bir tasarının durumu daha da kötü hale getireceği ve dışarıdan askeri müdahaleye sebep olacağından ötürü siyasi çözüm bulma çabalarına destek olunması gerektiğini belirtmiştir. Rusya BM'deki veto kozunu Suriye krizinde çok akıllı şekilde kullanmış, Libya da yaptığı gibi bekle-gör politikasından vazgeçerek Suriye'de aktif bir politika izlemiştir.

Rusya'nın Suriye ile ilgili diğer önemli siyasi hamlesi ise ABD'nin de desteğini alarak tarafların bir araya getirileceği ve ateşkes ortamının sağlanabileceği görüşmelerin yapılması olmuştur. Bu kapsamda Cenevre görüşmeleri 2014–2016 yılları arasında icra edilmiş, bu görüşmelerde elle tutulur bir çözüme ulaşılamazken BM'nin de desteği ile Şubat 2016 tarihinden itibaren IŞİD ve El Nusra cephesi hariç tutularak bir ateşkes dönemi başlamıştır. Ateşkesin kalıcı barışa dönüştürülmesi ve Suriye'de gelecekte kurulacak yönetimde Esad olmasa da mevcut rejimden temsilcilerin yer alması Rusya'nın Suriye'ye ilişkin temel siyasi hedefini oluşturmaktadır. Aslında Rusya için önemli olan Esad'ın yönetimde kalıp kalmaması değil Rusya'nın Ortadoğu'ya ilişkin çıkarlarının korunmasıdır.

Rusya yine bu dönemde Suriye yönetimine ekonomik olarak da destek olmuş, böylece yönetimin silahlı mücadeleyi sürdürebilmelerini sağlamıştır. Rusya bağlantılı şirketlerin Suriye'de 2015 yılı itibariyle 10 milyar dolarlık yatırımı

[117] Fatma Aslı Kelkitli,a.g.e.,s.6.

bulunmakta ve 2005–2015 yılları arasında 10 milyar dolarlık silah satışı bulunmaktadır. Ayrıca Rusya STK'lar aracılığı ile Suriye'ye düzenli olarak yiyecek ve tıbbi malzeme içeren insani yardım paketlerinin gönderilmesini sağlamıştır.

2015 yılından itibaren Rusya Suriye savaşına oyun değiştirici(game-changer) olarak dahil olmuştur. Rusya'nın müdahalesi öncesinde Suriye'de Esad'ın hem askeri hem de maddi kaynakları oldukça azalmış durumdaydı. Esad özellikle Nisan-Ağustos 2015 tarihleri arasında ciddi anlamda zorlanmaya başlamıştı. Lazkiye bölgesindeki Nusayri nüfusunun yoğun desteği olmasına rağmen iç savaş bu desteğinde yavaş yavaş yok olmasına sebep olmuştu. Nusayrilerin nüfusunun Suriye nüfusuna oranının %12 olduğu düşünüldüğünde savaşacak asker ve halk desteği konusunda azalmalar yaşanması normal karşılanmalıdır.[118] Bu desteğin azalmasına bağlı olarak İran'dan sağlanan gönüllü askerler ile Hizbullahta savaşa dahil olmuştur. Bu gönüllü savaşçılarında yeterli olmaması ile yaşanılan zor durumdan çıkmak için Rusya'nın müdahalesi istenmiştir. Çünkü İdlip'in Esad'ın elinden çıkması ve Lazkiye'ye yönelik saldırılardan sonra Halep, Hama ve Humus hattı tehlikeye girmiştir. Bu hattın muhaliflerin eline geçmesi Esad yönetiminin yıkılması anlamına geldiğinden Rusya'nın da Suriye'deki kazanımlarının da yok olması demekti.

Rusya Eylül 2015'te ABD ile yaptığı Suriye ve Ukrayna görüşmelerinden bir sonuç alamayınca Esad'ın yardım talebini gerekçe göstererek Suriye'ye askeri müdahale kararı almıştır. Parlamentosunun da onayını aldıktan sonra Rusya 30 Eylül 105'te Suriye Krizi denklemine askeri olarak dahil olmuştur. Rusya Suriye'ye girdiğinde Esad'ın devrilmesine onay vermeyeceğini Suriye'nin bütünlüğüne koruyacağını ve terörizmle mücadele edeceğini belirtmiştir. Rusya aslında Esad'ın düşmeye en yakın olduğu dönemde Suriye'ye müdahale ederek Esad'ı ayakta tutmayı ve Doğu Akdeniz'deki trilyonlarca metreküplük doğalgazın kendi kontrolünde olmasını garantilemeye çalışmıştır.[119]

Rusya Suriye'ye askeri müdahaleye başladığında ilk iş olarak Türkiye'ye yakın bölgelerde operasyonlar yapmıştır. Rus savaş uçakları Türkiye hava sahasını

[118] Salih Yılmaz, a.g.e.,s.182.
[119] Salih Yılmaz, a.g.e., s.183.

birçok defa ihlal ederek öncelikle Türkiye'nin kendi sınırına yakın bölgelerde yapılacak operasyonlara tepkisini ölçmüş, Türkiye'nin yapılan operasyonlara sesini çıkarmaması üzerine de Suriye'de tüm bölgelerde hava operasyonları Rus uçakları tarafından icra edilmiştir. Ancak 24 Kasım 2015 tarihinde yine bir Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesi sonucu Rus uçağı Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından düşürülmüş ve Suriye Krizi yeni bir boyuta taşınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RUS UÇAĞININ DÜŞÜRÜLMESİ VE KRİZ DÖNEMİ

2.1 Rus Uçağının Düşürülmesine Giden Süreç

Rusya ile Türkiye arasında yaşanan uçak krizinin ayak sesleri 2015 yılında iyice hissedilirken, ilk gerilimler 2012 yılına dayanmaktadır.

22 Haziran 2012 tarihinde TSK'ya ait RF-4E Fantom keşif uçağının Suriye tarafından Rusya'nın yerleştirdiği hava savunma sistemi ile hiçbir uyarı yapılmadan düşürülmüştür. Aynı gün Başbakan Erdoğan, olay sonrası artık angajman kurallarının değiştiğini ve sınıra yakın bölgelerde Suriye güçlerinin varlığının tehdit olarak tanımlanacağını açıklamıştır. Sonrasında Suriye sınırında askeri tedbirler arttırılmış, bölgeye zırhlı birlikler ve hava savunma bataryaları yerleştirilirken, sınır ihlalinde bulunan Suriye helikopterleri için F-16 jetleri kaldırılmıştır.[120] 24 Haziran 2012 tarihinde NATO Konseyi acil toplantıya çağırılmış, BM Genel Sekreteri ve BMGK Başkanı'na eşzamanlı bilgilendirilmiş ve bu girişimlerin sonucunda Suriye sınırına NATO destekli Patriot füze sistemleri yerleştirilmiştir. Yeni belirlenen kurallar kapsamında Türkiye, sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle 23 Mart 2014'te Suriye Hava Kuvvetleri'ne ait MIG-23 tipi savaş uçağını, 16 Mayıs 2015'te yine Suriye Hava Kuvvetleri'ne ait bir askeri helikopteri Hatay sınırında düşürmüştür.

Ayrıca 11 Ekim 2012 tarihinde Moskova'dan Şam'a giden Suriye yolcu uçağının şüpheli askeri yük taşıdığı istihbaratı üzerine Türk savaş uçaklarınca Ankara Esenboğa hava alanına indirilmesi ve tespit edilen askeri yüklere el konulması[121] Rusya tarafından asla unutulmamıştır.

---

[120] "Syria shots down Turkish Fighter jet",The Telegraph, (Erişim 27.09.2016), http:// www. telegraph.co.uk/ news /worldnews /middleeast/syria/9349777/Syria-shoots-down-Turkish-fighter-jet.html

121 "Moskova-Şam seferini yapan uçak Ankara'ya indirildi", Haber rus sitesi,(Erişim 27.09.2016), http://haberrus.com/headline/2012/10/10/moskova-sam -seferini-yapan-ucak-f-16larla-ankaraya-indirildi.html

2015 yılı içinde Rusya-Türkiye arasında yaşanan ilk gerilim, Putin'in 24 Nisan'da Ermenistan'daki törenlere katılması esnasında yaşanmıştır. Anma töreninde 1915 olayları ile ilgili olarak Putin'in "Soykırım"[122] ifadesini kullandığına ilişkin asılsız haberlerin çıkması ilişkilerde soğuk rüzgarlar esmesine sebep olsa da krize dönüşmemiştir.

Rusya çıkarlarını ve güvenliğini bahane ederek Suriye'deki terörist gruplara 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren hava saldırıları düzenlemeye başlamış ve Suriye krizine askeri güç olarak dahil olmuştur. Bu tarihten itibaren Rusya saldırılarının hedefinde IŞİD'in yanı sıra El Nusra , Ahraru'ş Şam gibi El Kaide bağlantılı gruplarında olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın Suriye'deki operasyonlarına ilk tepki dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu'ndan gelmiş "Rusya'nın Suriye'deki hava harekatının kaygı verici olduğunu belirtmiştir. 2 Ekim 2015 tarihinde Başbakan Davutoğlu Rusya'nın ılımlı muhalifleri vurduğunu belirtmiştir. 3 Ekim 2015 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan Rusya'nın Suriye'ye sınırı yokken bu ülkeye müdahale etmesine anlam veremediğini belirtmiştir. 5 Ekim 2015 tarihinde Rusya'ya ait savaş uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği açıklanmış, Rus büyükelçi dışişlerine çağrılarak duyulan rahatsızlık Rusya'ya iletilmiştir. Rus savunma bakanlığı hava sahası ihlalini hava koşullarına bağlamıştır.[123]

Rusya'nın Suriye operasyonları devam ederken ve sıkça Rus uçaklarının Türk hava sahasını ihlalleri gerçekleşirken Türk kamuoyundan da Rusya'ya karşı tedbir alınmasına dair sesler yükselmeye başlamıştır. 24 Kasım 2015 tarihinde tüm uyarılara rağmen hava sahası ihlalini sürdüren Rus savaş uçağı Türk savaş uçaklarınca düşürülmüş ve yeni bir kriz döneminin başlangıcı olmuştur.[124]

Rus uçağının düşürülmesine giden sürecin ve Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin ve altında yatan nedenleri farklı başlıklar altında değerlendirmek gereklidir.

---

[122] "Putin Soykırım dedi",El Cezire,25.04.2015,(Erişim 27.09.2016), http://www. aljazeera.com.tr /haber/ putin-soykirim-dedi

[123] Salih Yılmaz, a.g.e., s.252

[124] Rus Savaş Uçağı Düşürüldü.",NTV, 24.11.2015, (Erişim 01.10.2016), http:// www.ntv.com.tr /turkiye/ rus-savas-ucagi-siniri-ihlal-etti-turk-f-16lar-dusurdu,_mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA

2.1.1 ABD'yi Suriye'de başarısız göstermek

Rusya'nın ABD'nin dünya polisliğine soyunmasını engellemek isteği, ikinci dünya savaşından beri devam etmektedir. Bu amaç için düşünülen plan Putin'in iktidara gelmesiyle aktif olarak uygulanmaya başlamıştır. Ruslar ABD ve AB'ye karşı güçlü olmak için 1996'da başlayan ve 2001 yılında örgüt yapısına dönüşen Şangay İşbirliği Örgütünü, 2002'de kurulan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütünü, BRICS'i ve 2015'te Avrasya Ekonomik Birliği projelerini hayata geçirmiştir. Çin ile birlikte hareket ettiği İpek Yolu Ekonomik Kuşağı Projesi kapsamında 2015'te kurulan Asya Alt Yapı ve Kalkınma Bankasını desteklemiştir. Rusya kendi aleyhine genişleyen NATO ve AB'ye karşı siyasi, kültürel, ekonomik, askeri bir savaş vermeye başlamıştır.

Rusya ABD'nin desteğiyle başlayan Arap Baharına ilk başta temkinli yaklaşmış ve en fazla ilişkilerinin olduğu Libya ve Mısır'daki yönetim değişikliği taleplerine karşı Ukrayna Krizi öncesinde tepki vermemiştir. Ancak Kırım'ın ilhakına sert tepki veren Batılı ülkelere karşı yeni bir hamle yapmak adına Ortadoğu'da aktif politikaları yürürlüğe koymuştur. Rusya ve ABD arasında 29 Eylül 2015 tarihinde BM genel Kurulunda yapılan Suriye merkezli görüşme öncesinde iki ülke yetkilileri birçok defa bir araya gelerek işbirliği konularını müzakere etmişlerdir. Fakat iki ülkenin Suriye Krizi görüşmelerinden sonuç çıkmamıştır. [125]Ağustos 2015 sonunda iki ülke yetkilileri Moskova'da bir araya geldiklerinde herhangi bir anlaşma olmasına bağlı olarak zaten Rus birliklerinin Suriye'ye sevk edileceği diplomatik çevrelerce konuşulmaya başlanmıştır.

İki ülke arasındaki en büyük uzlaşmazlık konusunun ise Kremlin'in "Esad Kalacak" yönündeki pozisyonunu değiştirmemesi olmuştur. Bu görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasıyla Rus medyasında sıkça Suriye'ye asker gönderileceği ve Esad'ın mücadelesine her türlü desteğin sağlanacağına dair haberler çıkmaya başlamıştı. Kremlin ise basında çıkan haberlerin gerçek dışı olduğunu belirtmiştir.

[125] BM Genel Kurulunda Düello", Akşam Gazetesi,29.09.2015, (Erişim 01.10.2016), http://www.aksam.com.tr/dunya/bm-genel-kurulunda-suriye-duellosu/haber-447428

Ancak, Suriye dışişleri bakanı Velid Muallim'in Ağustos 2015'te "Putin bize siyasi, ekonomik ve askeri destek vereceğini söyledi"[126] yönündeki açıklamaları Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin ip uçlarını veriyordu. Zaten Rusya Ağustos 2015 tarihinden itibaren Suriye'ye helikopter ve savaş uçaklarını göndermeye başlamıştı. Ağustos 2015'te bir Rus görev gücü Suriye'ye ulaşmıştı. Bu güçler Şam yakınlarında bir hava üssüne konuşlandırılmıştı. Danışmanlar, lojistik, personel, pilotlar ve hava savunma birliklerinden oluşan Rus askeri personeli Eylül başında Suriye'ye ulaşmıştı. Rusya'nın Suriye planları aslında Haziran 2015'ten itibaren aktif hale gelmiştir.

Rusya olası bir Suriye operasyonuna hazırlanırken bir taraftan da Donbas'ta suni krizler çıkararak ABD ve Batının dikkatini dağıtmayı başarmıştır. Rusya Suriye planlarını yaparken İran ile de iletişimi koparmamış ve Esad konusunda birlikte hareket etmişlerdir. İran'la Rusya'nın Suriye'ye destek için doğrudan müdahale kararı aldıklarına dair birçok haber medyada çıkmıştır. Rusya Federasyon Konseyinin Putin'in istediği operasyon iznini vermesinden sonra ABD'nin Moskova Büyükelçiliği'nden alınan kararla ilgili değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede ABD başkanı Obama ile Rusya devlet başkanı Putin'in bölgede IŞİD'le mücadelede ortak çıkarları konusunda anlaştığına dair vurgu dikkat çekiyordu. Rusya karar sonrasında Suriye'de operasyonları ne zaman başlayacağını açıklamamış, operasyon yapılacak bölgelerdeki ABD uçaklarının bölgeyi bir an önce terk etmesini talep etmiştir. [127]

Moskova'da basın toplantısı düzenleyen Kremlin sözcüsü Peskov, Rusya'nın Suriye'deki hava saldırıları meşru olan tek ülke olacağını belirtmiş ve konuşmasında "üçüncü ülkelerde hava operasyonları düzenlemek ya BM güvenlik konseyinin kararıyla ya da söz konusu ülkenin meşru yönetiminin talebiyle mümkündür, bu sebeple Rusya, Suriye'de meşru bir biçimde hava operasyonu düzenleyen ilk ülke olacak" vurgusu yapılmıştır.[128] ABD Rusya büyükelçiliği basın sözcüsü Will

---

[126] "Rus Askerleri Suriye'ye Sevk Ediliyor", Milliyet Gazetesi,(Erişim 01.10.2016), http://www.milliyet.com.tr/rus-askerleri-suriye-ye-sevk/dunya/detay/2112503/default.htm

[127] Salih Yılmaz, a.g.e.,s.175.

[128] "Rusya IŞİD'i Havadan Vurduk", Sputnik Haber sitesi,(Erişim 02.10.2016), https:// tr.sputniknews.com/rusya /20150930101804 5796-putin-federasyon-konsey-asker

Stevens'in ABD başkanı Obama ile Rusya devlet başkanı Putin'in yaptıkları görüşmede iki ülkenin IŞİD'le mücadelede ortak çıkarlara sahip olduğu konusunu vurgulamıştır. Suriye Parlamento sekreteri Halid el Abud, "Rusya'nın Suriye'de düzenleyeceği hava operasyonlarını sonun başlangıcı olarak nitelemiş, ABD'nin Rusya-Esad koalisyonuna katılmaktan başka çaresinin kalmadığını" belirtmiştir. Bu değerlendirme aslında Esad'ın Suriye'de ABD'yi kendileri ile işbirliğine zorlayacaklarının da bir açıklamasıdır. Rusya Parlamentodan aldığı askeri müdahale yetkisinden sonra 30 Eylül 2015 tarihinde Humus civarında hava saldırılarına başlamıştır.

ABD Suriye politikasında destek güç olarak uzun süre Türkiye'yi kullanmış, Rusya ise Suriye'de doğrudan kendisi ön plana çıkmasa da destek gücü olarak İran'ı kullanmıştır. ABD 2015 yılı başından itibaren Türkiye'nin planlarına sırt çevirerek IŞİD'le başta olmak üzere diğer muhalif güçlere karşı Suriye'nin kuzeyindeki ayrılıkçı PYD/YPG'yi destek gücü olarak kullanmaya başlamıştır. Ayrıca Esad'la mücadele eden ÖSO' ya verdiği desteğini büyük oranda azaltmıştır.

Rusya ise Suriye'ye verdiği askeri teçhizat ve ekipman desteğini uzun süre inkar ederek uluslararası camianın tepkisini çekmek istememiştir. Askeri teçhizatlarla Esad'ın başarı kazanamadığını görünce İran'dan gelen gönüllüler ile ve Lübnan'dan gelen Hizbullah üyelerine destek olmuştur. Suriye'de ABD'nin etkisiz politikaları ve Rusya'nın müdahalesi sonucunda bölünmüş bir Türkiye ve bu bölünmüşlük içinde Bağımsız Suriye Kürdistan'ı hedeflenmiştir. Rusya Ortadoğu'daki istikrarsızlığın en büyük nedenlerinden birisinin ABD olduğunu düşünmektedir. Arap Baharı olarak nitelendirilen demokrasi ve hak arayışlarını ABD'nin Arap dünyası ve Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme çabası olarak görmektedir.

Rusya açısından bakıldığında Arap Baharı kendisi için ekonomik kazanımlar ve kayıplar içermektedir. Arap Baharı sonucunda yükselen petrol fiyatları ile önemli ekonomik gelir elde etmiştir. Fakat Mısır, Libya, Fas, Tunus gibi ülkelere yapılan silah ihracatının düşmesiyle de ekonomik kayıp yaşamıştır. Rusya'nın bu maksatla Suriye'de izlediği politika ABD'yi etkisizleştirme amacı taşımaktadır.

2.1.2 Türkiye'yi etkisiz kılma çabaları

Rusya Putin'in iktidara gelmesiyle tam anlamıyla bir dönüşüm yaşamış ve Ekonomik olarak güçlenmeye müteakip revizyonist politikalar izlemeye başlamıştır. Rusya günümüzde sadece askeri olarak güç kazanmamış, aynı zamanda propaganda yapan medya yapılanması ve psikolojik savaş yürütebilecek dış örgütlenmesini de güçlendirmiştir. Rusya'nın özellikle Türkiye'deki dinamikleri harekete geçirebilme gücü oldukça fazladır. Türkiye Rusya'yı Batı ile ilişkisinde denge unsuru olarak kullanırken, Rusya ise hiçbir zaman tarihsel hafızasını kaybetmeden Türkiye ile ilişkilerini daha çok ekonomik düzlemde yürütmüştür. Türkiye ile Rusya 2000–2015 yılları arasında hem rekabet hem de işbirliği içersinde olmuştur. Ancak her iki ülke kamuoyunda sadece işbirliği ön plana çıkarılmıştır. [129]

Türkiye, Rusya için Ortadoğu'da ve Avrasya'da hem bölgesel bir güç hem de kendi çıkarlarını tehdit eden bir ülkedir. Rusya'nın Putin dönemindeki stratejik planları, jeopolitik çerçevede Türkiye ile ekonomik ilişki dışında bir bütünleşmeyi öngörmemiştir. Türkiye Rusya ile ilişkilerini AB ile alternatif olarak düşünmüştür. Türkiye'nin NATO ve Avrupa-Atlantik bloğuna karşı Rusya'yı koz olarak kullanmak istemesi Rusya açısından karşılık bulmamıştır.

Rusya'ya göre Türkiye'nin bölgesel bir güç olması en fazla kendisine zarar verecektir. Suriye'de başarılı olmuş bir Türkiye'nin başta Ortadoğu ve Orta Asya olmak üzere Kafkasya ve Ural bölgesinde yaşayan Müslüman Türk toplumlara güven vereceğini düşünmüştür. Türkiye'de yaşayan Kafkasyalı göçmenler de Rusya açısından önemli bir sorundur. Çünkü bunların Kafkasya'daki akrabalarını etkilemesinden korkulmaktadır. Rusya her zaman Türkiye'ye temkinli yaklaşmış, Türkiye'nin Rusya'da yaşayan soydaşlarıyla ilişki kurmasını istememiştir. Örnek vermek gerekirse TİKA'nın Rusya'da faaliyette bulunmasına izin vermemiştir.[130]

---

[129] Salih Yılmaz, a.g.e.,s.179.
[130] Bkz.Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Resmi Sitesi Faaliyet Raporları, (Erişim 03.10.2016), http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22

Rusya'nın Suriye'deki operasyonlarının temelinde ABD, Türkiye ve Suudi Arabistan vb. ülkelerin kendi çıkarına uygun olmayan politikalar yürüterek Ortadoğu'da etkin olmalarını engellemek vardır. Türkiye'nin PYD'nin Suriye'de Fırat nehri batısına geçmesini kırmızı çizgisi olarak belirlemesi[131] Rusya'nın Türkiye karşıtı politikalarını harekete geçirmesine sebep olmuş, Türkiye'den Halep'e kadar uzanan bölgede Esad karşıtı güçlerin destek yollarını keserek Esad'a güç kazandırmak istemiştir. Rusya Tişrin barajı operasyonunda Suriye Demokratik Güçleri adıyla aslında PYD'ye destek vererek bölgede ayrılıkçı Kürt koridoru oluşturmak istemiştir. Ayrıca Rusya izlediği Türkiye karşıtı başka bir politika ile Türkiye'nin IŞİD'i desteklediği imajı çizilmektedir. Bu Politika bilinçli olarak Türkiye'nin bölgesel güç imajını yok etmek için yürütülmektedir. Ayrıca bölgede terörden korkan ülkelerin Türkiye'den uzaklaşması amaçlanmaktadır.[132]

2.1.3 NATO'yu etkisizleştirerek müttefikler arasında güvensizlik oluşturmak

Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna-Kırım, ve Baltık ülkelerindeki saldırgan tutumuna kayıtsız kalan NATO'nun varlığı Suriye'deki tutumuyla da sorgulanmaya başlamıştır. Türkiye'nin Suriye'deki gerçekçi tezlerini desteklemeyerek Ankara'yı yalnız bırakan NATO, Türkiye'nin terörle mücadelesine de destek vermemiştir. Rusya Suriye'de NATO'yu test etmektedir. ABD ve NATO Rusya'nın Gürcistan'a uyguladığı işgal politikasını, ülkenin Güney Osetya ve Abhazya olarak bölünmesini engelleyememiştir. Ukrayna'da 2013 yılında başlayan gösterilerin Rus azınlıklar eliyle iç savaşa dönüşerek ülkenin parçalanmasını izlerken Kırım'ın Rusya tarafından ilhakına da seyirci kalmıştır.

Rusya Suriye'ye askeri müdahalede bulunurken ilk iş olarak Türkiye'ye yakın bölgelerde operasyonlar yapmıştır. Rus savaş uçakları Türk hava sahasını birçok defa ihlal ederek öncelikle Türkiye'nin kendi sınırına yakın bölgelerde yapılacak hava saldırılarına karşı reaksiyonunu test etmiştir. Türkiye'nin yapılan operasyonlara ses çıkarmamasına müteakip Suriye'nin tamamına yönelik hava

[131] " Fırat'ın Batısı Kırmızı Çizgi", Milliyet,01.07.2015,(Erişim 03.10.2016), http://www.milliyet.com.tr/firat-in-batisi-kirmizi-cizgi/siyaset/detay/2081424/default.htm
[132] Salih Yılmaz, a.g.e. s.181.

harekatları Rus uçakları tarafından icra edilmiştir. Rusya Türk hava sahasını ihlal ederek aynı zamanda NATO'nun da tepkisini ölçmüştür.[133]

Aslında Rus uçaklarının hava sahası ihlali yeni değildir. Rus uçaklarının İskoçya ve Norveç hava sahasını birçok defa ihlal ettiği bilinmekte bu ihlallere karşı NATO tarafından sürekli olarak Rusya'ya Baltık bölgesinde ültimatom verilmektedir.[134] Rusya'nın bu davranışlarının ana nedeni Ukrayna krizine karşı Batı'nın aldığı ambargolara tepkisidir. Rusya'ya göre Türkiye hava sahası da NATO hava sahasıdır ve hava sahasının ihlali karşısında NATO'nun Türkiye'yi korumaya yönelik davranışta bulunamayacağını hem Türkiye'ye göstererek NATO ile Türkiye arasındaki ilişkileri germeye çalışmakta hem de NATO'nun etkisizliğini bölge ülkelerine de göstermek istemektedir.[135]

2.1.4 Avrupa'ya mülteci akınını artırmak

Rusya daha önce Çeçenistan'da uyguladığı hava saldırılarıyla sivilleri yerinden etme politikasını Suriye'de uygulamıştır. Rusya'nın Suriye'de düzenlediği hava saldırılarında sivilleri hedef alması, daha önce Çeçenistan'da uyguladığı "Sivil Seyreltme" taktiğini akla getirmiştir. Rusya muhalif güçleri kara gücüyle alt edemeyeceğini Çeçenistan tecrübelerinden bildiği için sivilleri bombalayarak katliam ve korkutma yoluyla sivilleri yerlerinden etmiş ve tüm Suriye'yi savaş alanına dönüştürmüştür. Ayrıca Esad'ın kendisi için savaşacak asker bulmakta zorlandığı ve pes etmek üzere olduğu bir anda dengeyi Esad lehine değiştirmek için Rusya tarafından hava saldırıları düzenlenmiştir.[136]

Rusya'nın 30 Eylül itibariyle sözde terörle mücadele iddiasıyla başladığı hava saldırıları IŞİD unsurlarından çok ılımlı muhalifleri ve bu grupların kontrolünde yaşayan sivil halkı hedef almıştır. Saldırılar Ekim 2015'te İdlip, Hama, Humus ve

---

[133] **"Türk hava sahasını yanlışlıkla ihlal etmemiz",T24 Haber,06.10.2015,(Erişim 04.10.2016), http://t24.com.tr/haber/rusyadan-natoya-cevap-turk-hava-sahasini-yanlislikla-ihlal-etmemizi,311973**

[134] "NATO: Rusya 1 yılda 150'den fazla ihlal gerçekleştirdi",Ntv Haber,25.11.2015.(Erişim 04.0.2016), http://www.ntv.com.tr/dunya/nato-rusya-bir-yilda-150den-fazla-hava-sahasi-ihlali-yapti,XlzGGYMUIkmNomm-0Ry3bw

[135] Salih Yılmaz, a.g.e. s.205.

[136] Salih Yılmaz, a.g.e. s.223.

Halep'in kuzeyine yoğunlaşırken, Kasım ayından itibaren Türkmenlerin yaşadığı Bayırbucak bölgesinde yoğunlaşmıştır. Batı ülkelerinden gelen tepkilere rağmen Rusya sivilleri hedef alan saldırılarına devam etmiştir. Rusya'nın bu hava saldırılarındaki hedefi sivillerin muhaliflere olan desteğinin kesilmesi ve başlatılacak yeni bir mülteci akınıyla hem Türkiye'yi hem de Avrupa'yı Suriye savaşının Esad'ın istediği gibi bitmesine ikna edebilmektir. Ayrıca Avrupa'ya giden mülteci sayısını artırarak AB'nin Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımları kaldırmayı amaçlamıştır.[137]

2.1.5 Tartus Deniz Üssü

Rusya'nın Suriye'deki stratejik olarak en önemli varlığı 1971 yılından beri sahip olduğu Tartus deniz üssüdür.[138] Bu üs Rusya'nın eski Sovyet coğrafyası dışındaki tek deniz üssü olma özelliğini taşımaktadır. Bu üssün varlığı Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki varlığının göstergesidir. Rus stratejik anlayışına göre Esad'ın idaresinin sürmesi Rusya'nın Tartus Deniz üssünün varlığının devam etmesi anlamına gelmektedir. Esad'ın devrilmesi ile Suriye'deki bu stratejik üssün kaybedilmesi korkusu Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmesinin altında yatan nedenlerden bir tanesidir. Bu üs sayesinde Rusya sıcak denizlere inebilmekte, bu üssün kaybedilmesi halinde Rus Deniz Kuvvetlerinin Akdeniz'deki faaliyetleri sınırlanacak ve Akdeniz'de kalış süreleri kısalacaktır.[139]

Tartus üssü Rusya'nın Karadeniz donanmasına bağlıdır. Bu üs Rus donanmasının Akdeniz, Aden körfezi ve Hint Okyanusunda görev yapan savaş gemilerine ikmal-bakım vb. lojistik destek sağlamaktadır. Rusya bu üssü 2010 yılında dönemin başbakanı Medvedev'in ziyareti sonrasında yenilemiş ve kullanılabilirliğini arttırmıştır. Rusya ne zaman bölge ülkelerinde ABD ile bir mücadeleye girişse bu limana savaş gemilerini göndermekte ve Akdeniz'de Rus varlığını hissettirmektedir. Rusya, Suriye'deki Tartus üssünü kendisi için vazgeçilmez olarak değerlendirmektedir. Son yıllarda Doğu Akdeniz havzasında

[137] Salih Yılmaz, a.g.e. s.224.
[138] Kerim Has, "Türkiye-Rusya İlişkileri Ekseninde Suriye Krizi",USAK Yayınları, 2012, s.4.
[139] Salih Yılmaz, a.g.e. s.159.

tespit edilen doğalgaz rezervlerinin varlığı bu üssün önemini daha da arttırmaktadır.[140]

2.1.6 Doğalgaz ve petrol kaynakları üzerinde Batı'nın söz sahibi olmasını engellemek

Rusya son dönemlerde Doğu Akdeniz'e tespit edilen doğalgaz rezervleri ile Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını kendi güvenliği ve ekonomisi için tehdit olarak görmektedir. Ayrıca Rusya Doğu Akdeniz'deki enerji paylaşımında söz sahibi olmak istemektedir. Rus şirketler, 10 Ekim 2013 tarihinde yaptığı anlaşma ile Suriye karasularında gaz arama ve çıkarma izni elde etmiştir. Rus şirketi Soyuzneftgaz, Lübnan sınırından başlayarak Banyas ve Tartus limanlarını içine alan yaklaşık 2190 km^2'lik alanda arama, çıkarma ve işleme hakkı kazanmıştır.[141] Rus şirketler Suriye'de doğalgaz işleme tesisi ve doğalgaz boru hattı inşa etmiştir. Ayrıca Rakka ve çevresinde Kasım 2014'te aynı şirket petrol arama hakkı almıştır. Bu bilgiler doğrultusunda Rusya'nın Suriye'ye ilgisinin sadece terörizmle alakalı olmadığı anlaşılmaktadır. Rusya'nın önde gelen enerji şirketlerinin Suriye'de çıkarları vardır.[142]

Suriye Ortadoğu'dan Avrupa'ya ulaşan ticari işleyişi kontrol edebilme açısından da önemli bir ülkedir. Rusya Doğu Akdeniz'de Suriye kıyılarının ABD ve Türkiye'nin kontrolüne girmesini istememektedir. Suriye doğu-batı istikametinde enerji ve ulaştırma hatlarını kontrol etme açısından değerlidir. Doğu Akdeniz'deki enerjinin Avrupa'ya ulaştırılması için Suriye'ye ihtiyaç vardır. Kıbrıs ve İsrail açıklarında keşfedilen zengin doğalgaz alanlarının kullanımı Suriye'de istikrar olursa değer kazanacaktır. Çünkü bu bölgedeki enerji kaynaklarının kara yoluyla veya deniz yoluyla taşınması halinde de Suriye topraklarını ve karasularını kullanmak gereklidir. Rusya'nın bu kazanımları ABD veya Türkiye'ye terk etmek istememesi planlı bir

---

[140] Habibe Özdal vd., **Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine**, USAK Rapor no :13-06, Ankara, 2013

[141] "Cabinet Approves Russian Gas Exploration", Syrian Observer News,(Erişim 04.10.2016), http://www.syrianobserver.com/EN/News/26175

[142] " Suriye'de Boru Hattı Denklemi" Sözcü Gazetesi,29 Ağustos 2016,(Erişim 04.10.2016), http://www.sozcu.com.tr/2016/yazarlar/zeynep-gurcanli/suriyede-boru-hatti-denklemi-1368755/

politikadır. İsrail'in bulduğu Tamar sahasında 275 milyar m^3'lük doğalgaz rezervi keşfetmesi bölgeyi daha değerli hale getirmiştir.[143] Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin 12. parselde 200 milyar m^3'lük doğalgaz bulması Kuzey Kıbrıs ile olan barış görüşmelerini hızlandırmıştır. Hızlı bir barış ile Türkiye bölgeden uzaklaştırılmak istenmektedir.[144]

[143] "İsrail Dev Doğalgaz Projesine Başlıyor",Şalom news,(Erişim 05.10.2016), http://arsiv.salom.com.tr/news/print/17360-Israil-dev-dogalgaz-projesine-basliyor.aspx
[144] Salih Yılmaz, a.g.e., s.183

2.2 Rus Uçağının Düşürülmesi

22 Haziran 2012 tarihinde TSK'ya ait RF-4E Fantom keşif uçağının Suriye tarafından Rusya'nın yerleştirdiği hava savunma sistemi ile hiçbir uyarı yapılmadan düşürülmüştür. Aynı gün Başbakan Erdoğan, olay sonrası artık angajman kurallarının değiştiğini ve sınıra yakın bölgelerde Suriye güçlerinin varlığının tehdit olarak tanımlanacağını açıklamıştır.[145] Yeni angajman kuralları gereği Türkiye, sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle 23 Mart 2014'te Suriye Hava Kuvvetleri'ne ait MIG–23 tipi savaş uçağını, 16 Mayıs 2015'te yine Suriye Hava Kuvvetleri'ne ait bir askeri helikopteri Hatay sınırında düşürmüştür.

Rusya, çıkarlarını ve güvenliğini bahane ederek Suriye'deki terörist gruplara 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren hava saldırıları düzenlemeye başlamış, uçakları ile 3–4 Ekim tarihlerinde Türk hava sahasını iki defa ihlal etmiştir. Bunun üzerine Türkiye–Rusya arasında 15 Ekim tarihine kadar çok sayıda üst düzey görüşme gerçekleştirilmiş, görüşmelerde Rus tarafına Türk hava sahasının ihlal edilmesi halinde angajman kurallarının mutlaka uygulanacağı belirtilmiştir.

24 Kasım 2015 tarihinde saat 09.20 civarında Hatay'ın Yayladağı bölgesinde Türk hava sahasını ihlal eden bir adet SU–24 tipi Rus savaş uçağı, devriye görevini icra eden 2 adet F–16 savaş uçağı tarafından defalarca (5dk. İçinde 10 kez) ikaz edilmesine müteakip düşürülmüştür. Olayın meydana gelmesinden sonra taraflardan farklı açıklamalar gelmiştir. Türk tarafı "milliyeti bilinmeyen bir savaş uçağı defalarca ikaz edilmesine rağmen cevap vermemesi üzerine" düşürüldüğünü duyurmuştur. Rus tarafı ilk açıklamasında düşen uçağın kendilerine ait olduğunu ve karadan gelen bir füze ile düşürüldüğünü açıklamış daha sonra Türkiye'nin açıklaması üzerine kendi uçağının Türk F-16'larca düşürüldüğünü teyit etmiştir. Müteakip yapılan açıklamada Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal etmediği, tam tersine Türk uçağının Suriye hava sahasını ihlal ederek Rus uçağını Suriye sınırından

[145] "Angajman Kuralları Değişmiştir",Vatan Gazetesi,23.06.2012,(Erişim 05.10.2016), http://www.gazetevatan.com/suriye--turk-savas-ucagini-dusurdu--459720-gundem/

1 km. içeride düşürdüğünü iddia etmiştir.[146] Bu iddialarını Türkiye'nin olaydan hemen sonra Rusya ile iletişime geçmek yerine NATO ile irtibat kurulması ile desteklemişlerdir.

Olay sırasında SU-24 savaş uçağında bulunan 2 pilot paraşütle atlamış, ancak 1 pilot uçağın düştüğü bölgedeki muhalif unsurlarca öldürülürken diğer pilot Rusya tarafından yaralı olarak kurtarılmıştır. Olaydan yaralı olarak kurtarılan Rus pilot yaptığı ilk açıklamada Türk F-16'larınca hiç uyarılmadıklarını ve Türk hava sahasını ihlal etmediklerini belirtmiştir.[147] Öte yandan olay esnasında bölgede uçuş yapan Hollandalı pilotların ve ABD'nin Türk iddialarını destekleyen ve Türk pilotların defalarca acil durum kanalından Rus pilotları ikaz ettiğini teyit eden açıklamaları gelmiştir.[148] Sonuç olarak yapılan tüm açıklamalar neticesinde ABD, NATO ve AB ülkeleri tarafından Türkiye'nin iddialarının haklı olduğu ve gerçeği yansıttığı belirtilmiştir.

Olay sonrası, iki ülke liderlerinden peş peşe açıklamalar gelmiş, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan "Tüm uyarılara rağmen hava sahamızı ihlal eden aidiyeti belli olmayan uçağa müdahale edilmiştir, bu hadise tamamen Türkiye'nin önceden ilan ettiği angajman kuralları çerçevesinde gerçekleşmiştir" diyerek Türk tarafının haklılığını savunurken, Rusya Devlet Başkanı Putin ise " Rus uçağının ve pilotların Türk hava sahasını ihlal etmediği açıktır, bugün yapılanlar muhalifleri destekleyenlerin bizi sırtımızdan bıçaklamasıdır" diyerek Rusya'nın bu olayı daha da derinleştireceğini göstermiştir.

Rus uçağının düşürülmesi konusunu uluslararası hukuk açısından değerlendirecek olursak, Türkiye ile Suriye'nin 1971 yılında yapmış olduğu ikili anlaşma önem arz etmektedir. Bu anlaşmaya göre taraflar, uçaklarının sınır hattına 5

---

[146] "Putin'den Sert Açıklama",CNN Turk,24.11.2015,(Erişim 05.10.2016), http://www. cnnturk. com/video/dunya/putinden-dusurulen-ucak-icin-ilk-tepki

[147] "Kurtulan Rus Pilot Konuştu",Cumhuriyet Gazetesi,25.11.2015,(Erişim 05.10.2016), http://www .cumhuriyet. com.tr/haber/dunya/431767/Kurtulan_Rus_pilot_konustu.html

[148] "Hollandalı Pilot: Türkiye'nin Düşürülen Uçağa Yaptığı İkazları Duyduk", Sabah, 24.11.2015, (Erişim 05.10.2016), http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/24/hollandali-pilot-turkiyenin-dusurulen-ucaga-yaptigi-ikazlari-duyduk

km'den fazla yaklaşmaması, acil haller ve harita yapımında kullanılan uçakların uçuşlarının uçuşlardan önce karşı tarafın yetkili makamlarına bildirilmesi ve üçüncü tarafların uçaklarının da bu kurallara riayet etmesini sağlamakla yükümlüdür. Özetle, her türlü hava araçlarının(sivil uçuşlar hariç) karşı taraf sınırına 5 km.'den fazla yaklaşmamasını sağlamak zorundadır. Aksi takdirde ülkeler mevcut duruma ve uluslar arası hukuktan kaynaklanan haklarına uygun olarak belirledikleri "angajman kurallarını" uygulamaya sokma hakkına sahip olacaklardır. Türkiye 2012 yılında Suriye'de düşürülen F-4 Fantom keşif uçağından sonra angajman kurallarının uygulanacağını belirtmiş ve 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden SU-24 Savaş uçağını uluslararası hukuka uygun olarak düşürmüştür.

2.3 Rus Uçağının Düşürülmesi Sonrası Rusya İle Yaşanan Kriz

Rus uçağının düşürülmesine ilk tepki Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'dan gelmiş, planlı Türkiye ziyaretini iptal etmiş ve Rus vatandaşlarına Türkiye'ye gitmeme uyarısı yapmıştır.[149] Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan ise Rusya'nın IŞİD'in bulunmadığı bölgelerdeki Türkmenleri bombaladığını belgelerle açıklayarak Türkiye'nin kendi hava sahasını korumasının en doğal hakkı olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin Rus uçağının hava sahasını ihlal ettiğine dair görüntüleri ve haritayı detaylı şekilde yayımlaması Rusları tatmin etmemiştir. Ruslar ihlal görüntülerine teknolojik bilgi ve belgelerle yanıt verememiş bulunduğu söylenen uçağın kara kutusunun ise arızalı olduğu açıklanmıştır.[150]

Rusya ilişkilerin normalleşmesi için Türkiye'nin Rusya'dan özür dilemesini, Rus pilotun ailesine tazminat ödenmesini ve olayın sorumlularının cezalandırılmasını istemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Putin'in özür talebine "Eğer birisinin özür dilemesi gerekiyorsa, bu biz değiliz. Hava sahamızı ihlâl edenler özür dilemeli." diyerek Rusya'dan özür dilenmeyeceğini belirtmiştir. Dış işleri Bakanı Çavuşoğlu'da özür talebine karşı "haklı olduğumuz bir konuda özür gerekmez. Üzüntülerimizi çok defa ilettik ve iletmeye devam ediyoruz. Rusya ile krizi tırmandırmak istemiyoruz" diyerek Rusya'dan özür dilenmeyeceğini ancak iki ülke arasındaki gerilimin düşürülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Erdoğan Rus uçağının düşürülmesine müteakip Putin'i telefonla aramasına rağmen cevap alamamıştır. Putin, Erdoğan'ın tüm görüşme taleplerini geri çevirerek bir bakıma görüşme ve uzlaşmadan kaçmayı tercih etmiştir. Erdoğan yaptığı açıklamada "Rus uçağı olduğunu bilseydik farklı davranırdık"[151] ifadesi Rusları tatmin etmemiştir. Rusya gerilimi tırmandırarak bir bakıma krizi fırsata çevirme

[149] "Lavrov,Türkiye Gezisini İptal Etti ve Vatandaşlarına Türkiye'ye Gitmeyin Çağrısı yaptı",Türk-Rus Haber,(Erişim 06.10.2016), http://www.turkrus.com/128629-lavrov-turkiye-gezisini-iptal-etti-turkiyeye-gitmeyin-cagrisi-yapti-xh.aspx
[150] "Düşürülen Rus Uçağının Kara Kutusu Arızalı Çıktı",Apron24 haber,(Erişim 06.10.2016), http://www.apron24.com/dusurulen-rus-ucaginin-kara-kutusu-arizali-cikti/
[151] "Rus Uçağı Olduğunu Bilseydik, Farklı Davranırdık",BBC,26.11.2015,(Erişim 06.10.2016), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126_erdogan_rusya_suriye

politikası izlemiştir. Eskiden Suriye'ye yönelik silah desteği iddialarını güçlü şekilde reddederken Rus jeti krizinden sonra tüm askeri operasyonları ve yardımları açığa çıkmıştır. Rusya Savunma Bakanlığı, 26 Kasım 2015'te Türkiye ile askeri işbirliği kanallarının tümünü askıya almış ve acil durumlarda irtibatı sağlayan "kırmızı hat" bile iptal edilmiştir.

Ayrıca Rusya olay sonrası Suriye'de hareket serbestîsi kazanmış ve Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmaya çalışmıştır. Rus uçağının düşürülmesine müteakip askeri anlamda bölgeye yığınak yapılmaya başlanmış, en gelişmiş Hava Savunma Sistemlerinden olan S-400'ler bölgeye konuşlandırılmıştır.[152] Rusya'nın olaydan önce S-400 füze sistemlerini bölgeye getirmesi hem ABD hem de İsrail tarafından kesinlikle kabul edilmeyecek bir gelişme iken kriz sonrası kimse itiraz etmemiştir. Rusya aradığı fırsatı bu krizle elde etmiş, ABD'nin daha önce hava tehdidi olmadığı için füzelerin getirilmesine karşı çıkmasının önüne geçilmiştir. Rusya sadece S–400 füze sistemlerini getirmekle kalmamış, Türkiye'den Suriye'ye giden yardım konvoylarını bile hukuka aykırı şekilde vurmaya başlamıştır.[153] Ayrıca Türkmen Dağı bölgesini rahatça bombalamaya başlamış ve S–400 füzeleri sayesinde Türkiye'nin bölgeye hava harekatı yapmasının önü kesilmiştir.[154]

Rus jetinin düşürülmesinin hemen ardından hava sahası ihlalleri bir anda kesilmiş, bu durum " Rus uçağı düşürülmeseydi, Rusya Türkiye'yi taciz etmeye devam edecek miydi?" sorusunu gündeme getirmiştir. Rus uçağının düşürülmesine kadar geçen sürede aslında Türk tarafının tüm hamleleri net bir şekilde ortaya konulmuşken Rusya'nın ısrarla ihlallerde bulunması kötü niyet olarak algılanmıştır. Çünkü Türkiye, 22 Haziran 2012 tarihinde F–4 Fantom keşif uçağının düşürülmesi sonrasında angajman kurallarını ilan etmişti. Bu olay sonrasında Türk F-16'ları sınırda devriye uçuşlarına başlamış, 23 Mart 2014 ve 16 Mart 2015 tarihlerinde hava sahasını ihlal eden Suriye'ye ait bir uçak ve bir helikopter düşürülmüştü. Rusya'nın

[152] "S-400'ler Lazkiye'de",Habertürk, 27.11.2015, (Erişim 06.10.2016), http://www.haberturk.com/dunya/haber/1159259-s-400ler-lazkiyede
[153] "İnsani Yardım Konvoyu Türkiye Sınırında Vuruldu",Hürriyet, 25.11.2015,(Erişim 06.10.2016), http://www.hurriyet.com.tr/insani-yardim-konvoyu-turkiye-sinirinda-vuruldu-40018860
[154] "Rus S-400'ler Suriye'de Ne Yapacak?", Sputniknews,28.11.2015,(Erişim 06.10.2016), https://tr.sputniknews.com/rusya/201511281019333072-rus-s-400-suriye-/

Türkiye'nin açıkladığı angajman kurallarını ciddiye almayarak ihlalde ısrar etmesi ve Hazar Denizinden Suriye'ye füzeler yollaması, Rusya'nın devlet ciddiyetinin sorgulanmasına sebep olmuştur.[155]

Ukrayna ve Kırım krizi sonrasında tüm baskılara rağmen kendine ekonomik ambargo uygulamayan Türkiye'ye karşı Rusya, ekonomik tedbir paketleri açıklamaya başlamıştır. Rusya Türkiye ile yaşadığı uçak krizine müteakip krizi siyasetle sınırlı bırakmayarak ticaretten turizme, eğitimden spora her alana yaymıştır. Bu kapsamda Türkiye'ye karşı alınmasına karar verilen yaptırımlar ise şöyledir:[156]

- Türk vatandaşları için 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren Rusya'ya vizesiz seyahat uygulaması askıya alınmış,
- Türk Akımı doğalgaz boru hattı ile ilgili hükümetler arası görüşmeler sonlandırılmış,
- Türkiye'den alınan tavuk, hindi, domates ve elma vb. gıda ve tarım ürünleri ambargo kapsamına alınmış,
- Rus şirketlerinin 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren Türk vatandaşlarını işe alması yasaklanmış,
- Rusya'dan Türkiye'ye Tur paketi satışlarına ve bu ülkeye yapılan charter uçuşlarına yasak getirilmiştir.

Türkiye ve Rusya arasındaki anlaşmazlık konusuna bazı aşırı görüşlü kişiler İstanbul'a nükleer bomba atılmasını bile önermişlerdir.[157]

24 Kasım'da Rus uçağının düşürülmesine müteakip Rusya Devlet Başkan Putin G–20 Liderler Zirvesinde Rusya'nın Suriye'de hava operasyonlarının yanı sıra keşif uçuşlarının başladığını ve petrol kaçakçılığına dair ellerinde veriler olduğunu belirten kapalı suçlamalar içeren açıklamaları gerginliğin uzun süreceğinin sinyalleri olmuştur. IŞİD'i finanse eden ülkeler var diyen Putin teröristlerin yasadışı petrol

---

[155] "Rusya, Suriye'deki IŞİD Hedeflerini Hazar Denizinden Vurdu", Hürriyet Gazetesi, 07.10.2015, (Erişim 06.10.2016), http://www.hurriyet.com.tr/rusya-hazar-denizinden-vurdu-30256441

[156] "Rusya'nın Türkiye'ye Yaptırımları",Sputnik news,17.12.2015,(Erişim 06.10.2016), https://tr.sputniknews.com/infografik/201512171019728085-Rusya-Turkiye-yaptirimlar-Su-24/

[157] " İstanbul Boğazına Atom Bombası Atalım", Sözcü Gazetesi, 27.11.2015, (Erişim 06.10.2016), http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/jirinovski-istanbul-bogazina-atom-bombasi-atalim-996865/

ticaretinin boyutlarını ortaya koyan, uzaydan ve uçakla çekilen fotoğrafları meslektaşlarına sunduğunu belirtmiştir.[158]

Rusya Savunma Bakanlığı, Türkiye'ye topyekûn propaganda ve enformasyon savaşı başlatmış ve 2 Aralık 2015 tarihinde Suriye'deki IŞİD militanlarının finansal kaynaklarına dair bir toplantı düzenlemiştir. Savunma Bakan Yardımcısı Antonov, Suriye'de yasadışı olarak atılan petrolün ana güzergahının Türkiye olduğunu iddia etmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve ailesini IŞİD'in petrol sevkiyatıyla ilişkili olmakla suçlamıştır.[159]

Rus jetinin düşürülmesine müteakip iki ülke arasındaki ilk doğrudan temas, 3 Aralık 2015 tarihinde AGİT toplantısında gerçekleşmiş, Rus Dış işleri Bakanı Lavrov ve Türk mevkidaşı Çavuşoğlu ile bir araya gelmiştir. Basına kapalı ve soğuk bir ortamda yapılan görüşmede Çavuşoğlu üzüntülerini dile getirirken, Lavrov yeni bir şey duymadıklarını belirtmiştir. Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Rus Devlet Başkanı Putin'in 15 Aralık ta yapmayı planladığı görüşme iptal edilmiş, 2010 yılından bu yana düzenli olarak yapılan Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi görüşmeleri askıya alınmıştır.

Suriye politikasındaki taban tabana zıt tutumlarına rağmen Rusya ve Türkiye, uzun yıllardır ticari işbirliği odaklı iyi ilişkiler kurmayı başarmış, çok sayıda ortak projeyi yürütebilmişlerdir. 24 Kasım 2015 tarihi ise bu iyi ilişkilerdeki dönüm noktası olmuş, Putin Ak Parti hükümet var olduğu sürece Türkiye ile ilişkilerinin düzelmeyeceğini belirterek sorunu kişiselleştirmiştir. 24 Kasım 2015 tarihinden 2016 yılının Ağustos ayına kadar yaklaşık sekiz aylık dönemde Türkiye'nin başta turizm, tarım ve müteahhitlik sektörleri ciddi kayıplar yaşamış Türk ekonomisi zor bir dönemden geçmiştir.[160]

---

[158] "Rusya'nın Uydu Görüntüleri Analiz Edildi", NTV Haber, 04.12.2015,(Erişim 06.10.2016), http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/rusyanin-uydu-goruntuleri-tek-tek-analiz-edildi,V_ok6af-B067xlbPICo1uQ

[159] "Rusya: Erdoğan ve ailesi IŞİD'le Petrol Ticareti Yapıyor.",BBC,02.12.2015,(Erişim 06.10.2016), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151202_erdogtan_rusya

[160] "Rusya ile Krizin Bedeli Ağır Oldu",Anayurt Gazetesi, 17.09.2016,(Erişim 06.10.2016), http://www.anayurtgazetesi.com/haber/Rusya-ile-krizin-bedeli-agir-oldu/613659

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLİŞKİLERİN NORMALLEŞMESİ

3.1 Ortak Çıkarlar ve Ekonomik Kayıplar

Türkiye ile SSCB arasındaki ekonomik ilişkiler Ekim 1937 tarihli "Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması" ile başlamıştır. Daha sonra 1984 yılında imzalanan ve 1987 yılında yürürlüğe giren doğalgaz anlaşmasıyla hareketlilik kazanmıştır. Son 20 yıllık dönemde ise ticari ve ekonomik ilişkiler hem gelişmiş ve kapsamlı hale gelmiş, hem de karşılıklı bağımlılık yaratacak noktalara ulaşmıştır. Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin yasal dayanağını 25 Şubat 1991'de imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliğine dair Anlaşma sağlamaktadır. 1990'lı yıllarda Rusya yeniden yapılanma sürecinin sancılarını çekerken Türkiye ile ekonomik ilişkilerini o dönem bavul ticareti üzerinden geliştirmiş ve bu ticaret şekli, 1997 yılına kadar artış göstermiş, daha sonra giderek azalmıştır.[161]

Dünya ekonomisinin 2000 yılı itibariyle başlayan hızlı büyüme süreci ve hemen ardından 2008 yılında başlayan küresel ekonomik krizin etkileri gelişmekte olan ülkeler üzerinde olumlu ya da olumsuz olarak daha fazla hissedilmiştir. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan BRIC ülkeleri özellikle küresel kriz sonrası yakaladıkları büyüme performansı ile dünyanın en gözde ekonomileri haline gelirken günümüz uluslararası sistemin belirleyicileri de olmuşlardır.[162]

Öte yandan 11 Eylül olayları sonrası asimetrik tehdidin ortaya çıkması, bölgesel güç kavramını ve bölgesel işbirliği politikalarını beraberinde getirmiştir. Rusya'da Putin'in iktidara gelmesi ile SSCB'nin dağılmasından sonra bu ülkenin yaşadığı kan kaybı durdurulmuş ve hızla yeniden toparlanma sürecine girmiştir. Yakın çevre doktrini çerçevesinde komşu ülkelerle ilişkilerini geliştirmek isteyen

[161] Cemalettin Kalaycı, "Rusya Federasyonu ile Ticarette Türkiye'nin Açmazları", Eskişehir, 2013, s.40.
[162] Pınar Elbasan, BRICS: Çok Kutuplu bir Dünyaya Doğru,BİLGESAM Yayınları, 2011.

Rusya ile 2002 yılında iktidara gelen AK parti hükümetinin yolları ekonomik işbirliği konusunda kesişmiştir.

2005 yılında 15 milyar dolar olan dış ticaret hacmi, 2008 yılında 37 milyar dolarla rekor seviyeye ulaşmış, yaşanan küresel krizin de etkisi ile 2015 yılında 24 milyar dolar seviyelerine gelmiştir. 2000'li yıllardan itibaren artan doğalgaz ithalatı nedeniyle dış ticaret dengesi Rusya lehine giderek değişmekte ve Türkiye en fazla dış ticaret açığını Rusya'ya karşı vermektedir. Nedeni ise 1984 yılında yapılan doğalgaz anlaşması ile alınan doğalgazın karşılığı Rusya'ya pamuk, bitkisel yağlar, et şeklinde ödenmesi konusunda anlaşılmışken ilerleyen dönemde bu uygulamadan vazgeçilmesi ile dış ticaret açığı artmıştır.[163]

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2012	6.680.586	26.625.286	33.305.872	-19.944.700
2013	6.964.209	25.064.214	32.028.423	-18.100.004
2014	5.943.014	25.293.392	31.239.105	-19.347.679
2015	3.588.657	20.401.756	23.990.413	-16.813.099
2015 Ocak-Ağustos	2.432.489	14.399.665	16.832.154	-11.967.176
2016 Ocak-Ağustos	979.526	10.259.628	11.239.155	-9,280,102

Şekil:1.Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri.(Kaynak TÜİK)

İlerleyen işbirliği neticesinde ihracat ve ithalattaki zaman kayıplarını en aza indirmek maksadıyla 2008 yılında gümrük işlemlerinin basitleştirilmesine ilişkin protokol, 2009 yılında ise iki ülke arasındaki ticarette "Ruble" kullanılmasına dair anlaşma imzalanmış ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler gelişerek daha üst seviyeleri zorlamaya başlamıştır. 2015 yılı itibariyle Rusya, Türkiye'nin ihracatında ikinci, ithalatında ise üçüncü sırada yer almaktadır. Rusya, Türkiye'nin üçüncü büyük ticaret ortağı iken, Türkiye Rusya'nın altıncı büyük ticaret ortağı konumundadır. 2015 yılında Ukrayna krizi neticesinde uygulanan ambargolar ve

[163] Ahmet Oğuz Demir, Ali Çınar, " Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Etkileri: 24 Kasım sonrasında Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri ", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:15 Özel Sayı:29 Bahar 2016/1 s.311-323.

düşen petrol fiyatları neticesinde Rus ekonomisinin % 4 civarında daralması, ikili ticaretteki gerilemenin en önemli nedenini oluşturmuştur.[164]

Türkiye'den Rusya'ya yapılan ihracatta tarım ve dokumacılık ürünleri ve otomobil yedek parçaları başta yer alırken, Rusya'dan yapılan ithalatta ise enerji kaynakları(Doğalgaz, petrol ve yan ürünleri) ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Türk firmalarının Rusya'ya yaptığı inşaat yatırımları, Rusya'nın Türkiye'de yaptığı yatırımlar ve iki ülke arasındaki turizmin ulaştığı geniş kapsam ekonomik ilişkilerdeki güvenin ve istikrarın göstergesidir.

Türk inşaat sektörünün şimdiye kadar Rusya'da üstlendiği projelerin bedeli yaklaşık 64 milyar dolardır. Türk inşaat sektörünün yurtdışında üstlendiği projelerin % 20'si Rusya'dadır. Böylece Rusya inşaat firmalarımızın en fazla proje üstlendiği ülke konumundadır. Türk inşaat sektörü 2015 yılında Rusya'da 4,3 milyar dolar değerinde proje üstlenmiştir. Türkiye'deki Rus yatırımlarının toplam değeri ise 10 milyar doları aşmıştır. Rus firmalarının ülkemizdeki özelleştirme süreci kapsamında yaptıkları yatırımlara ilaveten Antalya ve civarındaki otellerde ve tatil köylerindeki Rus yatırımlarının 2.5 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Son yıllarda çok sayıda Rus vatandaşı Türkiye'de gayrimenkul satın almıştır. Rus vatandaşlarınca ülkemizde edinilen gayrimenkul sayısı 8.000 civarındadır. 2015 yılında Rus vatandaşlarının Türk emlak sektörüne yatırımları ise 300 milyon dolara yaklaşmıştır.[165]

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde turizm sektörü de önemli bir yer tutmaktadır. İlişkilerimizin gelişmeye başladığı 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'ye gelen Rus turistlerin sayısı giderek artmıştır. 2014 yılında ülkemizi 3.451.749 Rus turist ziyaret etmiştir. Rus ekonomisindeki daralmanın etkisiyle 2015 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Rus turistlerin sayısı 2.842.972'ye düşmüştür.[166]

---

[164] Türkiye İstatistik Kurumu, Turizm İstatistikleri,2016.
[165] Türkiye-Rusya Ekonomik ve Ticari İlişkileri, T.C.Moskova Büyükelçiliği Bilgi Notları,2016, (Erişim 20.10.2016), http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=219659
[166] Türkiye İstatistik Kurumu, Turizm İstatistikleri,2016.

ÜLKE	2010	2011	2012	2013	2014	2015
RUSYA	2.392.927	2.644.239	2.647.090	3.049.035	3.451.749	2.842.972

Şekil:2.Yıllara göre Rus Turist Sayısı (Kaynak TÜİK).

3.1.1. Enerji İşbirliği Alanları

Enerji, Türkiye ile Rusya arasındaki en önemli ticaret alanıdır. Rusya, geniş coğrafyasında kapsamlı yer altı zenginliklerine sahipken Türkiye'nin bu kaynaklar bakımından yoksun olması 1980 yılı sonrası iki ülkeyi bir araya getiren temel etken olmuş ve enerji konusunda işbirliği hızla gelişmiştir. Rusya Doğalgaz kaynakları açısından dünyada lider konuma sahipken, kömür rezervleri bakımından da ikinci sırada yer almakta, petrol rezervleri bakımından ise dünyada dokuzuncu sırada yer almasına karşın petrol üretimi açısından Suudi Arabistan ile birlikte zirveyi paylaşmaktadır.[167]

Doğalgaz

Zengin doğalgaz kaynaklarına sahip olan Rusya, Avrupa'nın baş tedarikçisi konumundadır. Rusya'nın doğalgaz konusunda ilk üç müşterisi Almanya, Türkiye ve İtalya'dır. Türkiye Rus enerji devi Gazprom açısından Almanya'dan sonra ikinci büyük pazar konumundadır. Türkiye 2015 yılında tükettiği yaklaşık 51 milyar m^3 doğalgazın 28 milyar m^3'ünü Rusya'dan almaktadır. Türkiye'nin doğalgaz aldığı diğer ülkeler ise İran, Azerbaycan, Cezayir ve Nijerya'dır.[168]

[167] Habibe Özdal vd, **Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten, Çok Yönlü İşbirliğine**,USAK Avrasya Araştırmaları Merkezi, USAK Rapor no:13-06, Ankara,2013,s.49.
[168] Türkiye İstatistik Kurumu Enerji Verileri,2016.

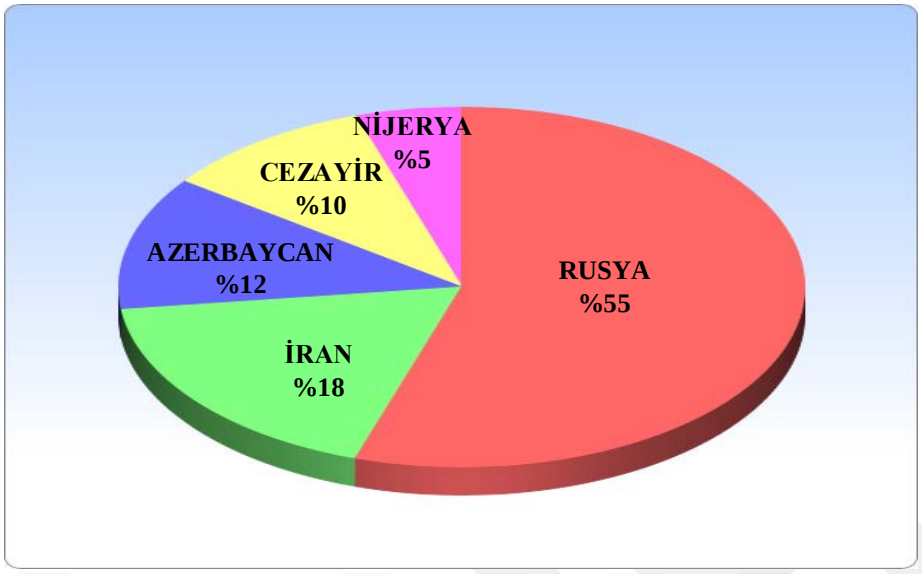

Şekil:3. Türkiye'nin Doğalgaz İthalatı (Kaynak:TÜİK)

1984 yılında yapılan doğalgaz anlaşmasında SSCB'den alınan doğalgaz karşılığında pamuk, et, bitkisel yağ ve çelik verilmesi konusunda anlaşılmıştır. İlerleyen dönemde Türkiye'nin enerji alışkanlıkları değişerek kullanılan doğalgaz miktarında artış olmuş ve alınan doğalgaz miktarı 1,5 milyar m^3'ten 45 milyar m^3'e yükselmiştir. Hızlı artışın başlıca sebebi elektrik üretiminde doğalgaza geçiş olmuştur.[169]

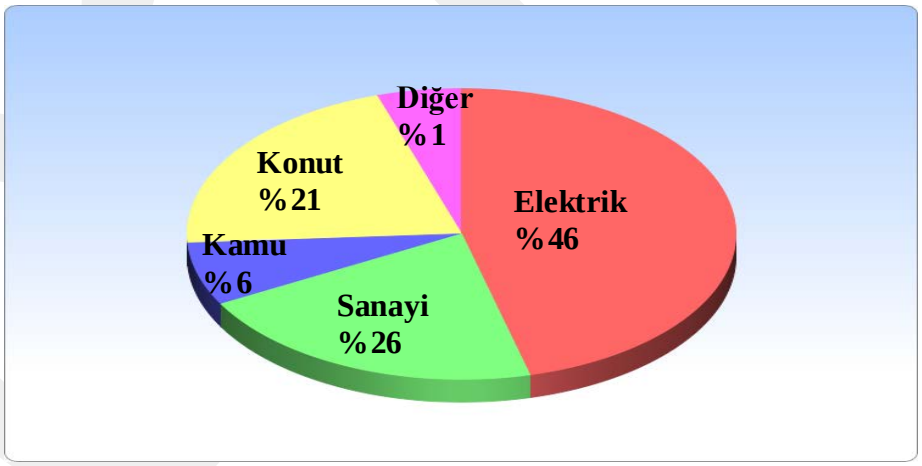

Şekil: 4. Doğalgaz Sektörel Tüketim Miktarı.(Kaynak TÜİK).

1997 yılında imzalanan anlaşma ile Karadeniz'in altından geçecek bir hat olan "Mavi Akım" projesi gündeme gelmiş, 2003 yılında mavi akım projesi hayata

[169] Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) Enerji verileri,2016.

geçirilmiştir. Yıllık 16 milyar m^3'lük kapasiteye sahip hattan 2003 yılından beri doğalgaz sağlanmaktadır. 2014 yılında yapılan anlaşma ile Karadeniz'in altından geçecek yeni bir hat olan "Türk Akımı" projesi gündeme gelmiştir.[170]

Rusya uzun vadede Avrupa'ya uzanan doğalgaz hatlarını çeşitliliğini arttırarak Avrupa'yı enerji yönünden kendine bağımlı hale getirmek istemekte, bu amacına ulaşmak içinse jeopolitik konumu dolayısıyla Türkiye ile işbirliğine gitmektedir.

Petrol

Türkiye 2015 yılında yaklaşık 25 milyon ton petrol ithal etmiştir. Türkiye'nin en çok petrol ithal ettiği ülkeler Irak, İran, Rusya ve Suudi Arabistan'dır. Türkiye Rusya'dan 2015 yılında yaklaşık 3 milyon ton petrol almıştır.[171]

2012 yılında gerçekleştirilen üçüncü Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK) toplantısında Türkiye'den Çalık Enerji ile Rusya'dan Rosneft önemli bir işbirliği anlaşması imzalamış ve Akdeniz bölgesindeki petrol dağıtımı ve deniz araçlarına yakıt satışı konusunda işbirliğini artırmaya karar vermişlerdir. Yaşanan bu son gelişmelerin dışında, en önemli gündem maddelerinden biri de Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi'dir.[172]

[170] Habibe Özdal, a.g.e. s.52
[171] Bkz. Şekil 5. Türkiye Ham Petrol Kaynakları
[172] Habibe Özdal, a.g.e. s.53.

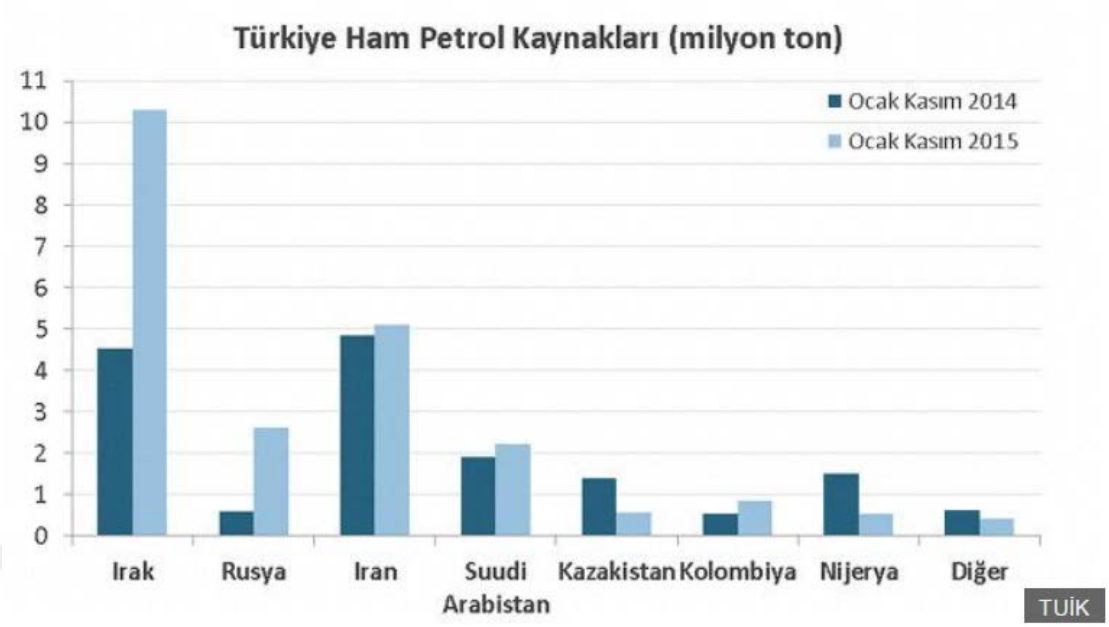

Şekil 5.Türkiye Ham Petrol Kaynakları (Kaynak TÜİK).

Yıllık 60 milyon ton kapasite ile çalışması planlanan projenin temel amacı, Boğazlardaki geçiş trafiğini azaltmak ve Ege Denizi'ni bypass ederek doğrudan Akdeniz pazarına ulaşabilmektir. Henüz müzakere aşamasında olan bu proje, petrol fiyatlarındaki azalmayla birlikte maliyet açısından sıkıntı olabileceği değerlendirilmektedir.[173]

Nükleer Enerji

2009 yılından itibaren Türkiye ve Rusya nükleer enerji bağlamında teknoloji transferini de kapsayan bir dizi anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalara müteakip Türkiye ve Rusya 2010 yılındaki birinci ÜDİK toplantısında Mersin-Akkuyu'da nükleer güç santrali kurulması konusunda anlaşmışlardır. Enerji santrali, dört reaktörden oluşmakta ve projenin ana koordinatörlüğü Rus Rosatom devlet şirketi tarafından yürütülmektedir. Anlaşmaya göre Rus şirketi, ilk etapta hisselerin

[173] Habibe Özdal, a.g.e. s.53.

tamamına sahip olacak ve eğer isterse projenin ilerleyen safhalarında projeye ortak olarak dahil edilebilecektir.[174]

Rus tarafı santralde radyoaktif atıkların yönetiminden, santralde çalışacak Türk personelin eğitimine ve nükleer enerji santralinin sökülmesine kadar işletimsel tüm sorumluluğu alacaktır. Bunun karşılığında Türkiye ise, tesislerden 15 yıl boyunca $12.35 cent/KWh fiyat üzerinden elektrik almayı garanti etmektedir. Ömrü 60 yıl olarak planlanan nükleer santralin, tamamlanmasını müteakip yıllık yaklaşık 35 milyar KWh elektrik enerjisi üretmesi değerlendirilmektedir.[175]

Bu kapsamda projede çalışacak Türk personelin eğitimine Rusya'da başlanmıştır. Eğitim ücretleri Rusya tarafından karşılanan ve nükleer mühendislik alanında eğitimine devam eden 114 Türk öğrenci, imzalanan sözleşme gereği eğitimleri sonrasında nükleer güç santrali projesinde çalışmaya başlayacaklardır.

2000 yılından itibaren stratejik işbirliği seviyesine hızla ilerleyen Türkiye-Rusya ilişkileri 24 Kasım 2015 tarihinde Rus S-24 savaş uçağının Türk F-16'larınca düşürülmesi ile altüst olmuştur. Uçağın düşürülmesine Rusya çok sert tepki göstermiş ve Türkiye'ye yaptırım kararları almıştır.[176] Bu kapsamda;

- Türk vatandaşları için 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren Rusya'ya vizesiz seyahat uygulaması askıya alınmış,
- Türk Akımı doğalgaz boru hattı ile ilgili hükümetler arası görüşmeler sonlandırılmış,
- Türkiye'den alınan tavuk, hindi, domates ve elma vb. gıda ve tarım ürünleri ambargo kapsamına dahil edilmiş,
- Rus şirketlerinin 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren Türk vatandaşlarını işe alması yasaklanmış,

---

[174] Habibe Özdal, a.g.e. s.53.
[175] Akkuyu Nükleer Santral Projesi Bilgi Notları, Rosatom Web Sitesi,(Erişim 20.10.2016), http://www.akkunpp.com/nukleer-guc-santrali-ngs
[176] "Rusya'nın Türkiye'ye Yaptırımları",Sputnik news,17.12.2015,(Erişim 06.10.2016), https://tr.sputniknews.com/infografik/201512171019728085-Rusya-Turkiye-yaptirimlar-Su-24/

- Rusya'dan Türkiye'ye tur paketi satışlarına ve bu ülkeye yapılan charter uçuşlarına yasak getirilmiştir.

Alınan yaptırım kararlarına karşın Türkiye saldırgan olmayan kontrollü bir politika izlemiştir. Ekonomik yavaşlama ile karşı karşıya olan Rusya'nın yaptırım uyguladığı alanlarda seçici davranmış, yaptırımların Türk ekonomisinde olumsuz etki yaratması hedeflenirken, Rusya ekonomisinde asgari zarar yaratması öngörülmüştür. Rusya, Türkiye'den en fazla ithal ettiği mallara yönelik olarak yaptırım uygulayarak Türkiye'de iş dünyasına zarar verecek önlemlere yönelmiş, Türkiye içinde siyasi bir baskı yaratmaya çalışmış, turizm, inşaat ve istihdam alanlarında ise kendi iç pazarındaki yerel firmaları desteklemeyi hedeflemiştir.

Yaklaşık 8 ay süren yaptırım döneminin bilançosu her iki ülke için ağır olmuş, tarım sektöründe Türkiye 2015 yılında 510 milyon dolarlık ürün ihraç ederken yaptırımlar sonucu Ocak-Ağustos ayı arasındaki ihracat %81 azalarak 103,8 milyon dolara gerilemiştir. Bu dönemde Rusya da tarım ürünleri açısından sıkıntılı bir süreçten geçmiş, ambargo uygulanan ürünleri diğer ülkelerden daha pahalıya ithal etmiştir.[177]

Turizm sektörü de uçak krizinden oldukça etkilenmiştir. 2015 yılı itibariyle Türkiye'yi tercih eden Rusların sayısı 2 milyon 842 bin civarında iken, uygulamaya konan ambargolarla birlikte 8 ay içerisinde bu sayı 330 bin'e gerilemiştir. Bunun sonucu olarak turizm beldelerinde yüzlerce tesis ve otel kapanmış ve binlerce kişi işsiz kalmıştır. Nitekim 2016 yılının ilk 6 ayında Rusya'ya olan ihracatımız %60 oranında azalırken Rusya'dan yaptığımız ithalat ise %30 oranında azalmıştır. Ayrıca Rusya ile Türkiye arasında yapılan tüm anlaşmalar ve işbirlikleri askıya alınmıştır.

Rusya açısından da kriz dönemi de olumsuz geçmiş, Atılım Üniversitesi Akademik yıl açılış töreninde konuşan Rusya Büyükelçisi Andrey Karlov, 7 aylık dönemde iki ülke ekonomik ilişkilerinin ciddi zarar gördüğünü ve her iki ülkenin de

[177] Ahmet Oğuz Demir, "Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Etkileri:24 Kasım Sonrası Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2016, s.314.

bu dönemde kaybettiğini, önümüzdeki 2 yıllık süreçte eski seviye ulaşmaya ve ondan sonra da yeni ufuklar açmaya uygun olabilecek ve bize katkı sağlayacak bir dizi eylem planlarının uygulamaya konulacağını belirtmiştir.[178]

Gerçekten de Türkiye-Rusya arasında yaşanan uçak krizi döneminin faturası her iki ülke içinde ağır olmuş, turizm ağır darbe almış, Rusya'ya tarım ürünleri ithalatı durma noktasına gelmiş ve Rusya'daki Türk şirketleri büyük zorluklar yaşamıştır. Aynı zamanda kriz nedeniyle Türkiye'nin Suriye politikası darbe almış, ABD ve Rusya'nın PKK/PYD ile işbirliği içine girmesi, Suriye kuzeyinde Kürt özerk bölge oluşumunu hızlandırmış ve Türkiye'nin bekasına karşı bir tehdit haline gelmiştir.

[178] Atılım Üniversitesi, 2016-2017 Akademik Yılı Açılış Töreni,(Erişim 30.09.2016), http://www.atilim.edu.tr/haber/20162017-akademik-yili-acilis-toreni--5462

3.2 Ahmet Davutoğlu'nun Tasfiyesi

Ahmet Davutoğlu, siyasete girmeden önce profesör ünvanı ile Marmara Üniversitesi Uluslararası ilişkiler bölümünde öğretim üyeliği yapmaktaydı. 3 Kasım 2002 yılında yapılan genel seçimlerin ardından Ak Parti Hükümeti tek başına iktidara gelmiş ve 58'inci hükümetin Başbakanlık danışmanlığına getirilmiştir. Bu görevi daha sonra kurulacak 59 ve 60'ıncı hükümetler döneminde de devam etmiş ve görevi süresince sahip olduğu akademik birikim ve görüşleri dönemin AK Parti hükümetlerinin dış politikasına yön vermiştir.[179]

Davutoğlu, danışmanlık görevi boyunca dış politikanın perde arkasındaki isim olmuş, bu dönemde uygulanan yeni dış politikayı "Merkez Ülke, Çok Boyutlu ve Çok Kulvarlı İlişkiler, Özgürlük-Güvenlik Dengesi, Komşularla Sıfır Sorun, Ritmik Diplomasi" gibi teorik kabullenmeler üzerinden yürütmüştür.[180]

Türkiye'nin 2003 yılında komşularla sıfır sorun prensibi kapsamında uyguladığı "Irak'a Komşu Ülkeler Toplantıları"nı devreye sokmasıyla başlayan Ortadoğu'ya açılım politikaları, Türkiye'nin bölgedeki profilini yükseltmiştir. Bu süreçte 1 Mart tezkeresinin reddedilmesi, Davos'taki "one minute" hadisesi, İsrail'in Mavi Marmara gemisine yönelik saldırısından sonra yaşanan gelişmeler ve İsrail'in Türkiye'den resmen özür dilemesi Türkiye'yi hem Doğu'da hem Batı'da çok dikkatle izlenen bir aktör haline getirmiştir. Davutoğlu, 2007 yılında The Economist dergisi tarafından "eminence grise" (perde arkasındaki güç) olarak nitelendirilmiştir.[181]

Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlaması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne üye seçilmesi, İran ile Batı arasındaki nükleer görüşmelerde Brezilya ile birlikte uygulamış olduğu uzlaştırıcı politikası ve Hamas üzerinde etkili en önemli

---

[179] Ahmet Davutoğlu biyografi, Türkiye Dışişleri Bakanlığı,(Erişim 20.10.2016), http://www.mfa.gov.tr/ahmetdavutoglu.tr.mfa

[180] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**,107.bs., Küre Yayınları,2014.

[181] "Turkey's Foreign Policy Eminence Grise",The Economist Dergisi,2007,(Erişim 20.10.2016), http://www.economist.com/node/10146653

aktörlerden biri haline gelmesi de, Ankara'nın uluslararası alandaki prestijini daha da yükseltmiştir.[182]

Davutoğlu'nun 1 Mart tezkeresine karşı çıkışı, Büyük Ortadoğu Projesine mesafeli yaklaşımı onu zaman zaman o sırada Başbakan olan Tayyip Erdoğan ile ayrı düşürmüşse de sürekli olarak Erdoğan tarafından desteklenmiştir. Davutoğlu, 1 Mayıs 2009 tarihinde yapılan kabine değişikliği esnasında milletvekili olmamasına rağmen dönemin Başbakanı Erdoğan tarafından dışarıdan atama ile Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. 2011 Haziran'ında yapılan seçimlerde Konya milletvekili seçilerek TBMM'ye girmiş ve sonrasında kurulan hükümette Dışişleri Bakanlığı görevine devam etmiştir.[183]

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 10 Ağustos 2014 tarihinde Cumhurbaşkanlığına gelmesi ile Ak Parti içindeki yoğun yoklamaların ardından Ahmet Davutoğlu Başbakanlığa getirilmiştir. AK Parti 7 Haziran 2015 seçimlerine ilk kez başında kurucu genel başkan Tayyip Erdoğan olmadan Davutoğlu'nun genel başkanlığında girmiş, bir önceki genel seçime göre dokuz puan kayıpla yüzde 41 oyla çıkmıştır. AK Parti, 2002 yılından beri girdiği seçimlerde ilk kez tek partili hükümet çoğunluğunu kaybetmiştir. Seçimden sonra hükümet kurulamamış, Cumhurbaşkanı Erdoğan ülkeyi tekrar seçimlere götürme yetkisini kullanmış ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde Davutoğlu hükümeti %49 oy gibi rekor oy alarak tekrar tek başına iktidara gelmiştir.[184]

Erdoğan Cumhurbaşkanlığı görevine başlarken "farklı Cumhurbaşkanı" profili çizeceğini belirtmiş[185] ve Davutoğlu başbakanlığı süresince Erdoğan'ın gölgesinde kalmıştır. Görev süresi boyunca Davutoğlu ve Erdoğan arasında "Şeffaflık yasa tasarısı, Mit Müsteşarı Hakan Fidan'ın istifa edip milletvekili adayı olması, Merkez Bankası yönetimi, yolsuzlukla suçlanan 4 bakanın yüce divanda

[182] "Ahmet Davutoğlu", Al Jazeera Turk, 05.05.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-ahmet-davutoglu
[183] "İşte Türkiye'nin 61'inci Hükümetinin Bakanlar Kurulu", Milliyet Gazetesi, 07.06.2011,(Erişim 20.10.2016), http://www.milliyet.com.tr/iste-turkiye-nin-61-hukumeti-nin-bakanlar-kurulu-siyaset-1411259/
[184] "1 Kasım 2015 Seçim Sonuçları", NTV Haber,(Erişim 20.10.2016), http://secim.ntv.com.tr/
[185] "Erdoğan Nasıl Bir Cumhurbaşkanı Olacağını Anlattı.", Star Gazetesi, 01.07.2014, (Erişim 20.10.2016), http://www.star.com.tr/politika/-erdogan-nasil-bir-cumhurbaskani-olacagini-anlatti-haber-904077

yargılanmaları konusunda görüş ayrılıkları olmuştur. Aynı dönemde Mısır ve Suriye'de izlenen dış politikanın etkisizliği, Esad rejiminin beklendiği gibi devrilmemesi ve ABD ile yaşanan görüş ayrılıkları, Davutoğlu'nu başarısızlığın hedefi haline getirmiştir.[186]

24 Kasım'da düşürülen Rus uçağı sonrası Davutoğlu yaptığı açıklamada uçağın düşürülmesi emrini kendisinin verdiğini belirterek siyasi sorumluluğu üzerine almış[187] ve Rusya'nın çok sert tepkisi ile karşılaşmıştır. Bu dönemden sonra Rusya'nın uyguladığı ambargo neticesinde ekonomi zor günler yaşarken, Suriye konusunda da Türkiye yalnızlığa itilmiştir.

Erdoğan ile Davutoğlu arasındaki asıl kırılma 29 Nisan 2016'da yaşanmış, Davutoğlu'nda bulunan AK Parti teşkilatlarına atama yapma yetkisinin Merkez Yürütme Kurulu (MYK) tarafından oy çokluğu ile geri alınması ve Erdoğan'ın da konu hakkında bilgi sahibi olduğunu açıklaması, Davutoğlu'nun istifasını beraberinde getirmiştir.[188] Davutoğlu'nun istifasından sonra 22 Mayıs 2016'da yapılan genel kurul neticesinde Başbakanlığa Binali Yıldırım getirilmiştir.[189]

Davutoğlu'nun 20 aylık başbakanlığı döneminde Suriye sahasındaki gelişmeler Türk dış politikasının en zorlu sınavı oldu. İran ve Rusya'nın Esad rejimini desteklemesi ve Amerika'nın Esad hakkındaki politikasından vazgeçerek PYD'yi desteklemeye başlaması, siyasi arenada Türkiye'yi çok zor durumda bırakmıştır. 24 Kasım tarihinde Rus uçağının düşürülmesi ile de Suriye politikası iflas etmiş ve Davutoğlu bu başarısızlığın tek sorumlusu olarak görülmüştür.

---

[186] "Ahmet Davutoğlu", Al Jazeera Turk, 05.05.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-ahmet-davutoglu

[187] "Uçağın vurulması emrini ben verdim",Cumhuriyet Gazetesi,25.11.2015,(Erişim 20.10.2016), http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/431535/Davutoglu__Ucagin_vurulmasi_emrini_bizzat_ben_verdim.html

[188] "Davutoğlu istifasını sundu, Binali Yıldırım görevi aldı.",Hürriyet Gazetesi,22.05.2016,(Erişim 20.10.2016), http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-istifasini-sundu-binali-yildirim-gorevi-aldi-40107477

[189] "Ak Parti'de Yeni Dönem: Binali Yıldırım Genel Başkan Seçildi",NTV Haber, 23.05.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.ntv.com.tr/turkiye/ak-partide-yeni-donem-binali-yildirim-genel-baskan-secildi,l4qyLbObUkaL8UDwRGcDsw

Rusya ile yaşanan krize bir son vermek isteyen Erdoğan, Rusya'nın tepkili olduğu Davutoğlu'nun yerine Binali Yıldırım'ı getirerek Rusya ile yakınlaşma adına ilk adımı atmıştır. Binali Yıldırım'ın göreve gelmesi ve arabuluculuk faaliyetlerinin de etkisiyle Rusya ile ilişkiler yumuşama dönemine girmiş ve normalleşmenin önü açılmıştır.

3.3. Arabuluculuk Çabaları ve Normalleşmenin Başlaması

24 Kasım 2015 tarihinde Rus uçağının düşürülmesi ile başlayan Türkiye-Rusya ilişkilerindeki gerginlik dönemi, Rus tarafının yaptırım kararları ile krize dönüşmüştür. Rus tarafı Türkiye'den resmi özür ve ölen pilot için tazminat ve suçluların yargılanması ile ilişkilerin normale döneceğini belirtmiş, aksi takdirde ilişkilerin normalleşmeyeceğini belirtmiştir.[190] Ancak Türk tarafından yapılan açıklamalarda hava sahası ihlali yapan tarafın Rusya olduğu belirtilerek, özür dilemesi gereken tarafın Rusya olduğu ifade edilmiştir.

Krizin başlamasından üç ay sonra 2016 yılında tarım ürünleri ihracatı, turizm gelirleri, kara taşımacılığı, müteahhitlik hizmetleri gibi alanlarda krizin etkileri hissedilmeye başlanmıştır.[191] Rusya da krizin etkilerini bu kısa dönemde hissetmeye başladı. Kriz, Rus halkının günlük hayatını iki alanda çok olumsuz etkilemeye başlamış, Türkiye'den tarım ürünleri, yaş meyve-sebze ithalatı durdurulduğu için bu ürünlerin fiyatları aşırı derecede yükselmiş ve Rus halkının mutfağı bu krizden etkilenmiştir.[192] Bu krizin diğer bir boyutu ise Türkiye'nin bu süreçte Suriye'de PKK/PYD ve IŞİD'le olan mücadelesini de sekteye uğratıyor, Kürt gruplar Suriye'nin kuzeyinde çeşitli kazanımlar elde ederek uzun vadede Türkiye'nin bekasını etkileyecek gelişmelerin temelini atıyorlardı.[193]

Kriz döneminden çıkış için iki ülkenin diplomatları ve iş dünyasının temsilcileri yetersiz kalmakta ve krizin sona erdirilmesi için başka bir gücün kullanılması ihtiyacı hissediliyordu. Türkiye 5 Şubat 2016 tarihinde yetkili bir heyeti, resmi çalışma yapmak ve Kazak lider Nursultan Nazarbayev ile görüşmek üzere Kazakistan'a göndermişti. Kazak lider Nursultan Nazarbayev ile yapılan görüşmede

---

[190] "Rusya'nın Üç Şartı", Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 2015, (Erişim 20.10.2016), http://www.hurriyet.com.tr/rusyanin-3-sarti-40026646

[191] "Rusya Krizi, Ekonomiyi de, Turizmi de Fena Vurdu.", Cumhuriyet Gaeztesi,29.02.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/489420/Sadece_55..._Rusya_krizi_ekonomiyi_de _turizmi_de_fena_vurdu.html

[192] "Türkiye-Rusya Karşılıklı Bağımlılığı", Türkiye Gazetesi, 12.08.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/nuri-elibol/592769.aspx

[193] "PYD'nin Fırat'ın Batısı İçin Beklediği Rus Desteği Geldi", Habertürk,01.02.2016,(Erişim 20.10.2016), http://www.haberturk.com/dunya/haber/1189310-pydnin-firatin-batisi-icin-bekledigi-rus-destegi-geldi

kendisine Türkiye –Rusya ilişkilerinin düzelmesi adına resmi arabuluculuk yapmasının rica edildiği anlaşılıyor.[194]

Olaylar zincirinin bundan sonraki halkalarının şu şekilde geliştiği anlaşılmaktadır. Yapılan görüşme sonrası Rusya lideri Putin ile bir araya gelen Nazarbayev, Putin'in de olumlu tavrı neticesinde tarihi arabuluculuk görevine başlar. Nazarbayev, 14–15 Nisan 2016 tarihinde İstanbul'da yapılacak olan İslam İşbirliği Örgütü zirvesine erken gelerek 12 Nisan 2016 tarihinde Yıldız sarayında, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Türk tarafını oluşturan ekiple birlikte ilişkilerin düzeltilmesine yönelik bilgi alışverişi yapılır. Nazarbayev Rus tarafının yazılı bir özür beklediğini belirterek Rus tarafına olaydan duyulan üzüntünün ve iyi niyet duruşunun gösterileceği Rusça bir mektup yazılmasını önerir. Yazılacak mektup ile ilgili olarak Rus dünyasında yoğun iş bağlantıları olan iş adamı Cavit Çağlar, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar ve Rusya Dağıstan Özerk Cumhuriyeti lideri Abdulatipov ile ilişkileri koordinesi maksadıyla Cumhurbaşkanlığı sözcüsü İbrahim Kalın da bir araya gelirler.[195]

Yazılacak mektup ile ilgili çalışmalar başlamış, Rus tercümanlar ile Kazakistan'ın Türkiye Büyükelçisi Canseyit Tüymebayev ve Kazak yetkililer mektuba katkıda bulunmuşlardır. Mektupta doğrudan özür ifadesi yerine "mazur görün, kusura bakmayın, af edersiniz" anlamına gelen Rusça "İznivite" kelimeleri eklenmiş ve tazminat taleplerinin yerine de öldürülen pilotun ailesine yardım edileceği belirtilmiştir.[196] 9 Mayıs Zafer günü törenlerine katılmak için Moskova'ya giden Nazarbayev Türkiye ile Rusya'nın ilişkilerinin normalleşmesi konusunda Rus lider Putin'i ikna etmiş ve Türkiye'den mektupla ilgili çalışmaların hızlandırılmasını istemiştir.[197]

---

[194] Hasan Oktay, "Nazarbayev'in Tarihi Arabulucuk Hamlesinin Bilinmeyenleri", Kafkassam, 15.08.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.kafkassam.com/nazarbayevin-tarihi-arabuluculuk-hamlesinin-bilinmeyenleri.html

[195] Murat Yetkin, "Türk-Rus Krizini Bitiren Gizli Diplomasinin Öyküsü",Hürriyet Gazetesi, 08.08.2016, (Erişim 20.10.2016), http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/murat-yetkin_575/turk-rus-krizini-bitiren-gizli-diplomasinin-oykusu_40185705

[196] Murat Yetkin,a.g.m

[197] Hasan Oktay, a.g.m.

Türkiye ile ilişkilerin bir an önce düzeltilmesi gerektiğine inanan Rus lider Putin 27–28 Mayıs tarihlerinde Yunanistan'a resmi ziyarette bulunmuş ve Atina'da gazetecilere verdiği beyanatta "Türkiye ile iletişim içindeyiz, ama henüz düşürülen Rus uçağıyla ilgili özür sözleri duyamadık. Ankara'dan somut adımlar bekliyoruz" ifadesiyle Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesine yeşil ışık yakmıştır.[198] 22–24 Haziran 2016 tarihleri arasında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde icra edilen Şangay İşbirliği Örgütü Zirvesine katılan Kazak Lider Nazarbayev, 22 Haziran akşam saatlerinde Türkiye'ye acil kodu ile bir mesaj iletmiş, zirvenin sona ereceği 24 Haziran öğle saatlerine kadar mektubun Putin'e ulaştırılması halinde krizin aşılacağını belirtmiştir.

23 Haziran gecesi Cumhurbaşkanı Erdoğan, Putin'e iletilecek mektubu imzalamış, mektup gece saat 03.00'da havalanan uçakla yola çıkmıştır. Uçak havada iken ülke hava sahalarına girmek için gerekli izinler alınmış, uçak yerel saatle 12:15 civarında Taşkent'e inmiş ve zirvenin bitmesine kısa bir süre kala zirvenin yapıldığı kongre merkezine ulaşılmıştır. Kapıda heyeti karşılayan Kazak lider mektubu gözden geçirmiş ve uygun olduğunu belirtmiş, Rus liderin danışmanı aracılığı ile mektup Putin'e verilmiştir.[199]

Putin mektubu okuduktan sonra olumlu görüş bildirmiş ve 27 Haziran'da mutabakat metni taslağı Türkiye'ye gönderilmiştir. Türkiye'nin de Mutabakat Metnini uygun bulmasıyla, 29 Haziran 2016 tarihinde Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşme sürecine girdiği açıklanmıştır. Normalleşme sürecinin başlamasına müteakip 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de FETO mensubu teröristlerin kanlı darbe girişimi gerçekleşmiş, ABD ve AB darbe yanlılarını desteklerken Rusya darbe girişimi sırasında Türkiye'nin yanında olduğunu açıklayan ilk ülke olmuştur. Normalleşme süreci kapsamında Cumhurbaşkanı Erdoğan, 9 Ağustos tarihinde Rusya'ya resmi ziyarette bulunmuş, kriz dönemindeki olumsuz gelişmelerin izlerini silmek ve yaptırımların kaldırılması ve işbirliğinin geliştirilmesi konularında görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin neticesinde Eylül ayının başında tarım

[198] Hasan Oktay, a.g.m
[199] Murat Yetkin,a.g.m.

ürünlerine uygulanan yaptırımlar kaldırılmış ve turizm seferleri yeniden başlamıştır.[200]

9-13 Ekim 2016 tarihleri arasında İstanbul'da icra edilen Dünya Enerji Zirvesine katılmak maksadıyla gelen Rusya lideri Putin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ikili zirvede ilişkileri kriz dönemi öncesine taşımak için bir dizi önemli kararlar aldılar ve 10 Ekim'de Türk Akımı projesini hayata geçiren anlaşmayı imzaladılar.

Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesi, ekonomik kriz içindeki Rusya adına da büyük önem taşımaktadır. Ukrayna'ya müdahalesi nedeniyle Batı'nın yaptırımlarına maruz kalan Rusya, bu yaptırımlara katılmayan Türkiye pazarından yasaklanmış ürünleri elde edebilmekteydi. Kriz dönemi nedeniyle bu imkanı da ortadan kalkan Rusya bu ürünleri İran, Azerbaycan ve diğer ülkelerden karşılamaya çalışmışsa da kendi iç pazarında sıkıntıya düşmüştür.[201]

Ayrıca Enerji politikaları açısından Türkiye Rusya için çok önemli ve vazgeçilmesi mümkün olmayan bir konumda bulunmaktadır. Nitekim, Kiev'in Batı yönlü politikasını cezalandırmak isteyen Rusya, Ukrayna'yı transit ülke olmaktan çıkarmaya çalışmakta ve enerji kaynaklarını Avrupa'ya aktarmak için yeni güzergâhlar arayışı içindedir. Aynı zamanda güney Avrupa ülkelerini kendisine daha bağımlı hale getirmek maksadıyla Karadeniz üzerinden geçecek olan boru hatları önem taşımaktadır. Bölge ülkelerinden Romanya'nın hem Moldova nedeniyle Rusya'yla sorun yaşaması hem de AB üyesi olması çerçevesinde bu konuda Rusya'yla işbirliğine gitmesinin zayıf ihtimal olması, Bulgaristan ve Yunanistan'da aynı şekilde Avrupa'nın kararları dışında hiçbir şekilde Rusya'nın projelerine katılamaması, Türkiye'yi Rusya açısından tek seçenek haline getirmektedir. Bu kapsamda 10 Ekim 2016 tarihinde imzalanan Türk akımı anlaşması ise Türkiye'nin Rusya açısından vazgeçilmez bir ortak ülke olduğunun kanıtı olmuştur.

---

[200] "Erdoğan-Putin Zirvesi Sonrası Liderlerden Ortak Açıklama", Sabah Gazetesi, 10.08.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/08/10/erdogan-putin-zirvesi-sonrasi-liderlerden-ortak-aciklama

[201] Atılım Üniversitesi, 2016-2017 Akademik Yılı Açılış Töreni,(Erişim 30.09.2016), http://www.atilim.edu.tr/haber/20162017-akademik-yili-acilis-toreni--5462

3.4. 15 Temmuz Faktörü

15 Temmuz 2016 gecesi, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içinde örgütlenen cuntacı bir grup, Türkiye'deki demokratik düzeni yıkarak, yönetimi ele geçirmek amacıyla şiddet yöntemleri içeren askeri darbe girişiminde bulunmuştur. Cuntanın daha sonra Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile bağlantılı olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Örgüt, birinci aşamada Genelkurmay Başkanlığını ele geçirmeye çalışmış, başta Genelkurmay Başkanı olmak üzere, Kuvvet Komutanlarını da rehin alarak darbe bildirisinin emir-komuta birliği içerisinde yayımlandığı görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. İkinci aşama tüm Türkiye genelinde alan kontrolünün sağlanmasıydı ve bu maksatla büyük şehirlerdeki kritik tesislerin (Boğaz köprüsü, yerel yönetim binaları, medya binaları vb.) ele geçirilmesi amaçlanmıştı. TRT binası basılarak sözde darbe bildirisi zorla okutulmuş, darbe girişimini engelleme ihtimali olan emniyet güçlerinin tesisleri uçaklar tarafından bombalanmıştır. Bu aşamada darbe girişimine karşı çıkan halka ateş açılarak halk sindirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca cuntacılar Marmaris'te bulunan Cumhurbaşkanı'na suikast girişiminde bulunmuş ve meydana gelen şiddet olaylarının neticesinde 209 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 1500'e yakın vatandaşımız yaralanmıştır.[202]

FETÖ uzun yıllar kapalı kapılar ardında kalmış, örgüt üyeleri ile gizli haberleşme sistemleri kullanmış ve kamu kurumlarına gizlice sızmışlardı. FETÖ ilk defa 17–25 Aralık 2013 tarihinde görünür hale gelmiş ve yargı yolu ile mevcut hükümete karşı ilk kez darbe girişiminde bulunmuştur. Paralel Devlet yapılanması olarak da adlandırılan bu örgüte karşı son üç yılda başarılı operasyonlar düzenlenmiş ve birçok örgüt mensubu yurt dışına kaçarak buralarda lobi faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Hükümeti devirmeyi amaç haline getiren örgüt en son olarak 15

[202] Veysel Kurt, "5 Soruda 15 Temmuz Darbe Girişimi", SETAV yayınları,19.07.2016,(Erişim 20.10.2016), http://setav.org/tr/5-soru-15-temmuz-darbe-girisimi/yorum/40685

Temmuz'da intihar eylemi niteliğindeki darbe girişimine başvurmuş ve FETÖ'nün silahlı bir terör örgütü olduğunun açık bir delili olmuştur.[203]

Darbe girişiminin yaşandığı gece uluslararası kamuoyunun büyük bir kısmı bekle-gör politikaları izlemiş, özellikle müttefik olduğumuzu düşündüğümüz ABD, AB ve Batı ülkelerinden tatmin edici açıklamalar ve destek söylemleri gelmemiştir.[204]

Darbe gecesi Türkiye'ye en erken saatte verilen destek mesajları Rusya ve Kazakistan'dan gelmiş, Rus uçağının düşürülmesinin yarattığı gerilimli süreçte bile Rusya Türkiye'den desteğini esirgememiştir. Basında yer alan haberlerde Rusya'nın darbe girişiminden önce haberi olduğu ve Türkiye'nin uyarılması maksadıyla Putin'in danışmanı Alexander Dugin'in Türkiye'ye geldiği belirtilmiştir.[205]

Türkiye'de yaşanan darbe sürecinde başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin verdiği tepkiler sonucu Ankara'da oluşan rahatsızlık Moskova ile yakınlaşma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin darbe girişimi sonrası Rusya ile yakınlaşma sebeplerinden birisi de Rusya'nın FETÖ tehdidini daha önceden görmüş olması ve Rusya'daki FETÖ okullarının 2002 yılında kapatılmasıdır. Rusya bu okulları Amerikan gizli servisinin yuvalandığı yapılar olarak tespit etmiş ve faaliyetlerine son vermiştir.[206]

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 15 Temmuz darbe girişiminden hemen sonra Rusya ile normalleşme sürecine giren ilişkileri istenilen seviyeye çıkartmak için 9 Ağustos tarihinde Rusya'ya tarihi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin

---

[203] Hasan Basri Yalçın, **Darbenin Harekat Planı ve Cuntacı Terörle Mücadele,** SETA Analiz, Temmuz 2016.

[204] "ABD'nin Üç Saat Beklettiği Açıklama", Al Jazeera Haber,08.08.2016,(Erişim 25.10.2016) http://www.aljazeera.com.tr/haber/abdnin-3-saat-beklettigi-aciklama

[205] "Putin'in Danışmanından 15 Temmuz Açıklaması", Yeni Çağ Gazetesi, 26.10.2016, (Erişim 30.10.2016), http://www.yenicaggazetesi.com.tr/putinin-danismanindan-darbe-aciklamasi-148992h.htm

[206] "Rusya'dan Gülen Okullarına Yasak", Milliyet Gazetesi, 05.01.2010,(Erişim 30.10.2016), http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&ArticleID=255638&PAGE=1

kaldığı yerden devam etmesi için gerekli adımlar atılmıştır. Bu ziyaretle Rusya'nın uyguladığı yaptırımlar kaldırılmış, Turizm seferlerinin başlayacağı belirtilmiştir.[207]

Rusya'nın 15 Temmuz sürecinde Batılı ülkelerin aksine, Türkiye'nin yanındaki duruşu, Türk-Rus ilişkilerinin gelecekte çok yönlü bir işbirliğine dönüşeceğinin ve ilişkilerin güven ortamında tesis edileceğinin açık bir göstergesidir.

[207] "Rusya'dan Türkiye'ye Charter Uçuşları 2 Eylül'de Başlayacak", NTV Haber, 29.08.2016, (Erişim 30.10.2016), http://www.ntv.com.tr/ekonomi/rusyadan-charter-ucuslari-2-eylulde-basliyor,BgzhkFhUQE6y5ZJb20H9Aw

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ

Türkiye ve Rusya ilişkileri tarih boyunca iki ülkenin dönemsel özellikleri ile paralel olarak rekabetçi bir zeminde gelişme göstermiştir. Rusya doğası gereği güçlendiği dönemlerde Türkiye'ye karşı saldırgan bir tutum içine girerken, zayıf ve geçiş dönemlerinde Türkiye ile işbirliği ve uyum politikaları izlemiştir. Milli Mücadele döneminde Türkiye, işgalci emperyalist Batı güçlerine karşı aradığı desteği Bolşevik Rusya'da bulmuş, ikili ilişkilerdeki temeller bu dönemde atılmıştır.

Bağımsızlık savaşını kazanan Türkiye Cumhuriyeti ve Bolşevik devriminden sonra kurulan SSCB ile ilişkiler aynı doğrultuda devam etmiş, 1925 yılında imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması ile bu ilişkiler pekiştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ilişkiler Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile gerginleşirken, İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsızlık politikası izleyen Türkiye ile SSCB arasındaki ilişkiler gerginlik durumunu korumuş, savaşın sona ermesi ile neredeyse çatışma durumuna gelecek şekilde kötüleşmiştir. Savaş sonrasında SSCB Boğazlar ve doğu sınırlarında değişiklik yapma istekleri ve 1925 yılında imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşmasının feshi ilişkileri sekteye uğratmıştır.

Bu dönemden sonra Türkiye, savaştan sonra kurulan NATO bünyesine dahil olarak Sovyet tehdidine karşı korunmak amacı gütmüş, 1952'de NATO'ya üye olmuştur. NATO üyeliğini takiben 1950'li yıllardan itibaren Türkiye Batı eksenli politika izlemiş ve Batı Bloku içinde yer almıştır. 1953 yılında Stalin'in ölmesi ilişkilerde yumuşamaya yol açsa da hala tehdit algısı devam etmiştir. 1962 yılında ABD ile SSCB arasında yaşanan Küba krizi ve 1964 yılındaki Johnson Mektubu sonrasında Türkiye tek taraflı bir dış politika izlemenin doğru olmadığını anlamıştır.

Bu dönemde Türkiye bir dış politika değerlendirmesi yapmış ve bu tarihten sonra SSCB ile ilişkilerini olabildiğince düzeltmeye ve geliştirmeye çalışmıştır. 1965 yılından 1980 yılına kadar Türkiye, SSCB'den en fazla ekonomik ve ticari yardım alan ülke konumuna gelmiştir. Bu açıdan bakacak olursak Türkiye Soğuk Savaş döneminde bile SSCB ile olan ilişkilerini ağırlıklı olarak ekonomik açıdan devam

ettirirken, Türkiye ve SSCB arasındaki "tehdit algılama sorunu" güncelliğini korumuştur. 1984 yılında imzalanan doğalgaz anlaşması ile iki ülke arasında ekonomik işbirliği artmış, siyasal alanda ise Karadeniz FIR hattı sorunu çözümlenmiş ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesi gündeme taşınmıştır.

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiş ve 1990'lı yıllarda ilişkiler enerji politikaları düzleminde devam etmiştir. 2000'li yıllarda Rusya ve Türkiye'de iktidar değişiklikleri yaşanmış, Rusya'da Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte hızlı bir dönüşüm süreci başlamıştır. 11 Eylül olayları, Türkiye ile Rusya ilişkilerinde ekonomik işbirliğini ön plana çıkarmıştır. İlişkilerin gelişmesine katkıda bulunan önemli bir gelişme de 2003 yılında Amerikan askerlerinin Irak'a müdahalesinde Türk topraklarını kullanmasını öngören tezkerenin reddedilmesi olmuştur. 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan savaşında Türkiye'nin takındığı tutum ilişkilerin güvene dayalı geliştiğinin bir göstergesi olmuştur.

2010 yılında başlayan ve 2011 yılında Suriye'ye sıçrayan Arap Baharı ve sonrasında dönüştüğü Suriye krizi Türkiye ve Rusya'yı bölge politikalarında tekrar karşı karşıya getirmiştir. Krizinin başlangıcından itibaren Rusya Esad yönetiminin kalmasından yana tavır alırken, Türkiye izlediği ideolojik ve mezhepçi politikalar nedeniyle Esad yönetimine karşı olmuştur.

Türkiye, 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti'nin uygulamaya koyduğu "Komşularla sıfır sorun politikası" ve Stratejik Derinlik Doktrini" doğrultusunda Suriye ile olan ilişkilerinde tarihte daha önce benzeri görülmemiş bir değişim yaşamıştır. Siyasi, ekonomik ve askeri olarak karşılıklı gelişen ilişkiler Arap Baharı ve sonrasında dönüştüğü Suriye krizi neticesinde ise sekteye uğramıştır.

Rusya ise tarihsel bağları ve Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak adına Suriye'yi desteklemekten vazgeçmemiş, 1971 yılından bu yana sahip olduğu Tartus Deniz üssü ile Doğu Akdeniz'deki varlığını devam ettirmiştir. Suriye krizi boyunca BMGK'de sahip olduğu veto yetkisini Suriye lehine kullanmış ve Batılı ülkelerin Suriye aleyhine karar almalarını engellemiştir. Krizin başından itibaren Suriye'ye silah ve teçhizat yardımına devam etmiştir.

Rusya ile Türkiye arasında Suriye krizi esnasında birkaç defa gerilimler yaşanmış, bu gerilimlerin ilki 22 Haziran 2012'de TSK'ya ait RF-4E Fantom keşif uçağının Suriye tarafından Rusya'nın yerleştirdiği hava savunma sistemi tarafından düşürülmesi olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye angajman kurallarının değiştiğini ve sınıra yakın bölgelerde bulunan Suriye güçlerinin tehdit olarak tanımlanacağını açıklamıştır. Diğer bir gerilim ise 11 Ekim 2012 tarihinde Moskova'dan Şam'a giden Suriye yolcu uçağının askeri yük taşıdığı şüphesiyle Türk savaş uçaklarınca Ankara'ya indirilmesi ve yüklere el konulması üzerine yaşanmıştır.

30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'nin isteği ve Rusya'nın çıkarları doğrultusunda Rusya Suriye'de hava operasyonlarına başlamıştır. Rus uçakları bu tarihten sonra Türkiye sınırına yakın uçuşlar yapmış ve Türk hava sahasını ihlallere başlamıştır. 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden Rus Su-24 tipi savaş uçağının Türk F-16'larınca düşürülmesi, Türkiye Rusya ilişkilerinde bir kırılma noktası olmuştur.

Bu olay sonrasında Rusya Suriye'de hareket serbestisi kazanarak Türkiye aleyhine politikalar izlemeye başlamıştır. Askeri yığınaklanmasını arttırarak bölgeye S-300 ve S–400 hava savunma sistemlerini konuşlandırmıştır. Uçak krizinden önce askeri yığınaklanmasını ve askeri yardımlarını gizli olarak yürüten Rusya bu tarihten sonra askeri yığınaklanmasını gizleme gereği duymamış, Türkiye Rus uçağını düşürerek Rusya'nın Suriye'deki yığınaklanmasını meşru hale getirmiştir. Ayrıca Suriye'nin kuzeyindeki Türkmenleri ve muhalifleri bombalamaya başlamış, bölgedeki PKK oluşumu olan PYD'ye destek vermiş, Türk uçaklarının Suriye hava sahasına girmesini engellemiştir.

Rusya Türkiye'ye Aralık ayından itibaren ekonomik ambargo uygulamaya başlamış ve bu ambargo sayesinde Türkiye'yi zor duruma sokmayı hedeflemiştir. Yaklaşık 7 ay süren kriz dönemi her iki ülke açısından da ekonomik olarak yıpratıcı geçmiş, ilerleyen zamanda ilişkilerin yeniden normalleşmesi için adımların atılmasının gerekliliği anlaşılmıştır.

Normalleşme süreci, Kazak lider Nazarbayev'in başını çektiği arabuluculuk girişimleri ile başlamış, Suriye krizinin başlangıcından itibaren uyguladığı ideolojik

ve mezhepçi dış politika ile ilişkilerin kötüleşmesine neden olan Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun tasfiyesi ile devam etmiş ve 2016 yılının Haziran ayında Rusya'ya özür mektubunun sunulmasıyla sonuçlanmıştır. 15 Temmuz 2016'daki Darbe Girişiminde Rusya'nın Türkiye'ye verdiği destek, Ağustos ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya ziyareti ve Ekim ayında icra edilen Enerji Zirvesi amacıyla Türkiye'ye gelen Putin'in ziyareti ilişkilerin eski seviyesine getirilmesi açısından önem arz etmektedir.

1964 Türk dış politika değerlendirmesi sonucunda gelişmeye başlayan Türkiye-SSCB ilişkileri 2000'li yıllarda ekonomik ve ticari anlamda en üst seviyeye çıkarken, soğuk savaş dönemindeki "tehdit algılaması sorunu" da ortadan kalkmıştır. Yani Rusya Türkiye açısından günümüzde herhangi bir tehdit algısı yaratmamakta aynı kapsamda Türkiye de Rusya açısından herhangi bir tehdit olarak görülmemektedir.

Son yirmi yılda Türkiye ile Batı ülkeleri arasında ilişkiler aşınmaya uğramış, ilişkilerde eksen kayması meydana gelmiş ve 15 Temmuz sonrası tam bir güven bunalımı yaşanmıştır. Güven bunalımının en önemli aktörü özellikle Ortadoğu'da yanlış politikalar izleyerek Türkiye'nin kendisinden uzaklaşmasına sebep olan ABD'dir.

Normalleşmenin başlamasıyla Türkiye ve Rusya Suriye'de ortak politikalar izlemeye başlamış, bu kapsamda Türkiye, Ağustos ayında başladığı Cerablus harekatına halen devam etmektedir. Aynı kapsamda El Nusra'nın tasfiye edilmesi ile ilgili Halep'te izlenen politikalar Türkiye Rusya ve Suriye'nin ortak paydada buluştuğunun en önemli göstergeleridir. Suriye krizinin başından beri izlenen Esad karşıtlığı politikasının yanlış olduğu görülmüş ve Suriye ile dolaylı yakınlaşmalar sağlanmıştır. Türkiye'nin kendi çıkarları doğrultusunda Ortadoğu'da Rusya ile hareket etmesi ve mezhepçi politikanın terk edilerek bölgede Suriye ve Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması amacıyla politikalar yürütmesi akılcı olacaktır. İki ülkenin bölgede etkin olabilmesi Suriye krizine bağlıdır ve Suriye krizinin sona erdirilmesi Türkiye ve Rusya'nın ortak izleyeceği politikalara bağlıdır.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler 15 Temmuz olayı sonrasında derinleşerek stratejik işbirliği noktasına doğru ilerlemektedir. Bunun en önemli göstergesi 10 Ekim 2016 tarihinde imzalanan Türk Akımı projesidir. Türk Akımı projesiyle Avrupa'ya sağlanan doğalgaz hatlarında Ukrayna saf dışı bırakılarak Türkiye, Rusya'nın enerji koridoru haline gelecek ve ilişkiler kalıcı bir güven ortamına taşınacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ayhan, Veysel, **Arap Baharı, İsyanlar, Devrimler ve Değişim**, MKM yayınları, 2012.

Balcı, Ali, **Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2015.

Bilen, Özden, **Orta Doğu Su Sorunları ve Türkiye,** TESAV Yayınları, 2000.

Cleveland, William, **A History of the Modern Middle East**, 6th edition, 2016.

Girgin, Kemal, (E.Büyükelçi), **Ruslarla Kavgadan-Derin Ortaklığa: (Son Yüz Senemiz, 1914-2014)**, İlgi Kültür Sanat, İstanbul, 2014.

Gürün, Kamuran, **Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

Hale, William, **Türk Dış Politikası 1774-1994**, Mozaik, İstanbul, 2003.

Kürkçüoğlu, Ömer, Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na karşı Politikaları 1945-1970, 2.baskı, Platin yayınları, 1972.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 1919-1980**, 20.bs, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, 1980-2001**, 20.bs, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III, 2001-2012**, 20.bs, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 23.bs., Ankara, 2013.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 2015.

Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-2014)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

Yerasimos, Stefanos, **Kurtuluş Savaş'ında Türk-Sovyet İlişkileri (1917–1923)**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Yılmaz, Salih, **Rusya Neden Suriye'de ?** Yazar Yayınları, Ankara, 2016.

Makaleler, Rapor ve Analizler

Akgün, M., ve Aydın, T., "Türkiye-Rusya İlişkilerindeki Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri", TÜSİAD Yay.,1999.

Ararat, Osman, "Fırat Kalkanı Operasyonu", ANKA Enstitüsü Yayınları, 2016.

Arıdemir, Hakan, "Arap Baharı Kapsamında Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yaşanan Sürekliliğin Değerlendirilmesi" 11.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 2013.

Atlıoğlu, Yasin, "Beşar Esad Suriyesi'nde Reform, Demokratikleşme-Güvenlik İkilemi", Tasam Yayınları, İstanbul, 2006.

Büyükakıncı, Erhan, "Türk Dış Politikasının Analizi", İstanbul, 2014.

Çağlar, Mehmet Turan, " 2011 sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye-Türkiye Krizi ", 2014.

Demir, Ahmet Oğuz, Çınar, Ali, " Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Etkileri: 24 Kasım sonrasında Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri ", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:15 Özel Sayı:29 Bahar 2016.

Doğan Şafak Polat, "Arap Baharı ve Suriye Savaşı" Uluslar arası Politikada Suriye Krizi" , der. Hasret Çomak, Beta Yayınları, İstanbul, 2016.

Fuller, Graham, "Yeni Türkiye Cumhuriyeti: Yükselen Bölgesel Aktör", Timaş Yayınları, İstanbul.

Has, Kerim, "Türkiye-Rusya İlişkileri Ekseninde Suriye Krizi ", USAK Yayınları, 2012.

Hasanoğlu, Enver "Yeniden Biçimlenen Dünyada Türk-Rus İlişkileri", Büyüteç, ASO Medya, Şubat 2015.

Kaba, Ali, "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye'ye Bakışı"

Kalaycı, Cemalettin, "Rusya Federasyonu ile Ticarette Türkiye'nin Açmazları", Eskişehir, 2013.

Kelkitli, Fatma Aslı, "Soğuk Savaştan Günümüze Rusya'nın Suriye Politikası", Uluslar arası Politikada Suriye Krizi, der. Hasret Çomak, İstanbul, 2016.

Kurt, Veysel, "5 Soruda 15 Temmuz Darbe Girişimi", SETAV yayınları, 2016.

"Libya'da Arap Baharı", Türkiye Uluslar arası İlişkiler Çalışmaları Yayınları, 2012.

Mango, Andrew, " Turkey in the Middle East, Journal of Contemporary History", Vol.III, No.3, The Middle East.

Özdal, Habibe, " Rusya'nın Putin Dönemi Ortadoğu Politikası", içinde Sedat Laçiner, Arzu Celalifer Ekinci (ed.), 11 Eylül Sonrası Ortadoğu, Ankara: USAK Yayınları, 2011.

Özdal, Habibe, v.d., Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine, USAK Rapor no :13-06, Ankara, 2013.

Öztürk, Mustafa, "SSCB'den Rusya Federasyonu'na Moskova'nın Şam Politikası", 2013.

Sarıkaya, Burak, "Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", 2014.

Şemin, Ali, " Suriye Krizi, PYD ve 2.Cenevre Konferansı ", Bilgesam, 2014.

Yazıcı, Amine, "Rusya'nın Suriye Politikası", Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler, SDE Analiz, 2012.

Yılmaz S. ve Yakşi Abdullah, "Osmanlı Devletinden Günümüze Tük-Rus İlişkileri", TYB Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016.

Gazeteler ve İnternet Kaynakları

" ABD Açıklaması", **Milliyet Gazetesi**, 19.09.2016, (Erişim 25.09.2016), www.miliyet.com.tr/son-dakika--abd-acikladi-rusya-dunya-2320967

" ABD Eğit Donatı Bitirdi ", **Haberler.com**, (Erişim 12.09.2016), www.haberler.com/abd-egit-donat-programini-bitirdi-7761056

“ Ahmet Davutoğlu biyografi ”, **Türkiye Dışişleri Bakanlığı**, (Erişim 20.10.2016), http://www.mfa.gov.tr/ahmetdavutoglu.tr.mfa

“ Akkuyu Nükleer Santral Projesi Bilgi Notları **”, Rosatom Web Sitesi**, (Erişim 20.10.2016), http://www.akkunpp.com/nukleer-guc-santrali-ngs

“ Angajman Kuralları Değişmiştir ”,**Vatan Gazetesi**, 23.06.2012, (Erişim 05.10.2016), http://www.gazetevatan.com/suriye--turk-savas-ucagini-dusurdu--459720-gundem/

”Arap Baharının Sembol İsimleri”, **Timeturk**, 06.08.2011, (Erişim 09.09.2016) , http://www.timeturk.com/tr/2011/06/08/arap-baharinin-sembolleri.html,

“ Atılım Üniversitesi, 2016-2017 Akademik Yılı Açılış Töreni”, (Erişim 30.09.2016), http://www.atilim.edu.tr/haber/20162017-akademik-yili-acilis-toreni--5462

“ BM Genel Kurulunda Düello”, **Akşam Gazetesi**, 29.09.2015, (Erişim 01.10.2016), http://www.aksam.com.tr/dunya/bm-genel-kurulunda-suriye-duellosu/haber-447428

“ BM İnsan Hakları Konseyi Raporu 21–32 ” 25.09.2012.(Erişim 10.09.2016) www.un.org/docs/journal/asp/HRC21-32

“ Cabinet Approves Russian Gas Exploration ”, **Syrian Observer News,** (Erişim 04.10.2016), http://www.syrianobserver.com/EN/News/26175

“ Cenevre Görüşmeleri Sonuçsuz Kaldı ”, **BBC Haber**,15.02.2014,(Erişim 10.09.2016) www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140215_bm_suriye,

“ Cenevre Konferansı Gergin Başladı ”, **Hürriyet Gazetesi,** (Erişim 11.09.2016), www.hurriyet.com.tr/montrodeki-cenvre-2-konferansi-gergin-basladi-25623620

“ Davutoğlu istifasını sundu, Binali Yıldırım görevi aldı. ”, **Hürriyet Gazetesi,** 22.05.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-istifasini-sundu-binali-yildirim-gorevi-aldi-40107477

“ Düşürülen Rus Uçağının Kara Kutusu Arızalı Çıktı ”, **Apron24 haber,** (Erişim 06.10.2016), http://www.apron24.com/dusurulen-rus-ucaginin-kara-kutusu-arizali-cikti/

“ Erdoğan Nasıl Bir Cumhurbaşkanı Olacağını Anlattı .”, **Star Gazetesi,** 01.07.2014, (Erişim 20.10.2016), http://www.star.com.tr/politika/-erdogan-nasil-bir-cumhurbaskani-olacagini-anlatti-haber-904077/

“ Federal Yapıya izin Yok ”, **Sputnik Haber**, 16.03.2016,(Erişim 13.09.2016), www.sputniknews.com/ columnist/201603161021518366/suriye/federasyon

“ Fırat’ın Batısı Kırmızı Çizgi ”, **Milliyet Gazetesi**, 01.07.2015, (Erişim 03.10.2016),http://www.milliyet.com.tr/firat-in-batisi-kirmizi çizgi/siyaset/detay/2081424

“ Görüşmeler Ertelendi ”, **Milliyet Gazetesi**, (Erişim13.09.2016), www.milliyet.com.tr/_cenevre-gorumeleri-ertelendi-/dunya/detay/2184139

Hasan Oktay, “ Nazarbayev’in Tarihi Arabulucuk Hamlesinin Bilinmeyenleri ”, **Kafkassam,** 15.08.2016, (Erişim 20.10.2016), http://www.kafkassam.com/nazarbayevin-tarihi-arabuluculuk-hamlesinin-bilinmeyenleri.html

“ Hollandalı Pilot: Türkiye’nin Düşürülen Uçağa Yaptığı İkazları Duyduk ”, **Sabah Gazetesi,** 24.11.2015, (Erişim05.10.2016),http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/24 /hollandali-pilot-turkiyenin-dusurulen-ucaga-yaptigi-ikazlari-duyduk

“ İnsani Yardım Konvoyu Türkiye Sınırında Vuruldu”, **Hürriyet Gazetesi**, 25.11.2015,(Erişim 06.10.2016), http://www.hurriyet.com.tr/insani-yardim-konvoyu-turkiye-sinirinda-vuruldu-40018860

“ İsrail Dev Doğalgaz Projesine Başlıyor ”,**Şalom news**, (Erişim 05.10.2016), http://arsiv.salom.com.tr/news/print/17360-Israil-dev-dogalgaz-projesine-basliyor.aspx

“ Köşeye Sıkıştı Türkiye’ye Saldırıyor ”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Nisan 2012, (Erişim 27.09.2016) http://www.milliyet.com.tr/koseye-sikisti-turkiye-ye-saldiriyor/dunya/dunyadetay/ 11.04.2012/ 1526657/ default.htm

" Kurtulan Rus Pilot Konuştu ", **Cumhuriyet Gazetesi**, 25.11.2015, (Erişim 05.10.2016), http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/431767/Kurtulan_Rus_pilot_konustu.html

"Lavrov, Türkiye Gezisini İptal Etti ve Vatandaşlarına Türkiye'ye Gitmeyin Çağrısı yaptı ", **Türk-Rus Haber**, (Erişim 06.10.2016), http://www.turkrus.com/128629-lavrov-turkiye-gezisini-iptal-etti-turkiyeye-gitmeyin-cagrisi-yapti-xh.aspx

" Moskova-Şam seferini yapan uçak Ankara'ya indirildi ", **Haber Rus sitesi**, (Erişim 27.09.2016), http://haberrus.com/headline/2012/10/10/moskova-sam -seferini-yapan-ucak-f-16larla-ankaraya-indirildi.html

" Muhalifler İstanbul'da Toplandı. ", **Hürriyet Gazetesi**, 16.07.2011, (Erişim 09.09.2016) www.hurriyet.com.tr/suriyeli-muhalifler-istanbulda-toplandı-18269088

" NATO: Rusya 1 yılda 150'den fazla ihlal gerçekleştirdi ", **Ntv Haber**, 25.11.2015.(Erişim 04.0.2016), http://www.ntv.com.tr/dunya/nato-rusya-bir-yilda-150den-fazla-hava-sahasi-ihlali-yapti, XlzGGYMUIkmNomm-0Ry3bw

" Putin'den Sert Açıklama ", **CNN Turk Haber**, 24.11.2015, (Erişim 05.10.2016), http://www. cnnturk.com/video/dunya/putinden-dusurulen-ucak-icin-ilk-tepki

" Putin Soykırım dedi ", **El Cezire Haber**, 25.04.2015, (Erişim 27.09.2016), http://www. aljazeera.com.tr /haber/ putin-soykirim-dedi

" PYD'siz Cenevre ", **Sabah Gazetesi**, 29.01.2016, (Erişim 12.09.2016) www.sabah.com.tr/dunya/2016/01/29/pydsiz/cenevre

" Rus Askerleri Suriye'ye Sevk Ediliyor ", **Milliyet Gazetesi** ,(Erişim 01.10.2016),http://www.milliyet.com.tr/rus-askerleri-suriye-ye-sevk/dunya/detay/2112503

" Rusya: Erdoğan ve ailesi IŞİD'le Petrol Ticareti Yapıyor.", **BBC Haber**, 02.12.2015,(Erişim06.10.2016),http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151202_erdogan_rusya

“ Rusya Suriye’de ilk kez hava saldırısı gerçekleştirdi. ”, **BBC Haber**, 30.09.2015,(Erişim27.09.2016),http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150930_rusya_suriye_havasaldirisi_basladi

“ Rusya’nın Türkiye’ye Yaptırımları ”, **Sputnik news**, 17.12.2015, (Erişim 06.10.2016),https://tr.sputniknews.com/infografik/201512171019728085-Rusya-Turkiye-yaptirimlar-Su-24/

“ Rusya IŞİD’i Havadan Vurduk ”, **Sputnik news**,(Erişim 02.10.2016), https:// tr. sputniknews.com/rusya /201509301018045796-putin-federasyon-konsey-asker

“ Rus Savaş Uçağı Düşürüldü.”, **NTV Haber**, 24.11.2015, (Erişim 01.10.2016),http:// www.ntv.com.tr /turkiye/ rus-savas-ucagi-siniri-ihlal-etti-turk-f-16lar-dusurdu, mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA

“ Rus Uçağı Olduğunu Bilseydik, Farklı Davranırdık ”, **BBC Haber**, 26.11.2015,(Erişim06.10.2016),http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126 erdogan

“S-400’ler Lazkiye’de ”, **Habertürk**, 27.11.2015, (Erişim 06.10.2016), http://www.haberturk.com/dunya/haber/1159259-s-400ler-lazkiyede

“ Suriye’de Ateşkes İlanı ”, **Yenişafak Gazetesi**, 12.09.2016, (Erişim 14.09.2016), www.yenisafak.com/dunya/suriyede-ateskes-ilanı-2530371

“ Suriye’de İç Savaş Nasıl Başladı ” , **Vatan Gazetesi**, 15.05.2013, (Erişim 09.09.2016) www.gazetevatan.com/suriyede ic-savas-nasil-basladi-538013

“ Suriye Konusunda Türkiye Bir Yerlere zorlanıyor mu Sorusunu Yanıtladı”, **Milliyet Gazetesi**, 10.04.2012,(Erişim 27.09.2016), http:// www.milliyet.com.tr/-suriye-konusunda-turkiye-bir-yerlere-zorlaniyor-mu-sorusunu-yanitladisiyaset/siyasetdetay/10.04.2012/ 1526226/default.htm

“ Suriye’ye Yaptırımlar Sertleştirildi ”, **Deutsche Welle news**, 01.12.2011, (Erişim 09.09.2016), www.dw.com/tr/iran-ve-suriyeye-yaptırımlar-sertleştirildi/a-15572469

“ Syria shots down Turkish Fighter jet ”,**The Telegraph**, (Erişim 27.09.2016), http:// www. telegraph.co.uk/ news /worldnews /middleeast/syria/9349777/Syria-shoots-down-Turkish-fighter-jet.html

“ Türk hava sahasını yanlışlıkla ihlal etmemiz ”, **T24 Haber**, 06.10.2015, (Erişim04.10.2016), http://t24.com.tr/haber/rusyadan-natoya-cevap-turk-hava-sahasini-yanlislikla-ihlal-etmemizi, 311973

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Resmi Sitesi Faaliyet Raporları, (Erişim 03.10.2016), http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22

“ Türkiye Suriyeli Diplomatları Sınır Dışı Ediyor ” **Hürriyet Gazetesi**, 30.05.2012, (Erişim 27.09.2016), http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-suriyeli-diplomatlari-sinir-disi-ediyor-20656698

Türkiye-Rusya Ekonomik ve Ticari İlişkileri, **T.C.Moskova Büyükelçiliği** BilgiNotları,2016,(Erişim20.10.2016),http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=219659

“ Turkey’s Foreign Policy Eminence Grise ”,**The Economist Dergisi**, 2007, (Erişim 20.10.2016), http://www.economist.com/node/10146653

Uçağın vurulması emrini ben verdim”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 25.11.2015, (Erişim20.10.2016),http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/431535/Davutoglu__Ucagin_ vurulmasi emrini bizzat ben verdim.html

UN Resolution 2268, “Security Council Endorses Syria Cessation of Hostilities Accord”, 2016.

Yetkin, Murat, “ Türk-Rus Krizini Bitiren Gizli Diplomasinin Öyküsü ”, **Hürriyet Gazetesi**, 08.08.2016, (Erişim20.10.2016), http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/murat-yetkin_575/turk-rus-krizini-bitiren-gizli-diplomasinin-oykusu_40185705

Tezler

Albayrak, Aksu, " Türkiye'nin Suriye Politikası 2011-2013", Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara, 2014.

Sağlam, Zafer, "Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konumları İtibariyle Türkiye-Suriye İlişkilerinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul, 2006.

Taban, Hayati Muhammet, "AKP Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri" Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2014.

Toraman, İbrahim, "Arap Baharı ve Suriye " Yüksek Lisans Tezi, Yalova, 2015.

Tunç, Mehmet, "Siyasi Coğrafya Açısından Ortadoğu'da Su Sorunu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı **:** Mehmet Tolga KILIÇARSLAN

Doğum yeri ve Tarihi **:** Adana / 24.11.1979

Öğrenim Durumu **:**

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Sistem Mühendisliği	Kara Harp Okulu	2001
Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler	Atılım Üniversitesi	2016

İş Deneyimi **:**

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Türk Silahlı Kuvvetleri	Subay	2001-

Yabancı Diller **:** İngilizce / YDS 93.75(2014), YDS 90 (2015).

E-posta **:** tolgakilicarslan79@gmail.com

İNTİHAL RAPORU

Turnitin Orijinallik Raporu
Tez M.Tolga Kılıçarslan tarafından
Tez Tarama (SBE TEZ 1) den

- 01-Ara-2016 16:38 EET' de işleme kondu.
- NUMARA: 745610898
- Kelime Sayısı: 23750

Benzerlik Endeksi
%18
Kaynağa göre Benzerlik
Internet Sources:
%17
Yayınlar:
%1
Öğrenci Ödevleri:
%5